

RAUMAN VARHAISKASVATUKSEN KESTÄVÄN KEHITYKSEN OPAS

Eeva Aho, Susanna Helander, Sari Piironen, Katja Tervo

Julkaistu 4.6.2015

Päivitys 8.10.2022

Sisällysluettelo

1.	SAATTEEKSI OPPAAN KÄYTTÄJÄLLE	3
	Mistä kaikki alkoi	4
	Kestävää kehityksen toteutumista julkisessa varhaiskasvatuksessa ohjaavat asiakirjat	5
	Kestävän kehityksen toteutumista Raumalla ohjaavat asiakirjat	7
	Varhaiskasvatus yhteistyössä kaupungin muiden palvelujen kanssa	10
2.	KESTÄVÄN KEHITYKSEN KASVATUS	13
	Osallisuuden ja yhteisöllisyyden periaatteet	15
	Osallisuus ja yhteisöllisyys varhaiskasvatuksessa	16
	Kasvattajan rooli osallisuuden ja yhteisöllisyyden toteutumisessa	19
	Ekososiaalinen sivistys	22
3.	KASVATTAJAN TOIMINTA	24
	Miten toteuttaa kekeä lasten kanssa	24
	Kestävän kehityksen vuosi yhden teeman parissa	26
	Kestävän kehityksen vuosi usean teeman kautta	27
4.	TEEMAT	28
	Jätteiden vähentäminen	28
	Kestävät ruokavalinnat	34
	Vesi	38
	Energia	46
	Liikenne	51
	Lähiluonto ja lähiympäristö	55
	Kulttuuriperintö ja monikulttuurisuus	62
5.	LÄHTEET	71
6.	LIITTEET	79
	Liite 1. Yhteystiedot 2022	79
	Liite 2. Kartoitusehdotuksia	82
	Liite 3. Eettinen lelujen kuluttaja	84
	Liite 4. Ympäristömerkit	85
	Liite 5. Sesongin mukainen ruoka	94
	Liite 6. Veden kiertokulku	95
	Liite 7. Toimintaideoita	96
	Liite 8. Luonnossa oppimisen menetelmät	99
	Liite 9. Jokamiehen oikeudet	101
	Liite 10. Vuosikalenteri	103
	Liite 11. Ilmastonmuutos, luontokato ja ympäristötunteet	105

1. SAATTEEKSI OPPAAN KÄYTTÄJÄLLE

Kädessäsi on Rauman varhaiskasvatuksen kestävä kehityksen opas, joka on tarkoitettu arjen työvälineeksi alle kouluikäisten lasten opetuksessa ja kasvatuksessa. Opasta voi hyödyntää niin perhepäivähoidossa kuin erilaisissa päivähoito- ja esiopetuksen ryhmissä.

Opasta voit käyttää poimimalla eri aihepiireistä kulloiseenkin käyttöön sopivaa aineistoa tai suunnittelemalla oppaan pohjalta oman yksikön/ryhmän kestävä kehityksen suunnitelman esimerkiksi valitsemalla joka vuosi uuden teeman. Oppaasta löytyy myös paljon ideoita ympäristöä säästävään toimintaan niin kotona kuin työpaikoilla.

Maailma on täynnä tietoa, joka on helposti saatavilla internetistä tai kirjastoista. Paljon tärkeää tietoa onkin jäänyt tämän oppaan ulkopuolelle. Lisätietoa eri aihepiireistä saat mm. joka teeman loppuun sijoitetuista internet-linkeistä tai kirjalueteloista. Oppaassa käytettyjä lähteitä ei ole merkitty itse tekstiin lukemisen helpottamiseksi, mutta ne löytyvät oppaan lopun lähdeluettelosta.

Oppaan lopussa on liite-osio, johon on valittu joitakin ohjeita ja tehtäviä suoraan hyödynnettäviksi. Liite-osiosta löytyy myös yhteystietoja Rauman ja lähialueen toimijoilta. Yhteystiedot tullaan päivittämään tarvittaessa, jolloin oppaaseen voi tarvittaessa vaihtaa kyseisen sivun.

Sekä paikalliset, valtakunnalliset että maailmanlaajuiset asiakirjat edellyttävät kestävä kehityksen mukaista toimintaa myös varhaiskasvatukselta. Paitsi, että se on velvollisuutemme, se on myös hieno etuoikeutemme, koska lapset ovat tarkkaavaisia ja he pohtivat asioita syvällisesti. Lisäksi he ovat aina valmiita toimimaan! Lasten herkkyyttä tulee kuunnella ja kunnioittaa.

Tärkeintä onkin oivaltaa, että vaikutamme lasten asenteisiin ja ympäristön tilaan joka tapauksessa – joko tietoisesti tai tiedostamatta. Opas toivottavasti auttaa ympäristövastuullisen ajattelun ja toiminnan toteutumisessa Rauman varhaiskasvatuksessa.

Ne arvot ja asenteet, joita varhaiskasvatuksessa luodaan, ovat pysyviä. Siksi on tärkeää, että kasvattaja pysähtyy välillä pohtimaan omia arvojaan ja asenteitaan, joita hän välittää eteenpäin omalla mallillaan.

**TULEVAISUUS EI OLE JOKIN PAIKKA,
JOHON OLEMME MENOSSA,
VAAN PAIKKA, JONKA ME LUOMME.**

John Schaar

Mistä kaikki alkoi ...

Rauman varhaiskasvatuksessa on luonto- ja ympäristökasvatus ollut aina tärkeä osa lapsen arkea. Retkillä on tutustuttu havainnoiden, tutkien, leikkien ja liikkuen lapsen hoitopaikan lähiluontoon ja – ympäristöön.

Alkuvuonna 2012 päätettiin, että panostetaan ympäristökasvatukseen entistä enemmän ja lisätään siihen kestävän kehityksen näkökulma. Aloitettiin ”kestävän kehityksen -prosessi”, jonka todettiin eroavan projekteista ja hankkeista jatkuvuutensa perusteella. Tavoitteena oli varhaiskasvatus, joka toimii kestävällä pohjalla, ympäristön kantokyvyn rajoissa. Ympäristövastuullisuus on asia, jota ei voida sivuuttaa.

Perustettiin Rauman varhaiskasvatuksen kestävän kehityksen (keke) ohjausryhmä, joka ensitöikseen kartoitti henkilöstön lasten kanssa harjoittamat keke-tavat ja –toiminnot. Kartoituksen tulokset johtivat henkilöstön kouluttamiseen ja yhteistyön aloittamisen eri sidosryhmien kanssa. Kartoituksia on tehty vuosittain ja edelleenkin henkilöstön toiminnasta saadut tulokset ohjaavat keke-työn suuntaamista.

Toimintakauden 2012-2013 alussa perustettiin myös keke-yhdyshenkilöverkosto, johon kuuluu edustaja kaikista varhaiskasvatuksen yksiköistä. Keke-yhdyshenkilön tehtävänä on tuoda ”kentän” tarpeet ohjausryhmän tietoon ja toisaalta tiedottaa ohjausryhmän toimista omaa työyhteisöä. Yhdyshenkilön tehtävänä on myös kannustaa työtovereita pienin askelin etenevän keke-toiminnan ylläpitämisessä.

Alkuvuonna 2014 päätettiin tehdä Rauman varhaiskasvatukseen oma kestävän kehityksen opas helpottamaan arjen työtä ympäristökasvatuksen parissa. ”Opas-työryhmä” aloitti työskentelyn syksyllä 2014 ja kesän korvalla 2015 tämä edessä oleva opas valmistui. Oppaan teon eri vaiheissa on pyydetty mielipiteitä niin henkilöstöltä, vanhemmilta kuin lapsiltakin.

Rauman varhaiskasvatus teki ympäristöministeriön julkistaman kestävän kehityksen yhteiskuntasitoumuksen ensimmäisten joukossa keväällä 2014. Sitoumuksessa luvattiin valmistaa opas, ottaa se käyttöön ja edelleen kouluttaa henkilöstöä kestävän kehityksen eri osa-alueilla.

... ja miten tästä jatketaan.

Henkilöstö koulutetaan keke-oppaan käyttöön kesällä 2015 ja kansiomuotoinen opas jaetaan jokaiseen varhaiskasvatuksen yksikköön. Opas tullaan päivittämään aika-ajoin ja se tulee näkyviin Rauman varhaiskasvatuksen kestävän kehityksen KOV-tiedostoon, josta muuttuneet sivut on helppo tulostaa tarvitsematta hankkia kokonaan uutta opusta. KOV- tiedostossa on myös kansioita, joihin kuka tahansa henkilöstöstä voi viedä hyviä keke-ideoita kaikkien jaettavaksi.

Kestävää kehityksen toteutumista julkisessa varhaiskasvatuksessa ohjaavat asiakirjat

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2022) arvopohja perustuu mm. lapsen oikeuksia määritteleviin sopimuksiin. Varhaiskasvatus perustuu elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuteen. Näiden käsitysten pohjalta muodostuvat varhaiskasvatuksen viisi yleisperiaatetta; lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus, inklusiiviset periaatteet ja syrjintäkielto.

Lapsi kohdataan yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Itsenäisyyttä lisätään asteittain lapsen edellytysten ja kehitystason mukaan niin, että tarpeellinen huolenpito ja turva ovat lähellä. ”Lapsella on oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä tulla ymmärretyksi niillä ilmaisun keinoilla, joita hänellä on. Jokaisella lapsella on oikeus hyvään opetukseen, huolenpitoon ja kannustavaan palautteeseen. Lapsella on oikeus leikkiä, oppia leikkien ja iloita oppimastaan sekä rakentaa käsitystä itsestään, identiteetistään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti.” Lapset voivat osallistua tilojen ja välineiden suunnitteluun osana erilaisten sisältöjen ja teemojen toteuttamista.

Varhaiskasvatuksen päämääränä on tukea lasten kasvua ihmisyyteen, jonka syvin olemus ilmenee pyrkimyksenä totuuteen, hyvyyteen ja kauneuteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan. Sivistyksen arvostus on keskeistä, mikä näkyy tavassa suhtautua itseän, muihin ihmisiin, ympäristöön ja tietoon. Käsitykseen sivistyksestä liittyy myös tapa ja tahto toimia sen mukaan, mikä on oikein. Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan toiset huomioon ottavia ja toisista välittäviä käyttäytymismuotoja. Lapsia ohjataan toimimaan arvoperustan mukaisesti sekä keskustelemaan arvoista ja ihanteista.

”Varhaiskasvatus edistää suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta.” Lapsella tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja kulttuuritaustan, sukupuolen tai muun henkilöön liittyvän syyn rajoittamatta. Henkilökunnan tehtävänä on luoda ilmapiiri, jossa kunnioitetaan moninaisuutta. Moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri muotoutuu lasten, heidän huoltajiensa sekä henkilöstön vuorovaikutuksessa. Hyvän kasvatusyhteistyön edellytyksenä on lasten perhesuhteiden ja perheidentiteetin tukeminen; jokaisen lapsen tulee voida kokea oman perheensä arvokkaaksi.

”Varhaiskasvatuksessa tunnistetaan ja noudatetaan kestävän elämäntavan periaatteita niin, että sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus huomioidaan. Varhaiskasvatus luo perustaa ekososiaaliselle sivistykselle niin, että ihminen ymmärtää ekologisen kestävyuden olevan edellytys sosiaaliselle kestävyydelle ja ihmisoikeuksien toteutumiselle.”

Esiopetussuunnitelman perusteiden (2014) arvoperustassa on hyvin selkeä näkemys osallisuuden merkityksestä: jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi yksilönä ja yhteisönsä jäsenenä. Lasten käsityksiä ja mielipiteitä pidetään tärkeinä, ja he osallistuvat oppimisympäristöjen rakentamiseen sekä edellytystensä mukaan toiminnan suunnitteluun ja arviointiin.

”Esiopetuksen toimintaa suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan yhdessä lasten, esiopetuksen henkilöstön ja huoltajien kanssa. Kun lapset ovat mukana vaikuttamassa, he oppivat samalla hahmottamaan yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä. Lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja yhdessä toisten lasten ja aikuisten kanssa toimiminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapsia kannustetaan auttamaan toisia ja pyytämään tarvittaessa apua.”

Esiopetussuunnitelman perusteet painottavat myös yhteisöllisyyttä ja yhteisön aktiiviseksi jäseneksi kasvamista. Esiopetuksen ohjatussa toiminnassa ja leikissä lapset opettelevat toimimaan yhteistyössä muiden kanssa ja asettamaan tavoitteita omalle ja yhteiselle toiminnalle. Lapsia kuunnellaan, kuullaan ja heidän kanssaan keskustellaan sekä ohjataan heitä ottamaan huomioon toiset. Näin lapsille syntyy kokemus ryhmän ja yhteisön jäsenyydestä. Aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja vaikuttaminen luovat perustaa demokraattiselle ja kestäväälle tulevaisuudelle. Tämä edellyttää yksilöltä taitoa ja halua osallistua yhteisön toimintaan sekä luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Esiopetuksen tehtävä on tukea lasten vähitellen kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Esiopetuksen aikana lapset tutustuvat lähiympäristöönsä, sen ihmisiin ja luontoon sekä näiden moninaisuuteen. Esiopetuksessa noudatetaan kestävä elämäntavan periaatteita ja otetaan huomioon sen eri ulottuvuudet: sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen.

Lisäksi lasten osallisuuden tukemiseen velvoittavat useat lait ja määräykset:

Perustuslain 6 § 3 momentti määrää, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

Kuntalain 22 §:n mukaan kuntalaisilla ja palvelun käyttäjillä tulee olla mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan.

Kuntalain 26 §:n mukaan kunnanvaltuuston on asetettava nuorisovaltuusto, jolle on annettava mahdollisuus vaikuttaa asioissa, joilla valtuusto arvioi olevan merkitystä lasten- ja nuorten kannalta.

Perusopetuslain 47 a § säättää, että opetuksen järjestäjän tulee edistää oppilaiden osallisuutta ja huolehtia, että oppilailla on mahdollisuus osallistua koulun toimintaan ja kehittämiseen sekä ilmaista mielipiteensä oppilaiden asemaan liittyvistä asioista. Oppilaille tulee mahdollisuus osallistua opetussuunnitelman ja siihen liittyvien suunnitelmien sekä koulun järjestyssäännön valmisteluun.

Koululla tulee olla sen oppilaista muodostuva oppilaskunta, joka voi olla useamman koulun yhteinen. **Lastensuojelulain 5 §:n** mukaan lapsille ja nuorille tarkoitettuja palveluita järjestettäessä ja niitä kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen tai nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin. **YK:n lapsenoikeuksien sopimuksen 12. artikla** toteaa, että lapsella, joka kykenee muodostamaan oman näkemyksensä, tulee olla mahdollisuus ilmaista vapaasti näkemyksensä kaikissa itseensä koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava erityisesti mahdollisuus tulla

kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimita joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti.

Kestävän kehityksen toteutumista Raumalla ohjaavat asiakirjat

Rauman kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma, LAPSI KASVUN POLULLA (2022) perustuu Varhaiskasvatukseen ja muihin varhaiskasvatuksen valtakunnallisiin linjauksiin.

Rauman VASU:ssa on määritelty ympäristökasvatus sekä kestävän kehityksen periaatteet. Määritelmän mukaan ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjata kohti kestävään elämäntapaan kasvamista. Myönteisten kokemusten kautta lapsen ympäristösuhde vahvistuu ja herättää halun toimia ympäristön puolesta. Lapset harjaantuvat vaikuttamisen ja osallisuuden taidoissa muun muassa osallistumalla varhaiskasvatuksen toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Lapselle ympäristökasvatus on sekoitus valloittavia luontoelämyksiä, arkipäivän ympäristöystävällisiä tekoja sekä yhdessä toimimista. VASU muistuttaa myös luonnon merkityksestä esteettisen kokemisen ja rauhoittumisen paikkana.

Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan tekemään havaintoja sekä tutkimaan ympäristöön ja kestävään kehitykseen liittyviä asioita. Yhdessä löydettyä tietoa ja kokemusta pyritään jäsentämään ja ymmärtämään keskusteluin ja pohdinnoin.

VASU ohjaa myös harjoittelemaan toimimista luonnossa ja luonnon puolesta. Samalla opitaan huomaamaan omien tekojen vaikutuksia. VASU:ssa korostetaan lasten ikätason huomioimista; lasten tulee voida kokea olevansa kykeneviä vaikuttamaan ympäristön tilaan, mutta niin, ettei heidän tarvitse kantaa liian suurta vastuuta kestävän elämäntavan ylläpitämisestä.

Kestävän kehityksen periaatteet ovat läsnä arjessa, läpäisten varhaiskasvatuksen kaikki osa-alueet. Kaikessa toiminnassa on mahdollista valita kestävä tapa toimia sosiaalisen, kulttuurisen, taloudellisen ja ekologisen ulottuvuuden mukaan. Kotikaupungin luontokohteet tarjoavat aidot ja muuntautuvat oppimisympäristöt niin tutkivalle oppimiselle kuin tunne- ja myötätuntotaitojen harjaannuttamiselle. Luontokohteen valinnassa ja siellä toimimisessa huomioidaan jokamiehenoikeudet sekä ekologinen kestävyys. Suomalaisena kulttuuriperintönä jokamiehenoikeuksien rinnalle nousee esiin ainutlaatuinen luontosuhde, marjastus- ja sienestyskulttuuri sekä mökkeily.

Ympäristökasvatus on eettistä ja moraalista toimintaa. Lasta ohjaavan aikuisen tulee tiedostaa omat ympäristöarvonsa ja -käsityksensä, ymmärtää toimintansa yhteydet ympäristöongelmiin sekä kokea itsensä osaksi luontoa ja yhteiskuntaa. Näin hän voi toimia mallina lapselle. Kasvattajan vastuulla on myös huolehtia siitä, että tarvittavat hankinnat tehdään kestävän kehityksen periaatteet huomioiden.

Rauman kaupungin esiopetussuunnitelma (2016) perustuu valtakunnalliseen esiopetussuunnitelmaan, jossa keskeistä on käsitys lapsuuden itseisarvoisesta merkityksestä. Raumalla arvoperustaan on nostettu ilo, lapsen oikeus oppia, lämmin ja arvostava vuorovaikutus sekä turvallisuus.

Lapsella on oikeus oppia leikkien ja iloita oppimisestaan; jokaisella on oikeus oppia sekä rakentaa käsitystä itsestään ja maailmasta omista lähtökohdistaan. Lapsi on aktiivinen tekijä ja osallistuja omassa oppimisessaan; kasvattajat ja lapset suunnittelevat yhdessä oppimiskokonaisuuksia sekä valitsevat sopivat työtavat. Työtapoja valitessa otetaan huomioon kestävän kehityksen periaatteet. Lasten luottamusta omiin mahdollisuuksiin oppijana tuetaan ja heidän oppimismotivaatiotaan vaalitaan. Vertaisryhmässä tuodaan esiin jokaisen lapsen vahvuuksia ja iloitaan yhdessä kaikkien uusista taidoista.

Esiopetus tukee lasten tasa-arvoisuutta. Esiopetuksessa tuetaan lasten mahdollisuuksia kehittää kykyjään sekä tehdä valintoja ilman mielipiteiden, uskonnon, sukupuolen tai muun ennako-odotuksen tai rajoituksen sitä estämättä. Esiopetuksessa keskustellaan lasten kanssa erilaisista asioista ja ilmiöistä, ohjataan kysymään ja kyseenalaistamaan sekä tuetaan lasten kehittyviä kykyjä ymmärtää arvoja.

Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus oman elämänsä vaikuttavissa asioissa. Esiopetuksessa lasten taidot kehittyvät esimerkiksi osallistumalla oppimisympäristöjen rakentamiseen sekä toiminnan suunnitteluun ja arvioimiseen. Lasten osallisuus esiopetuksessa sekä myöhemmin elämässä vahvistuu monilukutaidon kehittymistä tukemalla. Monilukutaito avartaa ja jäsentää maailmaa sekä vahvistaa yksilön vaikuttamisen mahdollisuuksia. Aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja vaikuttaminen luovat perustaa demokraattiselle ja kestävälle tulevaisuudelle. Huoltajien osallisuutta tuetaan keskusteluin ja kyselyin. Lapsen esiopetussuunnitelma tehdään yhteistyössä lapsen huoltajan kanssa.

Esiopetuksessa tutustutaan lähiympäristöön ja sen kulttuuriseen monimuotoisuuteen. Kotikaupungin historian, kulttuurin, rakennetun- ja luontoympäristöön tutustumisen lisäksi tutustutaan lasten perheiden kulttuuritaustoihin. Esiopetuksessa luodaan ilmapiiri, jossa jokaisen lapsen perhe sekä sen tavat ja perinteet kohdataan arvostavasti ja avoimesti. Lapsia ohjataan ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin aikuisen esimerkin vahvistamana. Lapsia rohkaistaan yhteisöllisyyteen ja yhdessä tekemiseen.

Laaja-alainen osaaminen esiopetuksessa tarkoittaa taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon muodostamaa kokonaisuutta. Muuttuvassa maailmassa korostuu kyky käyttää tietoja ja taitoja joustavasti, tiedonalarajat ylittävällä ja tilanteen edellyttämällä tavalla. Laaja-alaisen osaamisen taidot vahvistuvat koko elämän ajan, varhaislapsuudesta alkaen. Laaja-alainen osaaminen muodostaa perustan kestävän elämäntavan omaksumiselle.

Arvoperustan mukaan esiopetuksessa tulee noudattaa kestävän elämäntavan periaatteita huomioiden sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus. Laaja-alaisen osaamisen näkökulmasta, esiopetuksessa painopiste on kestävän elämäntavan sosiaalisissa ja kulttuurisissa näkökulmissa. Arkisissa tilanteissa lapsia ohjataan tekemään kestävän elämäntavan mukaisia valintoja. Lasten kanssa pohditaan esimerkiksi kohtuullisen kuluttamisen merkitystä.

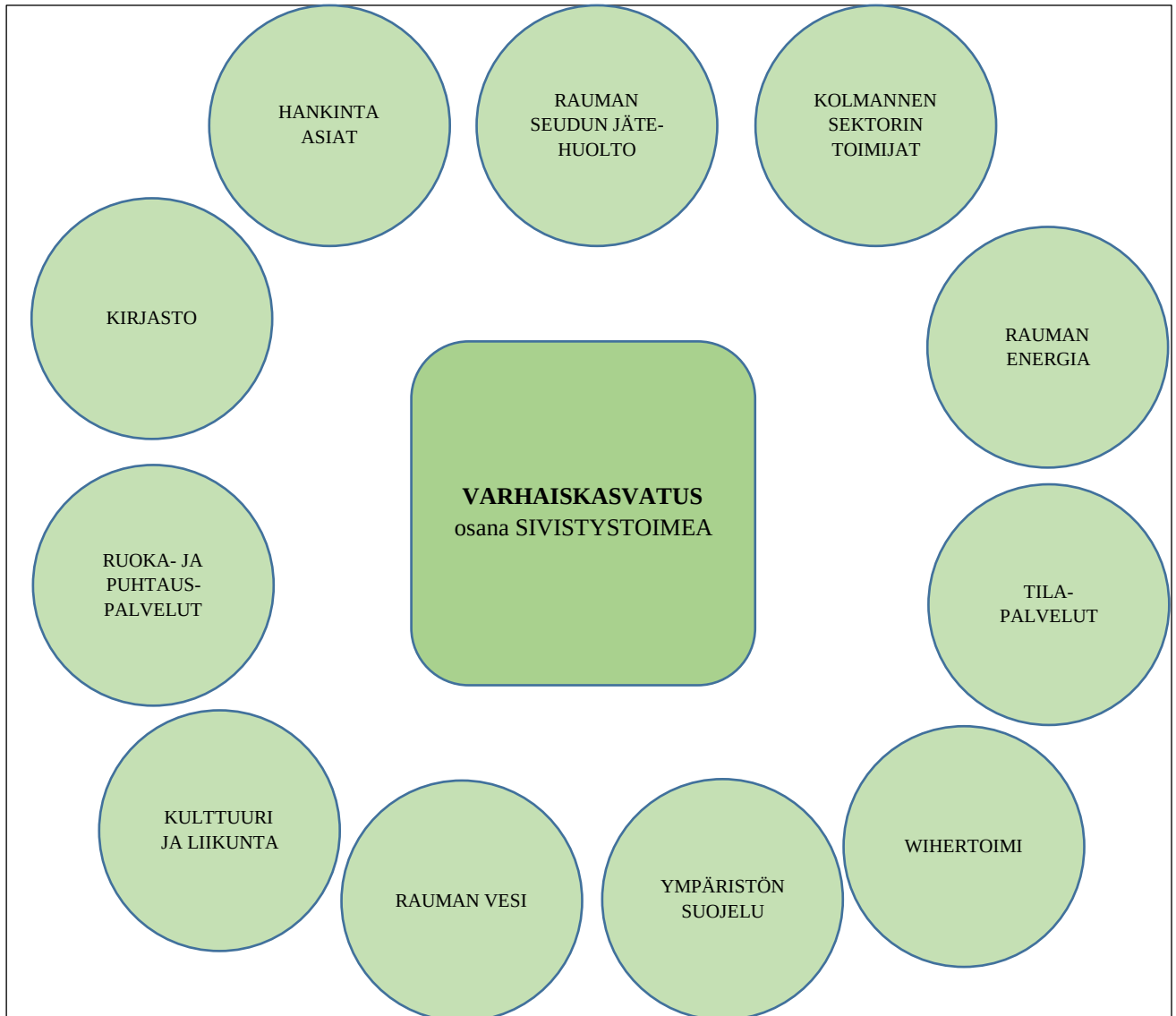
Esiopetuksen tehtävänä on vahvistaa lasten luontotuntemusta ja luontosuhdetta tarjoamalla lapsille luontokokemuksia sekä mahdollisuuksia tutkia kasveja, eläimiä ja luonnon ilmiöitä. Opetuksessa luodaan pohjaa kestävälle elämäntavalle tutustumalla luonnonsuojeluun. Lasten edellytysten mukaan harjoitellaan huolehtimaan yhteisestä ympäristöstä. Esiopetuksessa tuetaan lasten myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen.

**KUKAAN EI VOI TEHDÄ KAIKKEA,
MUTTA JOKAINEN VOI TEHDÄ
JOTAKIN.**

**JA JOS JOKAINEN TEKEE JOTAKIN,
TULEE KAIKKI TEHDYKSI.**

Varhaiskasvatus yhteistyössä kaupungin muiden palvelujen kanssa

Varhaiskasvatus pyrkii toteuttamaan kestävän kehityksen periaatteita kaikessa toiminnassaan, mutta se ei voi toimia irrallaan muista hallintokunnista. Niinpä yhteistyötä tarvitaan (yhteystiedot liite 1).

Kuva 1. Varhaiskasvatus sidosryhmineen

SIVISTYSTOIMIALA

Lasten yhdenvertaisen kohtelun toteuttamiseksi tulee turvata riittävä tuki sitä tarvitseville.

Henkilöstön jaksamisen tueksi pitää taata toimivat sijaisjärjestelyt, mahdollisuus työnohjaukseen ja riittävästi täydennyskoulutusta.

Logistiikkasuunnittelussa tulee huomioida bussi- ja taksiliikenteen tarkoituksenmukaisuus sekä eri yksiköiden sijainti ja lasten ikä esim. kulttuurikohteiden saavuttamisessa.

JÄTEHUOLTO

Eri jätteiden keräysastiat sijoitetaan mahdollisuuksien mukaan jokaiseen varhaiskasvatuksen yksikköön.

Rauman seudun jätehuoltolaitokselta saa tietoa ja neuvontaa jätteiden lajittelusta / jatkokäsittelystä lapsille ja henkilöstölle pyydetessä.

Hevossuon jäteasema on hyvä retkikohde (sovittava tutustumisaika).

PALVELUTUOTANTO osana RUOKA- JA PUHTAUSPALVELUJA

Siivous varhaiskasvatuksen yksiköissä kilpailutetaan aika ajoin; tällä hetkellä (2022) siivouksen hoitaa kaupungin oma siistiä tai siivous on ulkoistettu useiden eri toimijoiden kesken ja sopimuksissa saatetaan vaatia erilaisia asioita.

Kilpailutuksen kriteereiksi on sisällytetty myös jätteiden lajittelua ja jo lajiteltujen jätteiden tyhjentäminen keräysastioihin.

Siivouksessa käytetään ympäristömerkittyjä siivousaineita.

Siivouksen järjestämisessä tulee huomioida ajankohta, ettei siivous haittaa lasten toimintaa.

RAUMAN ENERGIA

Rauman Energiaan voi tehdä tutustumisretken käsiteltäessä energia-teemaa (sovittava tutustumisaika).

TILAPALVELUT

Energian säästöä saadaan tiivistämällä ovet ja ikkunat ja säätämällä lämpötermostaatit ja ilmastointi oikein (yhteydenotto huoltomieheen tai viesti tilapalveluiden palvelupyyntöihin).

Veden kulutus saadaan vähäisemmäksi pienentämällä veden virtaamaa (yhteydenotto huoltomieheen tai viesti tilapalveluiden palvelupyyntöihin).

Energian- ja vedenkulutuksen seurantaohjelmasta voi kysellä Rauman Energiasta ja Rauman Vedestä.

WIHERTOIMI

Mahdollisuuksien mukaan varhaiskasvatuksen yksiköt voivat saada pikkutaimia kasvatettavaksi keväällä tai kukkasipuleita istutettavaksi syksyllä. Lasten kanssa voi mennä tutustumaan sovitusti ”kaupungin puutarhaan”

YMPÄRISTÖNSUOJELU

Yhdyshenkilönä toimii ympäristöinsinööri.

RAUMAN VESI

Rauman Vesi on oiva retkikohde, jossa lapsille konkretisoituu talousveden valmistus (sovittava tutustumisaika).

KULTTUURI- JA LIIKUNTA

Museot ja muut kohteet ovat varhaiskasvatuksen käytettävissä aukioloaikoina tai tilauksesta; myös opastuksen saa tilattaessa.

Ajoittain järjestetään ”Lasten kulttuuriviikko”, joka tarjoaa monipuolista ohjelmaa.

Raumalla on liikkuva varhaiskasvatus –hankkeen mukaista toimintaa kaikissa yksiköissä + liikunta-vastaavat

ATERIATUOTANTO osana RUOKA- JA PUHTAUSPALVELUITA

Ateriatuotanto kehittää ja vastaa aterioiden tuottamisesta ja palvelun saatavuudesta asiakkailleen varhaiskasvatuksen yksiköissä; ruoka valmistetaan Nanun tuotantokeittiössä ja se kuljetetaan perille autoilla.

Ympäristön kantokyvyn huomioiminen ruokatarpeiden hankinnassa tulisi ohjata kilpailutusta (lähellä tuotettu sekä säästää energiaa, että tuo seudulle työpaikkoja).

Raumalla on käytössä Aromi- ohjelma, jonka avulla ruoka tilataan yksiköihin.

Hävikkiä pyritään vähentämään seuraamalla tilatun ja poisheitettävän ruuan määriä. Säännöllinen mittaaminen on aloitettu syksyllä 2022.

KIRJASTO

Lähikirjastojen ja kirjastoautojen palvelut ovat käytettävissä ja opastuksesta lapsiryhmälle voi sopia.

Satutunteja voivat hyödyntää myös ryhmät.

Aineistoa voi tilata soittamalla tai sähköpostitse.

HANKINTA-ASIAT

Puitesopimukset ohjaavat tavaroiden ja materiaalien hankintaa.

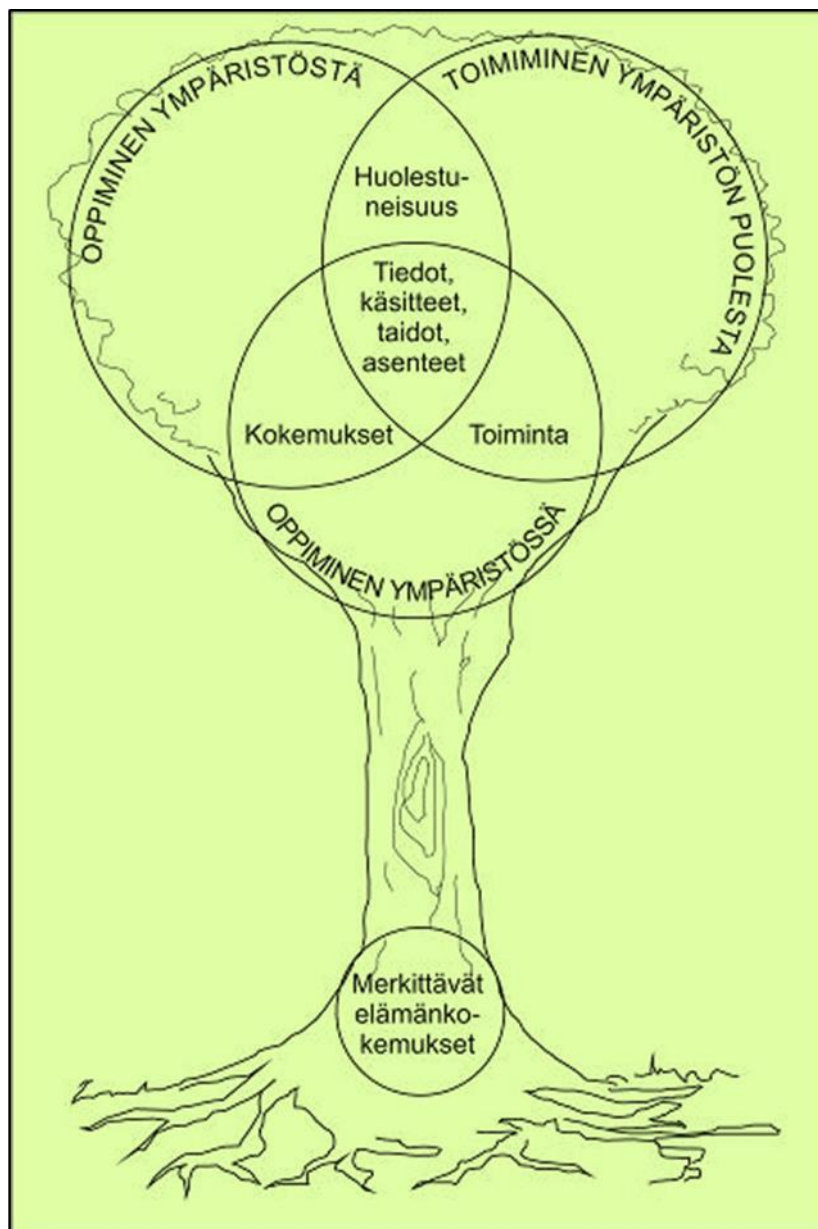
Ympäristökriteerit tulisi sisällyttää kaikkeen kilpailutukseen.

KOLMANNEN SEKTORIN TOIMIJAT

Rauman latu, liikuntaseurat, Rauman seurakunta ym. tekevät yhteistyötä varhaiskasvatuksen kanssa

2. KESTÄVÄN KEHITYKSEN KASVATUS

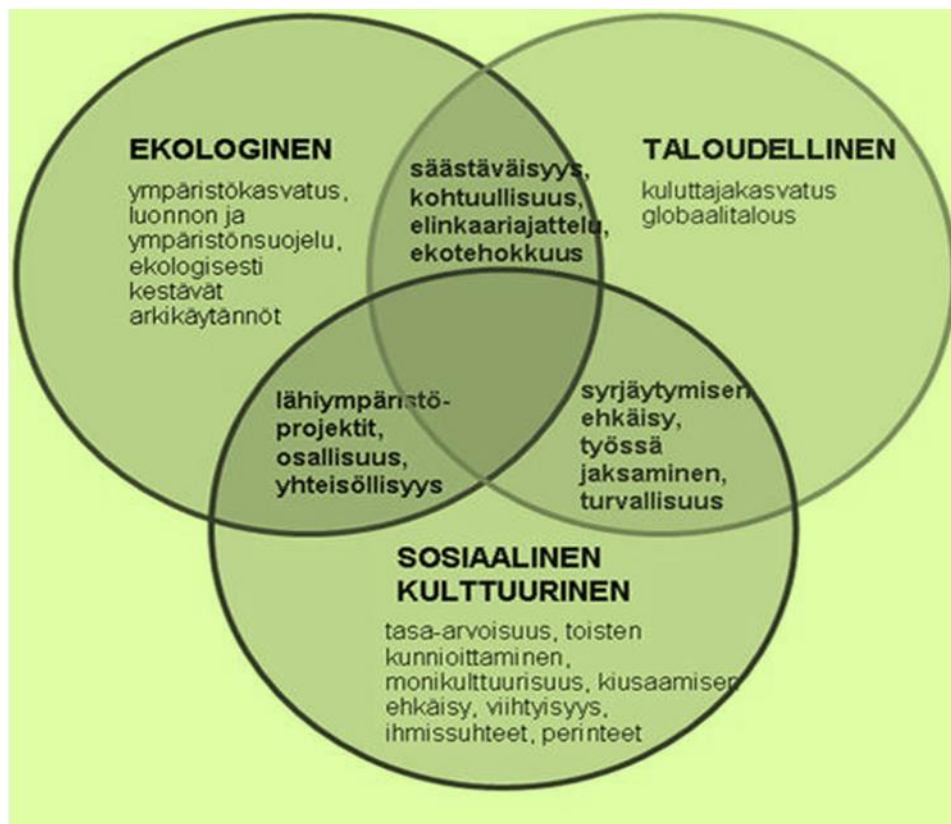
Ympäristökasvatusmalleja on useita ja niin sanottu ”Palmerin puu” (kuva 2.) on yksi paljon käytetyistä malleista. Palmer painottaa ympäristökasvatuksen mallissaan, että ollakseen vaikuttavaa ympäristökasvatuksen pitäisi tapahtua samanaikaisesti ja yhtä vahvasti kolmella tasolla. Hyvään ympäristökasvatukseen kuuluu Palmerin mukaan **oppiminen ympäristössä, ympäristöstä ja toimiminen ympäristön puolesta**.

Kuva 2. Palmerin puumalli (lähde: Palmer 1998 ja Cantell 2004, kuvan muokkaus Laura Savolainen)

Oppiminen ympäristössä voi tapahtua yhtä hyvin lähimetsässä kuin tutustumalla maailmanperintökohteeseen. Kummassakin ympäristössä lapsi voi saada tietoa sekä aikuisen välittämänä, että omista kokemuksistaan. Lapsen osallisuudella on suuri merkitys, jotta hän voi oikeasti toimia ympäristön puolesta. Edellä mainituissa kohteissa hän voi esimerkiksi kerätä roskia pitääkseen itselle merkitykselliset ympäristöt siistinä. Tärkeää on, että lapselle tulee tunne, että hän voi vaikuttaa oman ympäristönsä tilaan.

- **Ympäristökasvatus** on perinteisesti korostanut kestävän kehityksen ekologista tasoa (esim. luonnonsuojelu).
- **Kestävän kehityksen kasvatus** on ympäristökasvatusta, joka lisää ihmisten tietoisuutta oman toiminnan ympäristövaikutuksista.
- Molempia käsitteitä voi kuitenkin käyttää samaa tarkoittavina: **kasvatuksen osa-alue, joka tukee elinikäistä oppimisprosessia siten, että yksilöiden tai yhteisöjen arvot, tiedot, taidot ja toimintatavat muuttuvat kestävän kehityksen mukaisiksi.**
- **Kestävä kehitys** on kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa.

Kuva 3. Kestävän kehityksen kolme ulottuvuutta (Sykli)

- Kestävän kehityksen kasvatuksessa on yhtäaikaan läsnä kaikki 3 ulottuvuutta (kuva 3).
- Esimerkiksi lasten lajitellessa jätteitä korostuu **ekologinen taso**, jossa ympäristön suojelua on, että jätteistä saadaan kierrätyksen tuloksena esim. käytetty metalli ja paperi uudelleen käyttöön tarvitsematta uhrata uusia luonnonvaroja. Uusiokäyttö on myös **taloudellisesti** kannattavampaa kuin uusien raaka-aineiden hankkiminen. Lasten tehdessä jätteiden lajittelua yhdessä ja huolehtimalla oman lähiympäristön siisteydestä se lisää yhteisöllisyyttä ja luo **sosiaalista kestävä kehitystä**.
- Toisena esimerkkinä on vierailu Unescon maailmanperintökohteeseen, Vanhaan Raumaan. Matka taittuu kävelen, joka on päästötön, **ekologinen** tapa liikkua. Kävely on myös **taloudellisin** tapa kulkea. Vanhaan Raumaan tutustuminen on **kulttuurista kestävä kehitystä**, jossa samalla tutustutaan paikalliseen perinteeseen ja globaaliin yhteisen maailman perintöön.

KESTÄVÄN KEHITYKSEN
KASVATUKSEN PÄÄPERIAATTEET
OVAT
OSALLISUUS JA YHTEISÖLLISYYS.

KESTÄVÄ ELÄMÄNTAPA
TARHOITTA, ETTÄ YKSIÖ
OTTAA OMASSA ELÄMÄSSÄÄN
HUOMIOON OMIEN
VALINTOJENSA VAIKUTUKSET.

Osallisuuden ja yhteisöllisyyden periaatteet

Osallisuus käsitteenä liittyy kestävä kehityksen sosiaalisen sekä kulttuurisen kestävyiden osa-alueisiin. Sosiokulttuurisessa viitekehityksessä oppiminen nähdään prosessina, jossa yksilö kasvaa osaksi yhteisön kulttuuria, arvopohjaa, toimintatapoja ja välineistöä. Sosiaalisesti kestävä kehitys tarkastelee erityisesti ihmisten hyvinvointia ja toisista välittämistä. Arvopohjana ovat ihmisoikeudet ja ihmisarvon korostaminen.

Osallisuuden keskeisiä piirteitä ovat myös kuulluksi tuleminen, omassa yhteisössään vaikuttaminen sekä tunne ja tietoisuus omasta osallisuudesta. Osallisuuteen liitetään myös vastuun ottaminen, tasa-arvoisuus, □ demokraattisuus, muiden erilaisuuden hyväksyminen sekä avun saaminen osallisuuden mahdollistumiseksi. Osallisuuteen liitetään myös vapaaehtoisuus; kaikilla on oikeus olla ilmaisematta omaa näkemystään niin halutessaan. Osallisuuden vastakohtana nähdään osattomuus tai syrjäytyminen. Osallisuus nähdään tällöin osallisuutena johonkin. Osallisuus on hyvin laaja ja moniulotteinen termi, jonka määrittely riippuu pitkälti tilanteesta ja kontekstista.

**Kestävän kehityksen näkökohtia
varhaiskasvatuksessa**
(4V-hanke 2008–2011)

Sosiaaliset näkökohdat:

- * Toimintaympäristö on tasa-arvoinen, terveellinen ja turvallinen.
- * Kaikilla yhteisön lapsilla ja aikuisilla on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa yhteisiin asioihin.

* Ympäröivän yhteiskunnan kanssatehdään yhteistyötä.

Kulttuuriset näkökohdat:

- * Kulttuuriperinnön vaaliminen
- * monikulttuurisuus sekä
- * yhteisöllinen toimintakulttuuri

”**Yhteisöllisyys** tarkoittaa ihmisten välistä vuorovaikutusta, yhdessä tekemistä, keskustelua, kuuntelua ja välittämistä. Keskeistä yhteisöllisyydessä on osallisuus, eli kokemus yhteisön jäsenyydestä ja mahdollisuudesta olla rakentavasti mukana yhteisöllisissä prosesseissa” (4V-hanke 2008-2011).

Yhteisöllisyys vahvistaa kaikkia kestäväen kehityksen ulottuvuuksia; ekologista, sosiaalista, kulttuurista sekä taloudellista. Yhdessä tekeminen, osallistuminen ja paikallisiin asioihin vaikuttaminen edistävät vastuullisuutta omasta elinympäristöstä ja sen ihmisistä. Yhteisöllisyyteen sisältyy ajatus yksilöllisyyden ja moniarvoisuuden hyväksymisestä. Yhteisöllinen toimintatapa parantaa asuinalueen turvallisuutta ja tekee siitä viihtyisän ja elinvoimaisen. Kokemus osallisuudesta estää ulkopuolisuuden tunnetta, turhautumista ja ilkivaltaa.

Osallisuus ja yhteisöllisyys varhaiskasvatuksessa

Osallisuuden yhteydessä käytetään usein myös termejä osallistaminen ja osallistuminen.

Osallistuminen on aktiivista toimintaa, mutta ei välttämättä pidä sisällään osallisuuden tunnetta. Osallistua voi vaikka päiväkodin toimintahetkeen, jonka kasvattaja on suunnitellut, järjestellyt ja toteuttanut. **Osallistamisella** tarkoitetaan usein toimintatapaa, jolla kasvattajat pyrkivät saattamaan lapset tai vanhemmat osallisiksi. Osallistavassa toimintatavassa kohteena olevat nähdään passiivisina, kasvattajien toiminnan kohteina. Turja (2012) ehdottaakin, että kasvatuskumppanuuden hengessä voidaan valita termeiksi lapsen tai vanhemman ”osallisuuden mahdollistaminen” tai ”osallisuuteen kutsuminen”. Osallisuus syvimmillään tarkoittaa sitä, että *itse sitoutuu* johonkin toimintaa ja *haluaa vaikuttaa* asioiden kulkuun sekä ottaa *vastuun* myös seurauksista.

Osallisuus syntyy aina vuorovaikutuksessa eli dialogissa toisiin. Osallisuus toteutuu ryhmässä, yhteisössä – kukaan ei voi olla yksin osallinen. Kaikkien ryhmän jäsenten osallisuuden toteutuminen vaatii siis kaikkien näkökulmien kuulemistä, neuvottelua ja yhteensovittamista – ei pelkästään yhden jäsenen yksittäisten toiveiden toteuttamista. Yhteiseen sopimukseen pääsemiseksi voidaan harjoitella demokraattisten toimintatapojen käyttöä; arpomista, äänestyksiä ja neuvotteluja.

Pienten lasten osallisuus kasvaa oman elämän ja lähiympäristön muodostamassa piirissä, jossa he saavat arkisia kokemuksia kuulluksi tulemisesta ja vaikuttamisesta heitä lähellä olevissa asioissa. Näissä mikrotason ympäristöissä - koti ja päivähoito - lapset voivat kokea olevansa arvokkaita lapsina omalle yhteisölleen, rakentaessaan yhdessä muiden yhteisönsä jäsenten kanssa tietoa, kulttuuria ja omaa identiteettiä. Osallisuutta tukevalla toiminnalla ei tavoitella aikuismaisin tavoin toimivia ryhmiä tai lapsia. Lasten osallisuutta tai osallistumisen muotoja ei tule määritellä aikuisuuden normeilla.

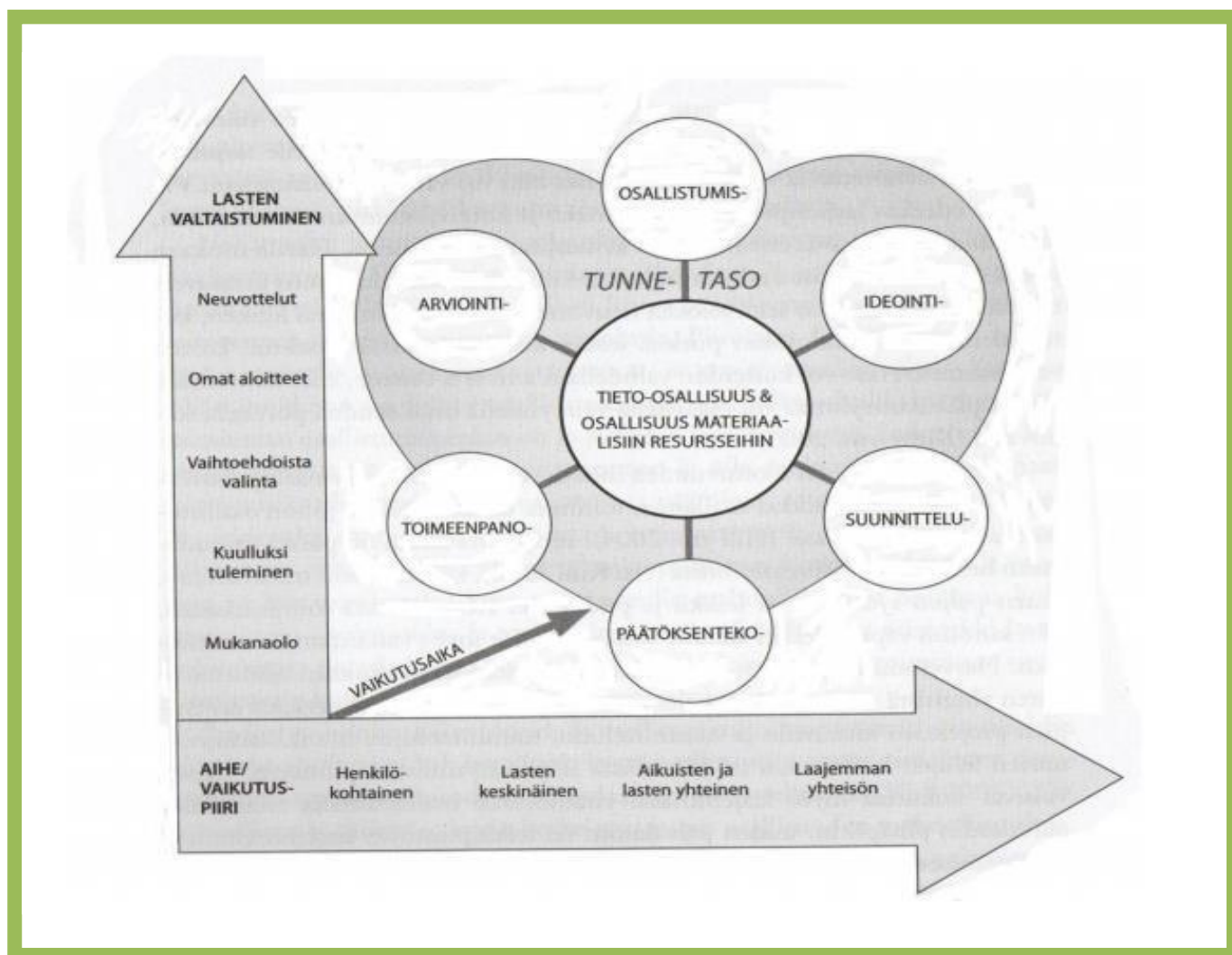
Rintakorpi (2014, 133–154) kuvaa kokeilua, jossa pienten, 1- 3 -vuotiaiden ryhmässä lähdettiin pedagogisen dokumentoinnin keinoin lisäämään vanhempien ja kasvattajien tietoa lapsesta ja tällä tavoin vaikuttamaan lapsen osallisuuteen hänen omassa elämässään erityisesti päivähoidon aloitusvaiheessa. Dokumentoinnin välineeksi kehitettiin kansio, joka nimettiin ”Viuhkaksi”. Lasten mukana kulkeviin Viuhkoihin vanhemmat kokosivat kuvia, tarinoita ja lapsen tärkeäksi kokemia asioita. Vastaavalla tavalla kasvattajat keräsivät päiväkotipäivien kulusta lapsen valitsemia asioita viuhkaan. Näiden viuhkan sivujen avulla lapsi pystyi kertomaan itse tärkeäksi kokemiaan asioita vertaisilleen, vanhemmilleen ja kasvattajille – erityisesti silloin kun arkuus, tunnekuuhu tai kielellisten taitojen puutteellisuus esti aikuisten oikean tulkinnan lapsen asiasta. Viuhkasta muodostuikin monelle lapselle tärkeä lohduttautumisen väline, oman identiteetin ylläpitäjä sekä kielen ja vuorovaikutuksen oppimisen väline.

Lasten osallisuuden ja yhteisöllisyyden edistämisen keinoja

- ☐ Esiopetukseen tutustumispäivänä lapset saavat valita laatikon, johon kesän aikana keräävät kesämuistoja. Muistot esitellään syksyllä omalle esiopetusryhmälle.
- ☐ Syntymäpäiväsankarin toivepuuhan toteuttaminen yhteisvoimin, haastattelu tai vaikka oman lempikirjan esittely
- ☐ Saduttaminen
- ☐ Retkikohteesta äänestäminen
- ☐ Lasten kysymysten ja kiinnostuksen kohteista lähtevät tutkimukset (Case Forest)
- ☐ Lasten ”palaverit” yhdessä valituista teemoista: suunnitellaan yhteisiä projekteja, sovitaan toteutuksesta sekä arvioidaan lopputulos
- ☐ Isommat lapset auttavat pienempiään tai keksivät leikkejä
- ☐ Kiusaamisen ehkäisy
- ☐ Kutsutaan vanhemmat, kummit, isovanhemmat vieraaksi
- ☐ Perheillat yhteisen tekemisen, esim. talkoiden merkeissä
- ☐ Yhteiset lauluhetket lähialueen perhepäivähoitajien tai vaikka vanhainkodin kanssa

Kun lapsi saa harjoitella omassa, tutussa yhteisössään vaikuttamista ja vastuunkantoa yhdessä muiden lasten ja aikuisten kanssa sekä arvioida yhdessä tehtyjen päätösten vaikutuksia, syntyy positiivinen lasta vahvistava kehä. Yhdessä voidaan sopia esimerkiksi lelujen hankinnasta, ympäristön suunnittelusta tai yhteisestä projektista. Mikrotason vaikuttamisesta voidaan lasten

innostuksen ja kehitystason myötä edetä vaikuttamaan laajemmin yhteisössä; päiväkodissa, ympäröivällä asuinalueella tai omassa kunnassa.

Kuva 4. Lapsen osallisuus on moniulotteista (Turja 2012)

Lasten osallisuus sekä osallisuuden aste voivat ilmetä varhaiskasvatuksen arjessa monenlaisina toimintoina. Lasten osallisuutta voidaan kuvata neljän ulottuvuuden avulla (kuva 4). Ensimmäinen ulottuvuus kuvaa lasten valtaistumisen astetta; aikuisten ja lasten välisenä valtasuhteena. Toinen ulottuvuus muodostuu niistä aiheista, joita osallisuus koskee (mitä leikin, millainen juhla järjestetään) sekä toiminnan vaikutuspiiristä (minä, minä ja toinen lapsi, meidän ryhmä, kaikkien

ryhmän lasten perheet). Kolmas, ajallinen ulottuvuus, kuvaa sekä toiminnan että sen vaikutusten kestoa (retkipaikan valinta, pihasuunnitelman tekeminen ja toteuttaminen). Neljäs ulottuvuus muodostuu siinä prosessissa, jonka aikana toimintaa ideoidaan, suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan.

Kasvattajan rooli osallisuuden ja yhteisöllisyyden toteutumisessa

Lasten osallisuuden mahdollistamiseksi lähellä olevien aikuisten tulee olla herkkiä lasten erilaisille ilmaisutavoille. Pienten sekä kommunikaatiovaikeuksien takia erityistä tukea tarvitsevien lasten näkemysten huomioimiseksi tulee käyttää heille ominaisia kommunikaatiokeinoja sekä asioiden ajallisesti välitöntä käsittelyä. Aikuisen tehtävä on tukea kaikin mahdollisin keinoin lapsen osallisuutta. Varhaiskasvattajat joutuvat jatkuvasti pohtimaan niitä rajoja, joiden sisällä määritellään lapsen kyvykkyys toimia ja tehdä valintoja. Aikuisten tehtävänä on suojella lasta ja huolehtia hänestä. Lapset tarvitsevat myös huoletonta lapsuutta, toivorikasta ja iloista tulevaisuutta. Tämän tasapainoilun riskinä on lasten äänen suodattuminen aikuisten omien intressien ja tulkintojen läpi. Kasvattajan tehtävä on myös huolehtia yhteisöllisyyden toteutumisesta. Lapsen osallisuus ei tarkoita yksistään omaa päättämistä vaan perustuu yhteisiin neuvotteluihin, jotka tarvitsevat aikaa. Tarvitaan aivan uudenlaista toimintakulttuuria yksittäisten osallisuutta korostavien menetelmien käytön sijaan.

KASVATTAJAN MUISTILISTA

LAPSEN OSALLISUUS (Venninen, Leinonen & Ojala 2010)

OIKEUS ILOITA ITSESTÄÄN

Lapsella on oikeus iloita itsestään ja kokea, että muutkin nauttivat hänen läheisyydestään.

TARPEIDEN TÄYTTÄMINEN

Lasten osallisuus kasvaa ympäristössä, jossa hänen tarpeensa huomioidaan.

OPPIMINEN AIKUISEN TURVASSA

Lapsi saa aikuisilta turvaa ja lohtua, mutta myös mahdollisuuksia oppia uutta.

VAIKUTTAMISKOKEMUKSET

Lapsi saa kokea, että hänen rohkeutensa ilmaista itseään saa aikaan asioita, joista sekä hän itse, että muut hyötyvät.

OMATOIMISUUDEN HARJOITTELU

Osallisuus on myös omatoimisuutta, joka mahdollistetaan sillä, että lapsi saa riittävästi aikaa harjoitella.

VASTUUSEEN KASVAMINEN

Osallisuus on lapselle valintojen tekoa, vastuun ottamista ja päätöksiin osallistumista.

MAAILMAN YHTEINEN TULKITSEMINEN

Lapsi on osa kotia ja kaveriporukkaa sekä ympäröivää yhteiskuntaa ja sen ajankohtaisia tapahtumia.

LAPSELLA ON OIKEUS OLLA SELLAISTEN AIKUISTEN KASVATETTAVANA, JOTKA KUNNIOITTAVAT JA KUUNTELEVAT HÄNTÄ JA KIINNOSTUVAT LAPSEN MAAILMASTA YHÄ UUELLEEN.

Lisää lasten osallisuudesta ja yhteisöllisyydestä:

Hakkola, K. & Virsu, M. 2000. Entäs jos... Laulava puu ja muita tarinoita teematyöskentelystä. Tampere: Tammi.

Kiusaavatko pienetkin lapset

<https://cdn.mll.fi/prod/2017/08/01174913/>

[Kiusaavatko-pienetkin-lapset.pdf](#)

Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa

<https://dzmdrerwnq2zx.cloudfront.net/prod/2017/08/04185732/Kiusaamisen-ehk%C3%A4isy-varhaiskasvatuksessa-B5-www.pdf>

Mäkitalo, A-R, Nevanen, S., Ojala, M., Tast, S., Venninen, T. & Vilpas, B. (toim.) 2011. Löytöretkellä osallisuuteen. Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa II Soccan ja Heikki Waris instituutin julkaisusarja nro 26, 2011. Verkkojulkaisu:

http://www.socca.fi/files/1373/Loytoretkella_osallisuuteen_kehittamista_ja_tutkimista_paivakodin_arjessa_II.pdf

Repo, I. 2013. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Juva: Bookwell OY

Verkka, K. Kaikki mukaan! Lasten osallisuus päiväkodissa. 4V-hanke 2008–2011. Verkkojulkaisu:

https://www.kierratyskeskus.fi/files/4216/osallisuuskalvot_pk_pieni.pdf

4V-hanke 2008–2011. Verkkojulkaisu: [http://xn--kierrtyskeskus-](http://xn--kierrtyskeskus-9hb.fi/files/4941/Hyvät_kaytannot_paivahoito_4V-hanke.pdf)

[9hb.fi/files/4941/Hyvät_kaytannot_paivahoito_4V-hanke.pdf](http://xn--kierrtyskeskus-9hb.fi/files/4941/Hyvät_kaytannot_paivahoito_4V-hanke.pdf)

Ekososiaalinen sivistys

Vasun arvoperustassa (2.4) nostetaan esiin ekososiaalinen sivistys pohjana ekologisen kestävyys ja ihmisoikeuksien merkityksen ymmärtämiselle sekä toteutumiselle.

Nykyinen materialistinen ihmiskäsitys on saattanut maapallon sekä ihmiskunnan ekokriisin ja ilmastonmuutoksen keskelle. Tilanteen kehittymisen on mahdollistanut myös käsitys ihmisestä luonnosta erillisenä ja riippumattomana toimijana. Ekososiaalinen sivistys on ymmärrystä ihmisen vapauksista ja vastuista sekä niiden kytköksistä riippuvuuteemme luonnosta - ekosysteemipalveluista (Keke-oppaassa) - sekä muista ihmisistä. Ekososiaalisen sivistyksen näkökulmasta inhimillinen hyvinvointi rakentuu elinvoimaisten ekosysteemipalveluiden sekä sosiaalisen osallisuuden kokemuksen varaan. Kyky asettua muiden asemaan herättää pohtimaan oman toiminnan ja kulutuksen kohtuullisuutta globaalissa mittakaavassa.

pixabay.com

**SIVISTYKSEN LAATU
PEILATAAN VIIME KÄDESSÄ
TULEVIEN SUKUPOLVIEN
MAHDOLLISUUKSIEN KAUTTA.**

Arto O. Salonen

Ekososiaalista sivistystä edistävässä kasvatuksessa lapsille annetaan mahdollisuuksia vaikuttaa ympäristökysymyksiin, ekologiseen kestävyys sekä sosiaaliseen tasa-arvoon.

Varhaiskasvatuksessa ekososiaalista sivistystä edistetään mm. eettisyyden, empaattisuuden, ajattelun- sekä tunne- ja sosiaalisten taitojen harjoittelulla. Myötätuntotaitoja harjoitellaan niin ihmisiä kuin muutakin luontoa kohtaan (katso: Myötätuntopedagogiikka) Käytettävissä olevien resurssien oikeudenmukaista käyttöä harjoitellaan varhaiskasvatuksessa päivittäin. Kohtuullisuuden teema vie pohtimaan ilon ja onnellisuuden tunteita. Läpi elämän jatkuvan oppimisen päämääränä on ihminen, joka huolehtii paitsi itsestä ja omasta kulttuuristaan, myös toisista ja planeettamme kokonaisuudesta (Salonen A.O. 6.10.2012).

Lisää ekososiaalisesta sivistyksestä:

Ekososiaalinen kasvatus –luentosarja (vapaasti katsottavissa): Opettajille ajatuksia ekososiaalisen sivistyksen idean edistämiseen.

<https://www.youtube.com/channel/UCExg09f9vz8U9ySEtxY8Y2Q/featured>

Pohjonen, H., Korhonen, A., Mikkola, K., Liimatainen, A., Suvanto, S. (toim.). Kestävä tulevaisuus. Opas oppimisen, toimintakulttuurin ja arkikäytäntöjen kehittämiseen kasvatuksen ja koulutuksen maailmassa. Opetushallituksen verkkosivut. Julkaistu 11.5.2021 <https://www.oph.fi/fi/kestava-tulevaisuus>

Itä-Suomen yliopiston yhteiskunta- ja kauppatieteiden tiedekunnan professori Arto O. Salosen blogi <https://artosalone.com/>

- ekososiaalisesta sivistyksestä
<https://artosalone.com/ekososiaalinen-sivistyskasitys/>
<https://artosalone.com/ekososiaalinen-sivistyskasitys-2/> (opetusvideo)

3. KASVATTAJAN TOIMINTA

Kasvattajan toiminta on aina arvokasvatusta. Ekologisen lastenkulttuurin tavoitteena on välittää arvoja, jotka ohjaavat ihmislajia kunnioittamaan maapallon elämää. Toiminnalla vaalitaan asenteita, jotka tähtäävät elämää laajasti kunnioittavien tapojen ja valintojen sisäistämiseen. Työn tavoitteet eivät kosketa vain omaa sukupolveamme, vaan elämän jatkumista tuhansien vuosien päähänkin.

”KOKO MAAILMASTA ON NYT TULLUT KUIN YHTÄ SUURTA PERHETTÄ,
MELKEIN KUIN YHTÄ RUUMISTA. JOTEN, JOS TUHOAT HIEMAN
JOTAIN TOISTA MAAILMAN OSAA, TUHOAT SAMALLA ITSEÄSI.”

Tenzin Gyatso, Tiibetin 14. Dalai-lama

Miten toteuttaa kekeä lasten kanssa

Toimintakauden alussa kuulostellaan, minkälainen oma lapsiryhmä on. Myös lasten ikärakenne vaikuttaa tietenkin toiminnan suunnitteluun. Joku kestävän kehityksen teema voidaan laittaa koko vuoden pääteemaksi (esim. energia) tai monet kestävän kehityksen osa-alueet voivat kulkea rinnan muiden aiheiden ja lasten kiinnostuksen kohteiden kanssa.

Valitaan kumpi tapa tahansa, keke-asiat kannattaa sisällyttää ryhmän vuosisuunnitelmaan. Jos ne ovat irrallaan muusta toiminnasta, ne saattavat unohtua. Seuraavissa kappaleissa on esimerkkejä eri tavoista käsitellä keke-asioita lasten kanssa.

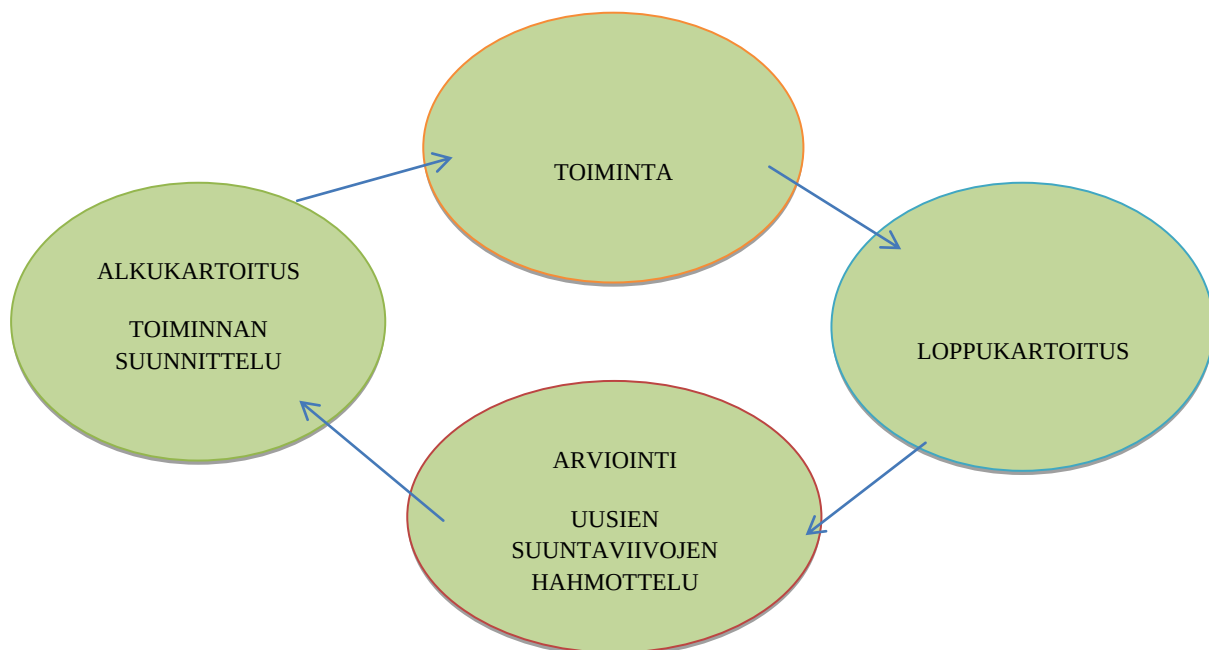
KESTÄVÄN KEHITYKSEN TAVOITTEET JATOIMET
KANNATTAA KIRJATA YLÖS RYHMÄN
VUOSISUUNNITELMAAN.

VAIKKA OLISI OLEMASSA JO PALJON HYVIÄ KÄYTÄNTÖJÄ,
PITÄÄ MIETTIÄ, MITEN NE VÄLITETÄÄN UUSILLE
LAPSILLE JA AIKUISILLE.

Kestävän kehityksen sisällyttäminen kaikkeen toimintaan ei poissulje lasten omia suunnitelmia, päinvastoin. Lasten osallisuus kaikessa toiminnassa jo suunnitteluvaiheessa on tärkeää. Jos lapset kiinnostuvat autoista, voidaan miettiä, mistä autoihin saadaan metallia rakennusaineiksi ja bensaa käyttövoimaksi. Pian päästään pohtimaan minkälaisilla menopeleillä voi monta ihmistä kulkea samalla polttoaineella ja nauttia muiden seurasta. Äkkiä lapset keksivät bussien ja junien lisäksi kimpapakyydit ja myös kulkemisen jalkaisin ja pyörällä, jos matka ei ole pitkä. Metallinkierrättäjä on hyvä retkikohde, jossa lapset näkevät, miten vanha auto rutistetaan pieneksi kasaksi metallin uusiokäyttöä varten.

Kestävän kehityksen kasvatus on oikeastaan ”vihreiden silmälasien” asettamista päähän ja silloin on samantekevää, mikä aihe on. Ympäristön hyvinvoinnin näkökulma on helppo ottaa mukaan arkiseen toimintaan. Esimerkiksi, kun tutkitaan lasten kanssa veden ominaisuuksia, vettä ei tutkimisen jälkeen kaadeta viemäriin, vaan sillä kastellaan kukkia. Se on myös ympäristökuormituksen vähentämistä!

Jos kestävän kehityksen mukaiset toiminnan muutokset halutaan saada näkyviksi, kannattaa tehdä alkukartoitus toimintakauden alussa. Kartoitus voi sisältää arkipäivän käytäntöjä (esimerkiksi roskien lajittelua) ja asenteita ja tietoa (esim. tietoa, mihin roskikseen mikäkin roska kuuluu). Kartoitus voidaan tehdä kyselynä henkilökunnalle ryhmän käytännöistä ja lapsille heidän tiedoistaan. Toimintavuoden aikana tehdään lisää roskiksia, opetellaan uusia toimintatapoja ja hankitaan tietoa aiheesta. Toimintakauden lopussa kartoitukset uusitaan ja katsotaan, mikä on muuttunut. Arvioidaan toimintaa ja tuloksia ja päätetään seuraavan toimintakauden suuntaviivoista. Kartoituslomakkeita voi keksiä itse oman ryhmän tarpeista käsin. Joitakin valmiita kartoitusehdotuksia löydät liitteistä (liite 2).

Kuva 5. Keke -toiminta

Kestävän kehityksen vuosi yhden teeman parissa

Karkea keke-vuosisuunnitelma kannattaa siis tehdä samalla muun suunnittelun kanssa. Seuraavassa esimerkki, jossa **energia-asiat** ovat erityisen huomion kohteena, vaikka muutakin toki tehdään. Vasempaan sarakkeeseen kirjoitetaan kasvattajien ja lasten suunnittelema toiminta, jossa on mukana muutakin kuin energia-asiaa. Oikeassa sarakkeessa on suunniteltu keke-toiminta. Järjestys ja sisältökin voivat muuttua toimintakauden edetessä myös sen mukaan mitkä asiat kiinnostavat eniten.

KUUKAUSI tähän kirjoitetaan, mitä muuta tehdään	KEKE- TOIMINTAA
ELOKUU esim. tutustumisteema, jos paljon uusia lapsia	tehdään alkukartoitus sähkön kulutuksen osalta, täytetään liitteenä oleva kartoituslomake (valot, laitteet, kopiointi, tiedot); otetaan sähkömittarin lukema ylös; sovitaan esimerkiksi, että yritetään vähentää sähkön kulutusta 10%
SYYSKUU esim. kerätään marjoja ja sieniä	pohditaan lasten kanssa, mitä energia on; tutustutaan luonnon kiertokulkuun jne.; leikitään ravintoketjuleikkejä; joka kuukausi otetaan sähkömittarin lukema ylös
LOKAKUU vietetään YK:n päivää	selvitetään, mitä eri energiamuotoja on; retki Rauman Energiaan, jossa energia muuttuu sähköksi; mietitään, mihin päiväkodissa/kodissa kuluu energiaa; pohditaan, miksi energiaa ei kannata tuhlaa - mietitään parempia tapoja; sovitaan, miten salapoliisit tarkkailevat uusien tapojen noudattamista
MARRASKUU muistetaan isää aineettomalla lahjalla	selvitellään, minkälaista oli ennen sähkön keksimistä (sähkövatkain/vispilä, sähkö-/käsipora, lamppu /kynttilä ym.); kutsutaan isovanhempia vierailulle; mietitään valoja ja varjoja: tehdään varjoteatteria
JOULUKUU joulu	poltetaan kynttilöitä, annetaan aineettomia lahjoja; pohditaan lahjan antamisen ja saamisen iloa
TAMMIKUU vuoden vaihtuminen, Nuuttipukin päivä	tutkitaan taivaan tähtikarttaa; voidaan pohtia avaruuden arvoituksia alkuräjähdyksestä asti; retki ydinvoimalaan
HELMIKUU ystävän pv, Kalevalan pv	tehdään virtapiiri- ja muita ”sähkökokeita”; ulkoillessa kylmällä ilmalla pohditaan, miten oma liikkuminen sekä kuluttaa energiaa että pitää lämpimänä
MAALISKUU osallistutaan kulttuuriviikoille	kerrataan energiatietoutta ja muistellaan syksyn opeista, miten aurinko on kaiken energian alkulähde; kasvatetaan kasveja, jotka pystyvät käyttämään hyväksi auringon energiaa
HUHTIKUU pääsiäinen, vappu	tehdään retki katsomaan vanhanaikaista tuulimyllyä tai uudenaikaista tuulivoimalaa; tehdään Vappuvippuri, joka saa voimaa pyörimiseen tuulesta
TOUKOKUU äitien pv, kevätjuhlat, kevätretket	tehdään retki vesivoimalla toimivaan myllyyn; tehdään puroihin pieniä siipirattaita, jotka pyörivät veden voimasta; nautitaan auringon lämpöenergiasta
KESÄKUU suven ja runon pv juhannus	tehdään loppukartoitus (sama kuin elokuussa) ja katsotaan, ovatko tiedot ja taidot kehittyneet vuoden aikana; katsotaan sähkömittarien lukemat ja lasketaan, onko energiankulutus vähentynyt; arvioidaan toimintaa yhdessä

Kestävän kehityksen vuosi usean teeman kautta

Alla olevassa taulukossa on monta teemaa käsitelty kevyesti saman vuoden aikana. Taas on tärkeää, että keke-toiminta lomittuu mahdollisimman luonnolliseksi osaksi kokonaisvaltaista suunnittelua ja toimintaa. Parhaimmillaan kestävän kehityksen mukainen työskentely on henkilöstölle itsestään selvää, eikä vaadi enää suuria ponnisteluja. ”Vihreät silmälasit” ovat päässä pysyvästi.

KUUKAUSI tähän kirjoitetaan, mitä muuta tehdään	KEKE-TOIMINTAA
ELOKUU	JÄTE: jutellaan roskista, jätteistä ja tehdään keräyslaatikot erilaisille jätteille; opetellaan lajittelemaan jätteet
SYYSKUU	LÄHIYMPÄRISTÖ: tutustutaan lähiympäristöön ja bongataan kiinnostavia luonnon ja rakennetun ympäristön kohteita
LOKAKUU	MONIKULTTUURISUUS: keskitytään monikulttuurisuuteen ja tutustutaan muihin kulttuureihin (esim. oman ryhmän lasten taustat)
MARRASKUU	KULTTUURIPERINNE: vietetään suomalaisen perinteen mukaan pyhäinpäivää ja hiljennytään
JOULUKUU	KULTTUURIPERINNE JA KESTÄVÄ KULUTUS: valmistaudutaan jouluihin ja mietitään vaihtoehtoja suurelle tavaramäärälle
TAMMIKUU	VESI: tutustutaan veden olomuotoihin ja keskustellaan veden välttämättömyydestä ja miksi sitä ei kannata tuhata
HELMIKUU	KULTTUURIPERINTÖ JA ENERGIA: vietetään laskiaista, tehdään nuotio ja mietitään muitakin energialähteitä
MAALISKUU	ENERGIA JA VESI: kasvatetaan kasveja, keskustellaan valon ja veden tärkeydestä kasveille
HUHTIKUU	VESI: tehdään puroja ja perehdytään veden kiertokulkuun
TOUKOKUU	PUUTARHATOIMINTA: kunnostetaan kasvimaata ja kylvetään siemeniä
KESÄKUU	KESTÄVÄT RUOKAVALINNAT: kerätään nokkosia ja valmistetaan lettuja

Tärkeää kestävän kehityksen toteuttamisessa on mukavien luontoretkien, tutkimusten ja leikkien lisäksi muistaa myös ympäristökuormituksen vähentäminen. Opetellaan ja opetetaan kestävän elämäntavan mukaista toimintaa. Eli uusiokäytetään materiaaleja, vältetään kertakäyttotuotteita, kehitellään aineettomia lahjoja jne.

4. TEEMAT

Jätteiden vähentäminen

Jätteillä on haitallisia vaikutuksia ihmiseen ja ympäristöön. Ensisijaisesti onkin pyrittävä välttämään jätteen syntymistä. Jos jätettä syntyy, se on valmistettava uudelleenkäyttöä varten tai kierrätettävä. Jätteiden kierrättäminen ja uusiokäyttö säästävät ympäristöä. Esimerkiksi tehokas metallin kierrättäminen vähentää kaivostoiminnan tarvetta ja muovin kierrättämisessä säästyy paljon energiaa. Sekajäte (josta kaikki kierrätettävä on jo otettu lajiteltavaksi) voidaan polttaa. Jos jätteenpolttolaitos sijoitetaan alueelle, jossa suurelle osalle sen tuottamalle energialle on tarvetta, jätteellä voidaan korvata merkittäviäkin määriä öljyä tai turvetta. Kaatopaikoille jäte voidaan sijoittaa vain, jos sen hyödyntäminen ei ole teknisesti tai taloudellisesti mahdollista. Jos jätteet haudataan maahan, niistä vapautuvat myrkylliset aineet imeytyvät maaperään tai kulkeutuvat pohjaveteen. Raskasmetallit ja muut myrkyt siis likaavat maaperää, pohjavettä sekä muita juomavesilähteitä. Ne aiheuttavat erilaisia sairauksia ihmisille ja kaikille eläville organismeille. Jätteiden polttaminen epäasiallisissa olosuhteissa, esim. omalla pihalla, voi aiheuttaa haittaa ihmisten terveydelle. Polton yhteydessä voi vapautua ilmakehään dioksiineja, raskasmetalleja, sekä muita kemikaaleja, jotka aiheuttavat happamia sateita sekä ilmastonmuutosta edistäviä kaasuja.

Toimintaa lasten kanssa:

- Pyydetään jätehuoltoneuvojaa kertomaan jätteiden lajittelusta; yhteystiedot liitteessä 1.
- Mietitään, miksi jätteitä pitää lajitella. Selvitetään, mitä jätteille tapahtuu lajittelun jälkeen. Viedään jätteitä kierrätyspisteeseen ja tehdään vaikka tutustumiskäyntejä jatkokäsittelypaikoille tai kaatopaikalle.
- Tehdään lasten kanssa lajitteluroskikset eri huoneisiin.
- Opetellaan jätteiden oikea lajittelu esim. Jäteviesti-leikin avulla.
- Siivotaan lasten kanssa omaa lähiympäristöä.
- Opetellaan korjaamaan rikkoutuneita tavaroita. □ Käytetään askarteluihin kierrätysmateriaaleja.
- Käytetään piirustuspaperista molemmat puolet tai hyödynnetään tulostuspaperien puhtaat puolet.

MIKSI MUOVIKASSIEN KÄYTTÖÄ TULEE VÄLTÄÄ?

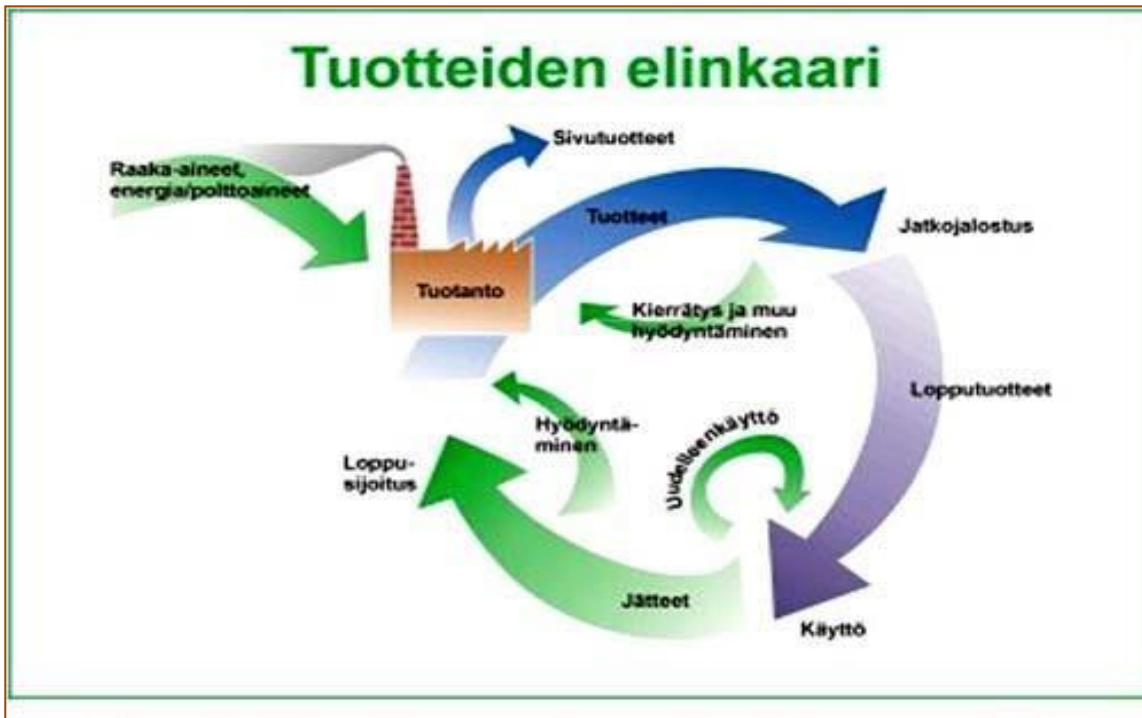
MUOVI SÄILYY LUONNOSSA VUOSISATOJA HAJONNEENA PIENIIN OSIIN, JOTKA PÄÄTYVÄT LOPULTA ELIJÖIDEN (MYÖS IHMISEN) ELIMISTÖÖN. MUOVIN VALMISTUKSEEN ON KÄYTETTY MYÖS PALJON ENERGIAA.

EU-Komission arvion mukaan EU:ssa päätyi vuonna 2010 noin 8 miljardia muovikassia roskaksi ympäristöön. Jäsenmaat ovat vahvistaneet pyrkimyksen muovikassien määrän vähentämiseksi. Ehdotuksen taustalla on halu vähentää merten roskaantumista ja erityisesti muoviroskan aiheuttamia haittoja eliöstölle. Muoviroskan päätyminen meriin on maailmanlaajuinen ongelma. On myös näyttöä suurista jätekertymistä Euroopan merissä. Tehtyjen selvitysten mukaan suurin osa meriroskasta on peräisin maalta ja suurin osa, arviolta 60 - 90 %, tästä roskasta on muovia.

Elinkaari – ajattelu

Elinkaariajattelussa tarkastellaan tuotteen tai palvelun ympäristövaikutuksia koko sen elinkaaren aikana: raaka-aineen hankinta, käsittely, valmistus, kuluttajan saataville tuominen, kierrätys, uudelleenkäyttö ja loppusijoittaminen.

Ekotehokas tuotantotapa saa pienemmästä raaka-aine- ja materiaalmäärästä sekä vähemmällä energiankulutuksella aikaan tuotteita tai palveluja yhtä paljon tai enemmän kuin perinteinen tuotantotapa. Samalla huomioidaan myös tuotteen valmistuksen eri vaiheiden haitalliset ympäristövaikutukset ja pyritään vähentämään niitä.

Kuva 6. Elinkaarimalli
(http://www03.edu.fi/aineistot/keke_paiv/yleistietoa/kestavakehityssammkoul.htm)

Hankinnat

Tutkimusten mukaan suomalaisten kotitalouksien osalta **ravinto, asuminen ja liikkuminen** muodostavat yhdessä **yli 70 %** kaikista elinkaaren aikaisista ilmastovaikutuksista. Yksittäisten tuotteiden energia- ja materiaalitehokkuus on kasvanut. Näin saatu hyöty on kuitenkin menetetty kulutuksen määrän kasvaessa; luonnonvarojen kulutus sekä kasvihuonepäästöt ovat lisääntyneet.

Kestävän kehityksen mukaisessa toimintatavassa keskeisintä on välttää uusien tuotteiden hankkimista.

- vaihda, lainaa, osta käytettynä
- korjaa, muokkaa, uudista
- pohdi, tarvitaanko tuotetta todella vai voisiko sen korvata jollain muulla tavoin
- mieti, voisiko tuotteen hankkia yhteiskäyttöön vaikka lähipäiväkodin tai –koulun kanssa
- lisää jättemateriaalin hyödyntämistä esim. askartelussa
- harkitse, tarvitsetko kaikista asioista paperille tulostetun kappaleen
- tulosta, kopioi paperin molemmille puolille

Toimintaa lasten kanssa:

- Pohditaan lasten kanssa, mistä muualta voi hankkia erilaisia tavaroita ja materiaaleja kuin kaupasta
- Lapset voivat tuoda heille rakkaita esineitä; mietitään niiden alkuperää ja elinkaarta
- Päiväkodin sisällä sekä yhteistyössä lähialueen perhepäivähoitajien kanssa kirjojen, lelujen ja pelien vaihtoa
- Kirjaston ja kirjastoauton palveluiden käyttäminen
- Erityisopetuksen pelien yms. lainaus
- Päivähoidon yhteiset tavarat ja niiden käyttö; esim. vedentutkimus -tarvikkeet
- Lasten kanssa korjauspaja; leluja, huonekaluja
- Järjestetään lasten perheille/lähialueen asukkaille lastenvaatteiden ja lelujen kierrätyspäivät/kierrätysnurkka
- Leluttoman päivän viettäminen
- Älä osta mitään –päivä marraskuussa, Nuukuusviikko huhtikuussa
- Materiaalien käyttö; paperin kulutus -> piirretään molemmille puolille
- Kierrätysmateriaalien käyttö askartelussa

Kun päädyt **uuden tuotteen hankintaan**, tutki tuotteen elinkaaren kestävyys ja eettisyys.

- suosi korjauskelpoisia tuotteita
- valitse tuotteita, joilla on pitkä takuu-aika
- suosi vähän energiaa kuluttavia laitteita
- suosi lähellä tuotettuja tuotteita
- vältä tuotteita, joita ei voi kierrättää
- vältä tuotteita, jotka sisältävät haitallisia kemikaaleja
- vältä eläinkokeilla testattuja tuotteita
- vältä ylipakattuja tuotteita

Uuden tuotteen hankinta yhteistyössä lasten kanssa sekä siihen liittyvää toimintaa:

- Lasten kanssa yhdessä pohditaan, mitä tarvitaan ja millä perustein valinnat tehdään ○ mikä on tarpeellinen ja mikä tarpeeton tavara
- Opetellaan käyttämään ja huoltamaan yhteisiä tavaroita
- Mietitään leluille yms. tavaroille omat paikat

Apuna voit käyttää mm.

- Kuluttajaliiton ohjeita eettiselle kuluttajalle (Liite 3.)
- Kierrätyskeskus oy:n kokoamia ohjeita kirjoitus- ja askartelutarvikkeiden hankkijalle www.kierratyskeskus.fi
- Ympäristömerkit valintojen apuna (Liite 4.)

Rauman kaupungin ohjeet ja hankintasopimukset Jemmassa:

- Hankinta-ohje 4/2022 hankintalain mukainen (Jemma- Työn tueksi- Hankinnat)
- alle 10 000€ hankinnat valmiiksi kilpailutetuilta yhteistyökumppaneilta;
kestävä kehitys on huomioitu hankintasopimusten kriteereissä
- yli 10 000€ hankinnat virastopäällikkö käsittelee kriteereineen yhteistyössä hankintapäällikön kanssa

Kun hankit tuotteen käytettynä, käytössäsi ei ole yleensä tuoteselosteita tai valmistajan pakkauksia. Erityisesti pienten lasten käyttöön tulevien tuotteiden osalta kannattaa olla kriittinen; esim. halvat muovilelut sisältävät usein muovin pehmentämiseen tarkoitettuja aineita, jotka ovat lapsille haitallisia. Leluista ei saa käytettynäkään irrota osia tai niiden tuottama ääni vahingoittaa lapsen kuuloa. Alkujaan muuhun kuin lelukäyttöön tarkoitettut tuotteet saattavat sisältää kemikaaleja, jotka ovat lelulaissa kiellettyjä. **CE-merkintä ei ole tae** lelun tai muun tuotteen **turvallisuudesta**.

Lelulaissa kiellettyjä tai rajoitettuja kemikaaleja ovat mm.

- N-nitrosoamiinit ja N-nitrosoituvat aineet, jotka ovat syöpää aiheuttavia
- Muovinpehmittimet eli ftalaatit, jotka ovat lisääntymiselle vaarallisia
- CRM-aineet: syöpää aiheuttavia, perimää vaurioittavia ja lisääntymiselle vaarallisia aineita
- N-nitrosoamiinit ja N-nitrosoituvat aineet, jotka ovat syöpää aiheuttavia
- raskasmetallit esim. kupari, elohopea, lyijy
- allergisoivat hajusteet

www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20111154

Lue lisää aiheesta:

<https://kivo.fi/> Suomen kiertovoima KIVO edustaa julkista jätehuoltoa

<https://www.kuluttajaliitto.fi/tietopankki/>

<https://tukes.fi/turvalliset-lelut>

[Vihreä lippu | Ympäristöohjelma ja -sertifikaatti kasvatusalalle \(vihrealippu.fi\)](#)

Ympäristön ystävän koulureppu

<https://www.kierratyskeskus.fi/files/74/koulureppu.pdf>

Rauman jätehuolto <https://www.rauma.fi/raumanseudunjatehuoltolaitos/>

<https://www.rauma.fi/raumanseudunjatehuoltolaitos/wp-content/uploads/sites/19/2020/08/Jateopas-06-2020-nettiversio.pdf>

Apua lajitteluun

[Kierrätysbotti - L&T \(lt.fi\)](#)

<https://www.hsy.fi/jatteet-ja-kierratys/jateopas/jatelajit/>

<https://www.rauma.fi/raumanseudunjatehuoltolaitos/jatteiden-lajittelu/>

Kestävät ruokavalinnat

Ruoka aiheuttaa yli kolmanneksen kulutuksen ympäristövaikutuksista. **Ruokaketjun ympäristövastuullisuus tarkoittaa, että tuotteen tai palvelun haitallisia ympäristövaikutuksia vähennetään tai pyritään hallitsemaan sen koko elinkaaren ajalta.** Suurin osa ruuantuotannon ympäristövaikutuksista syntyy alkutuotannossa. Suomalaisen maatalouden merkittävimmät ympäristövaikutukset ovat vesistöjen rehevöityminen, kasvihuonekaasupäästöt ja luonnon monimuotoisuuden väheneminen.

Maatalouden ympäristövaikutuksia vähennetään lainsäädännöllä sekä hyvillä käytännöillä kuten suoja-ohjelmilla, kosteikoilla, ylläpitämällä maaperän kasvukuntoa sekä vähentämällä lannoitteiden ja torjunta-aineiden käyttöä.

Kestävillä ruokavalinnoilla eli ilmastomyönteisellä ruualla tarkoitetaan **luonnonmukaista, kasvispohjaista ja sesonginmukaista ruokaa** (liite 5). Kasvissyönnöllä rasittaa ympäristöä lihansyönnöä vähemmän.

Kestävän kehityksen mukaisesti hankinnoissa tulee ottaa huomioon myös **materiaalitehokkuus, pakkausten ympäristövaikutukset ja kierrätysmahdollisuudet sekä oikein mitoitettut tilaukset.**

Kuljetusten optimointi hankintoja suunnitteleamalla säästää kustannuksia ja ympäristöä.

Lähiruuan ja paikallisten elintarvikkeiden käyttö on valtakunnallisten suositusten myötä lisääntymässä. Lähiruuan käyttö on taloudellinen valinta. Lähituotteet tukevat kestävä kehitystä mm. ylläpitämällä paikallista ruokakulttuuria ja maatalousmaisemaa, työllistämällä ja ylläpitämällä elinkeinoja sekä helpottamalla ruuan jäljitettävyyttä. Lähituotteisiin yhdistetään usein myös korkea laatu, koska kuljettaminen ja säilyttäminen eivät ainakaan paranna tuotteita.

Sosiaalisen kestävyuden osalta elintarvikehankinnoissa huomioidaan esimerkiksi **reilukauppa**, joka tukee vastuullista liiketoimintaa.

Kuva 7. Kestävät ruokavalinnat

www.energiansaastoviikko.fi

SUOMESSA MENEE HUKKAAN 400 MILJOONAA
KILOA SYÖMÄKELPOISTA RUOKAA VUODESSA.

Ruokapalveluissa hankitaan elintarvikkeiden lisäksi myös käyttötavaroita, koneita ja laitteita, pesuaineita sekä palveluita. Näissä hankinnoissa voidaan hankintaperusteena käyttää esimerkiksi **elinkaarikustannuksia, ympäristömerkintää** tai merkintää vastaavia ominaisuuksia. Palvelujen, kuten kuljetusten tai siivouksen, osalta mietitään paikallisuutta ja palvelun tuottajan kestävän kehityksen mukaista toimintaa.

Raumalla päiväkotien ja koulujen ruuasta vastaa **Rauman kaupungin ruokapalvelu** (yhteystiedot liitteessä 1). **Perhepäivähoitajat hankkivat ruokatarpeet sekä valmistavat ruuan itse.**

Ruokahävikki on koko ketjun ongelma. Elintarviketeollisuuden osuus ruoan ympäristövaikutuksista on noin kymmenes. Kaupan ja ravitsemuspalveluiden suurimmat ympäristövaikutukset syntyvät energiankäytöstä ja jätteistä. Ravitsemuspalveluissa käytetään myös runsaasti vettä. Ruokahävikin vähentäminen on tärkeä osa ympäristövastuuta koko ruokaketjussa. **Raumalla on Nanun ja Raumanmeren koulun keittiöiden hävikkiä pyritty vähentämään lahjoittamalla ylijäämäruokaa avustusjärjestöille. Kokeilu aloitettiin maaliskuun alussa 2015.**

Helpoin tapa vähentää ruokahävikkiä on syödä lautanen tyhjäksi.

www.ruokatieto.fi

Toimintaa lasten kanssa:

- Mietitään lasten kanssa, mistä ruoka tulee. Tuleeko se kaupasta?
- Tehdään retkiä maatiloille ja tutustutaan alkutuotantoon.
- Kasvatetaan itse yrttejä ja salaatteja.
- Keskustellaan lasten kanssa ruuasta, miksi syödään ja mitä varten olisi hyvä syödä monipuolista, terveellistä ruokaa.
- Isommat lapset voivat innostua jo tutkimaan Pohjolan ruokakolmiota, jossa ympäristötietoisuus on sisällytetty pohjoismaalaisten terveelliseen ruokaan.
[Pohjolan ruokakolmio cmyk 2015.pdf \(diabetes.fi\)](https://www.diabetes.fi/files/10383/Pohjolan_ruokakolmio_cmyk_2015.pdf)
https://www.diabetes.fi/files/10383/Pohjolan_ruokakolmio_kuvan_kayttajalle_2015.pdf
- Planetaarinen ruokavalio on kehitetty helpottamaan terveellisen, ilmastoystävällisen sekä ympäristövaikutuksia vähentävän ruuan valintaa https://wwf.fi/uutiset/2022/01/nain-helppoa-on-syoda-ymparistoystavallisesti-tutustu-planetaariseen-ruokavalioon/?gclid=EAIaIQobChMIufWia6i9gIVc49oCR0YegNEEAAYASAAEgLofD_BwE
<https://wwf.fi/opettajille/opetusmateriaalit/?id=ruoka-ja-monimuotoisuus-juliste>
- Lapset voivat tulla mukaan kauppaan ja isoimmat voivat etsiä pakkauksissa olevia ympäristömerkkejä (liite 4).
- Tutustutaan lasten kanssa lähiluonnon antimiin, kuten marjoihin ja ruokasieniin. Kerätään niitä itse ja opetellaan säilömistä.
- Käydään torilla ja opetellaan kasvien nimiä, ostetaan maistiaisia mukaan.
- Tutustutaan eri maiden ruokakulttuureihin ja pidetään teemaviikkoja.
- Leivotaan ja tehdään salaatteja ym. lasten kanssa. Ruokapalveluun voi ilmoittaa hyvissä ajoin esim. salaatin tai leivän peruutuksen.
- Otetaan ruokaa vain sen verran kuin aiotaan syödä. Lapset opettelevat arvioimaan itse, paljonko syövät.
- Kiinnitetään huomiota ruokahetkissä kiireettömyyteen ja hyviin käytöstapoihin.
- Aikuiset syövät lasten kanssa ja mahdollistavat mallioppimisen.
- Ruuantähteet kompostoidaan tai tyhjennetään biojäteastiaan.
- Servetit laitetaan joko bio- tai energiajätteeseen.
- Opetetaan lapset ja vanhemmat käyttämään lasten retkieväiden pakkaamisessa pitkäikäisiä muovipulloja ja -rasioita kertakäyttöisten sijaan.

Käytännön vinkkejä kestävään ruokailuun:

- Perhepäivähoidossa tarjotaan mahdollisuuksien mukaan lähiruokaa. Huomioidaan sesonkituotteet. Kiinnitetään huomiota ruokatarpeiden ympäristömerkkeihin (liite 4).
- Suositaan suomalaisia viljejä kaloja ja Suomessa kasvatettua kirjolohta sekä ASC- tai MSC-ympäristömerkittyjä kalavalmisteita. Ympäristömerkin avulla kuluttaja voi varmistua siitä, että tuotteen alkuperä on jäljitettävissä ja pyyntimenetelmissä on noudatettu kestävä kalastuksen mukaisia toimintatapoja. <http://wwf.fi/kalaopas/> -verkkosivuilta voit lukea lisää vastuullisesti pyydetystä kalasta. Maailman kalakannoista yli 85% on kestävyysrajoilla tai ylikalastettua.
- Valmistetaan tähteistä uutta ruokaa mahdollisuuksien mukaan.
- Seurataan eri ruokalajien menekkiä ja valmistetaan tai tilataan ruokaa sen mukaisesti. Päiväkodeissa ja kouluissa keittiöhenkilökunta tilaa ruuan Rauman kaupungin ruokapalvelulta Mysli-ohjelman avulla.
- Ilmoitetaan lasten poissaoloista päiväkodin tai koulun keittiöön. Vaikka ruoka onkin jo saapunut keskuskeittiöstä, lasten lukumäärä on silti hyvä tietää. Näin esim. leipää tai leikkeleitä ei ole turhaan tarjolla (esilläolon jälkeen ne päätyvät jätteisiin); hygieniamääräysten mukaan myös turhaan katetut käyttämättömät astiat päätyvät tiskattavaksi.
- Päiväkotiin ostetaan esim. leipomistarvikkeiksi lähi-, luomu- tai muita ympäristömerkittyjä tuotteita.
- Elintarvikkeet suojataan varastoitaessa kansilla, ei kelmuilla tai folioilla.
- Otetaan pakkausjätteet esim. maitopurkit uudelleen käyttöön tai kierrätetään.
- Vältetään kertakäyttöastioiden käyttöä (Nanun keskuskeittiöstä voi kysyä käytöstä poistettuja muoviasiastoita retkikäyttöön).

Lue lisää: www.ekocentria.fi

www.energiansaastoviikko.fi

<https://ilmasto-opas.fi/fi/ilmastonmuutos/hillinta/-/artikkeli/ab196e68-c632-4bef-86f3-18b5ce91d655/ilmastomyotainen-ruoka.html>

<https://www.rauma.fi/kaupunki-ja-hallinto/organisaatio/ruokapalvelut/>

<http://www.ruokatieto.fi/ruokafakta/ruokaketjun-vastuullisuus/ymparistovastuu-kattaa-elinkaaren>

<http://www.ruokatieto.fi/pikaopas/ala-heita-ruokaa-pois> www.satokauskikalenteri.fi

www.vihrealippu.fi

https://wwf.fi/app/uploads/d/t/5/3i5cd7jaxli3oq7gbsvp4gh/wwf_a6_ruokamateriaali_2013_web.pdf?filename=Pallon%20parasta%20ruokaa%20-vihko.pdf

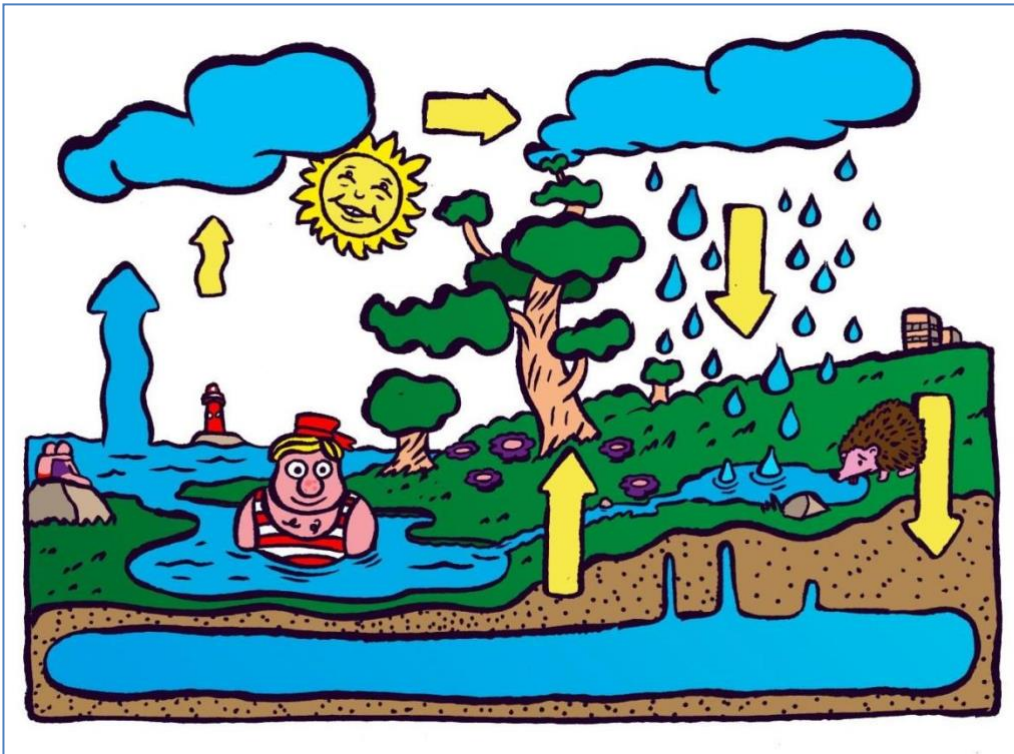
<https://www.facebook.com/havikistaherkuksi> : Facebook-yhteisö

<https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/hankkeet/foodspill> MTT: tutkimushanke

<https://www.ruokatieto.fi/keittokirja/ideoita-arkeen/hyvin-suunniteltu-kokonaan-syoty> Ruokatieto

<https://www.saasyoda.fi/> Saa syödä-hanke

Vesi

Kuva 8. Veden kiertokulku (Sami Aho 2015) –kuva A4-kokoisena liitteessä 6.

Veden kiertokulku

Vesi on ainaisessa liikkeessä. Tämä kiertokulku saa voimansa auringolta, tuulelta ja painovoimalta. Auringon energian voimalla meristä haihtuu vettä, joka muuttuu vesihöyryksi. Vesihöyry liikkuu ilmavirtojen mukana tiivistyen lopulta pilviksi, joissa on myös suoloja, siitepölyä ja pölyhiukkasia. Nämä pienet hiukkaset sekä ilmakehän ylimpien kerrosten kylmyys saavat vesihöyryn tiivistymään pilviksi, joita voimme nähdä. Kun pilvet ovat kasvaneet riittävän painaviksi, maan vetovoima vetää ne alas ja sataa vettä. Osa vedestä imeytyy maahan ja painuu edelleen pohjavedeksi. Osa valuu vesistöihin ja osa päättyy kasvien, eläinten ja ihmisten käyttöön. Osa vedestä päättyy kasvattamaan jäätiköitä. Vettä ei tule maapallolle lisää, vaan sama vesi kiertää koko ajan. Juomme samaa vettä, jota mammutit joivat aikoinaan. Pesemme autoja vedellä, jossa ensimmäiset ihmiset kylpivät.

Veden välttämättömyys elämälle

Vesi peittää yli kaksi kolmasosaa maapallon pinta-alasta. **Vettä on sekä kaikkialla että kaikessa.** Maapallolla ei olisi elämää ilman vettä. Kasvit ja eläimet tarvitsevat vettä kasvaakseen ja voidakseen hyvin. Ihmisessäkin kaksi kolmasosaa on vettä. Vesi virtaa veressämme ja ui soluissamme. Vesi kuljettaa elimistössämme ravintoaineita ja säätelee ruumiinlämpöä. Ihmisestä vettä poistuu hengityksen, hikoilun, itkemisen ja virtsaamisen kautta. Esimerkiksi maidosta suurin osa on vettä: lehmän elimistössä sen juomaan veteen vain imeytyy aineita, jotka värjäävät veden valkoiseksi ja ravitsevaksi maidoksi.

Veden ominaisuuksia ja sanastoa

Vesi on merkittävä aine, jonka ominaisuuksia ei muilla aineilla ole. Nämä ominaisuudet ovat **veden muuttuminen kiinteästä jäästä nesteeksi, nesteestä kaasuksi (vesihöyry) ja takaisin.** Se on ainoa aine, joka esiintyy maan luonnonoloissa kaikissa kolmessa olomuodossaan. Veden ainutlaatuinen luonne juontaa juurensa sen molekyylien sisällä ja niiden välillä vaikuttaviin voimiin. Jäässä molekyylit ovat paikoillaan, vedessä ne liukuvat toistensa ohi ja vesihöyryssä molekyylit sinkoilevat vapaina.

Sadevesi suodattuu maakerroksen lävitse **pohjavedeksi**, joka kiertää maassa ja kallioperässä. Usein pohjavettä käytetään juomavetenä, minkä vuoksi sen olemassaolo on tärkeää. Suomessa 60 % juomavedestä on pohjavettä. Meillä pohjavettä on yleensä paljon, koska sademäärät ovat varsin suuria. Pohjaveden määrään vaikuttavat myös veden haihtuminen, maaperän laatu, pinnanmuodot ja kasvillisuus.

MIKSI VETTÄ PITÄÄ SÄÄSTÄÄ?

KÄYTTÖVESI KULUTTAA HITAASTI UUSIUTUVIA POHJAVESIÄ.

VEDEN SIIRTÄMINEN KULUTTAA ENERGIAA JA ON KALLISTA.

Osa maan pinnalle tulevasta sadevedestä pidättyy maahan. Erilaiset maalajit sitovat eri tavalla vettä. Talvella maassa oleva vesi yleensä jäätyy, jolloin muodostuu **routa**. Roudan paksuus on 20–120 cm. Jos syksyllä on kovia pakkasia ennen lumen tuloa, maa ehtii routaantua syvältä. Keväällä myöhään sulava lumi viivästyttää roudan sulamista ja näin kasvukauden alkua. Toisaalta routa muokkaa maata ja siten helpottaa toukokuuta.

Ilmakehän kosteus voidaan ilmoittaa absoluuttisena tai suhteellisenä kosteutena. Absoluuttinen kosteus kertoo, kuinka paljon ilma sisältää vettä. Ilmassa oleva suurin mahdollinen vesihöyryn määrä riippuu lämpötilasta. +20° C ilma voi sisältää lähes 50 kertaa enemmän vesihöyryä kuin ilma -30° C pakkasella. Suhteellinen kosteus taas ilmoittaa, miten paljon ilma sisältää vettä siitä määrästä, jonka se enimmillään voi sitoa itseensä. Suomessa absoluuttinen kosteus on suurin heinä - elokuussa ja pienin helmikuussa.

Sumu on ilman vesihöyrystä tiivistyneitä pieniä vesipisaroita eli kyseessä on joko maan pinnalla tai välittömästi sen yläpuolella leijuva pilvi. Sumu muodostuu keväällä ja kesällä useimmiten aamuyöllä tai auringon nousun aikaan, jolloin lämpötila on alimmillaan. Silloin puhutaan ns. säteilysumusta. Sumuisinta on syksyllä, kun erittäin kosteaa ilmaa virtaa Atlantin valtamereltä Skandinaviaan. Eniten sumua on notkoissa ja järvenlahtien yllä.

Kosteuden tiivistyessä kasvien lehdille ja esineiden pinnoille muodostuu **kastetta**. Useimmiten kastetta muodostuu elokuussa, jolloin yöt ovat pitkiä, mutta ilman kosteus on suuri.

Pakkassäällä ilmassa kosteus **härmistyy huurre- tai kuuramuodostelmiksi**. Kuuraa muodostuu lämpötilan laskiessa pakkasen puolelle, jolloin kosteus tiivistyy jääkidemuodostelmaksi. Huurretta syntyy sumupisaroiden jäätyessä esimerkiksi lehtien pinnoille.

Veden pintajännitys mahdollistaa pienten hyönteisten, kuten vesimittarien liikkumisen veden pinnalla.

Veden kovuus tarkoittaa veden sisältämien kovuusaineiden (mm. kalsium- ja rautasuolojen määrä), joka voi aiheuttaa kalkkisaostumia. Jos kovuus on liian alhainen, se saattaa syövyttää metalliputkia. Suomessa vesi ei ole erityisen kovaa, joten vedenpuhdistamoissa veteen lisätään kovuusaineita. Hyvässä vedessä kovuus on 0,5 ja 1,0 millimoolia/litra vettä.

Veden riittävyys

Maailman nestemäisestä vedestä yli 97 % on ihmiselle ja muille eliöille käyttökelpoista suolaista merivettä. **Makeaa vettä on siis vain kolmisen prosenttia maailman vesimäärästä.** Makean veden varantoja uhkaa kuitenkin pilaantuminen. Suolainen merivesi voi tunkeutua pohjaveteen, jos rannikolla sitä

VOIKO VESI LOPPUA?

VOIKO MERIVETTÄ JUODA?

VOIKO KURAVETTÄ JUODA?

kulutetaan liikaa. Merivesi syöksyy sisämaahan myös myrskyjen ja tsunamien seurauksena. Makean veden varannot voivat pilaantua myös viemärijätteistä, maaseudun lannoitteista sekä teollisuuspäästöjen ja kaatopaikkojen valumien seurauksena. Paitsi pintavesiä edellä mainitut uhat koskevat myös pohjavesiä.

Unescon tutkimusten mukaan jo vuonna 2050 puolet maailman juomavedestä on juomakelvotonta suolaantumisen, raskasmetallien, hyönteismyrkkujen, lääkeainejäämien ja epäpuhtauksien vuoksi.

Vesi on jakautunut maapallolle epätasaisesti. Suomessa vettä tuntuu riittävän yli oman tarpeen, mutta useissa maissa vedestä on jatkuva puute. Jopa 1,2 miljardia ihmistä asuu alueilla, joilla ei ole riittäviä vesivarantoja. Näillä alueilla suuri osa naisten ja tyttöjen päivästä kuluu veden noutamiseen. Maailman köyhimmillä ihmisillä on käytettävissään vähiten vettä. Nämä ihmiset joutuvat tulemaan toimeen vajaalla ämpärillisellä vettä päivässä.

Suomalainen käyttää keskimäärin 140 l vettä vuorokaudessa. Juomaveden osuus on n. 2 litraa, loput kuluvat peseytymiseen, ruuanlaittoon, astioiden ja pyykkien pesuun sekä WC:n huuhteluun. Jos käyttämissämme tuotteissa oleva piilovesi lasketaan mukaan, kulutuksemme on n. 4000 l/hlö!

Piilovesi

Näkyvän veden lisäksi vettä kuluu maataloudessa kasteluun ja erilaisiin prosesseihin tuotteiden valmistuksessa. Veden kulutuksen näkökulmastakin on järkevämpää suosia lähellä kasvatettuja kasviksia kuin sellaisia, jotka on kasvatettu kuivilla alueilla ja joihin on tuhlatu kallisarvoista vettä kasteluun. Lihantuotanto vaatii kuitenkin enemmän vettä kuin mikään muu maataloustuote. Sen vuoksi kasvissyönttiin siirtyminen lievittäisi osaltaan maailman vesipulaa. Myös **kaikkien hyödykkeiden tuottaminen kuluttaa vettä**. Niinpä länsimaalaiset kuluttavat suuren osan kehitysmaiden vesivaroista ostamalla siellä valmistettuja tuotteita.

Muutamien tuotteiden valmistukseen kuluvia vesimääriä:

- -kuppi kahvia - 140 litraa
- -litra maitoa - 1000 litraa
- -kilo riisiä - 3000 litraa
- -kilo naudan lihaa - 14 000 litraa
- -mikrosiru - 32 litraa
- -puuvillapaita - 4000 litraa
- -tietokone – 33 000 litraa

MITEN VOIMME VAIKUTTA
KEHITYSMAIDEN
VESIPULAAN?

VOIMME MIETTIÄ, MITÄ
TUOTTEITA OSTAMME.

Meidän meremme: Itämeri

Itämeri ei ole meri eikä järvi vaan niiden sekoitus: murtovesiallas tai sisämeri. Kapeiden Tanskan salmien kautta suolaista merivettä virtaa Itämereen. Makeaa vettä sen sijaan tulee niin sadevesien kuin jokivesivirtaaman kautta. Itämeren suolapitoisuus onkin vain 0,6 prosenttia kun se valtamerissä on 3,5 prosenttia.

Itämeri on myös hyvin nuori, koska se on muodostunut vasta viimeisen jääkauden jälkeen. Itämeressä elävät lajit ovat usein kotoisin joko mereltä, järvistä tai joista.

Itämeri on matala ja tämän takia vähävetinen. Sen keskisyvyys on vain noin 60 metriä, kun esimerkiksi valtamerien keskisyvyys on useita kilometrejä. Mataluutensa takia Itämeri on erikoisen haavoittuvainen. Siellä ei ole paljon vettä laimentamaan suuren valuma-alueen ravinteikkaita valuma-vesiä. Itämeren lajisto onkin erityisen herkkä muutoksille. Saastuminen järkyttää nopeasti vesiekosysteemejä, ne kun eivät ole muutenkaan täysin vielä sopeutuneet murtovetiseen Itämereen.

Itämeren suojeleminen kuuluu kaikille, jotka asuvat Itämeren valuma-alueella.

Sanonnat "Pisara on meren alku" kuvastaa hyvin veden kiertokulkua ja vesien suojelun tärkeyttä. Vesien suojelun voi aloittaa vaikka lähilammikosta tai ojasta, koska kaikki pienetkin ojat johtavat lopulta Itämereen.

SUOMESSA VEDENPUHDISTAMOT PUHDISTAVAT JÄTEVEDET.

MIKSI VETTÄ EI SIIS VOI KÄYTTÄÄ MITEN PALJON VAAN?

**PUHDISTETTUIHINKIN JÄTEVESIIN JÄÄ AINA EPÄPUHTAUKSIA, JOTKA
JOUTUVAT VESISTÖIHIN JA REHEVÖITTÄVÄT JA SAASTUTTAVAT
NIITÄ. VEDEN PUHDISTAMISEEN KULUU MYÖS PALJON ENERGIAA.**

JÄTEVESIEN

PUHDISTAMINEN NÄKYVÄ LISÄKSI JOKAISEN VESIMAKSUSSA.

Toimintaa lasten kanssa:

- Lasten kanssa voi käydä läpi **veden kiertokulkua** liitteen 6. avulla. Vastaavan kaavion voi lasten kanssa tehdä myös piirtäen tai askarrellen. On jännittävää pohtia, missä esim. lätäkön vesi on matkannut aikaisemmin. Veden kiertokulkua voi havainnollistaa myös maisemalaatikon avulla (liite 7).
- On hyvä pohtia, mihin kaikkeen tarvitaan vettä. Lasten ymmärtäessä **veden hyödyllisyyden ja huomatessa kuinka paljon iloa se tuottaa** (uiminen, kuraleikit ym.), on helpompi käsittää vesien suojelemisen tärkeys.
- **Retkeillään jonnekin veden ääreen** (oja, lampi, järven tai meren ranta) ja tarkkaillaan ympäristöä. Kuunnellaan veden ääniä, havainnoidaan vesieläimiä ja – kasveja ja kirjataan havainnot ylös. Tutkitaan veden laatua ja seurataan sitä. Apuna voi käyttää Rauman lähivesiprojektin lahjoittamia veden tutkimisvälineitä, joita säilytetään vaka alueiden keskuspäiväkodeissa.
- **Tutkitaan, miten vesi kulkee kasvissa.** Laitetaan maljakkoon valkoisia tulppaaneja tai valkovuokkoja ja pistetään joidenkin kukkien varret veteen, jossa on karamelliväriä. Värin noustessa lehtiin ja kukkiin, huomataan kasvien pienet solukot, jotka täyttyvät värjätystä vedestä.
- **Kasvatetaan erilaisia kasveja** ja seurataan niiden kasvua. Kastellaan kasveja eri tavalla, ja seurataan, miten kasveille käy.
- Voidaan tutkia, **miten pohjavesi muodostuu.** Kun sadevesi valuu hitaasti erilaisten maaperän kerrosten läpi, se puhdistuu ja siitä muodostuu uutta pohjavettä. Parhaiten vesi suodattuu hiekka- ja soramaan läpi. Suomen suurimmat pohjavesimuodostumat löytyvätkin harjuista (ohjeet veden suodattamiseen liitteessä 7).
- **Ilmassa olevaa vettä** voi pyydystää kylmän lasin avulla. Pakastimesta nostettuun lasin pintaan härmistyy näkymätöntä vesihöyryä jääksi. Uloshengitysilmassa on paljon vettä. Veden saat näkyviin, kun hengittää peiliin tai ikkunaan. Näkymätön vesihöyry tiivistyy lasin pinnalle vedeksi. Hikoilun kautta poistuvaa nestettä voi seurata laittamalla käden hetkeksi muovipussiin.
- **Useita ruokalajeja on mahdollon valmistaa ilman vettä.** Veden merkitystä ruoalle voidaan selvittää punnitsemalla ja vertailemalla esim. kuivaa makaronia ja keitettyä makaronia sekä tutkimalla makaronin ulkonäön muuttumista ennen keittämistä ja keittämisen jälkeen. Tutkinnan kohteena voi olla myös maito ja maitojauhe, jolloin huomataan, ettei maitojauheesta tule maitoa ilman vettä.
- **Levänviljelykokeen avulla voidaan tutkia saastumista eli rehevöitymistä** (liite 7).
- Vesiaiheita voi lähestyä myös **kuvataiteen, musiikin, draaman ja kirjallisuuden** kautta tutustumalla taiteilijoiden teoksiin tai luomalla taidetta itse. Esimerkiksi ravintoketjun havainnollistaminen antaa aineksia **liikuntaleikkeihin ja peleihin.**
- **Älä valuta vettä turhaan:** esim. suljetaan hana saippuoinnin ajaksi; otetaan mukiin vettä vain sen verran mitä juodaan; vesiväritöitä tehdessä pestään pensseli vesiastiassa, ei juoksevan veden alla – lapset voivat laittaa kuvia kraanojen viereen muistuttamaan veden säästämisestä
- **Syödään lautanen tyhjäksi,** niin esipesua ei tarvita.

Veteen liittyviä retkikohteita Raumalla ja lähiseudulla:

- Lähiympäristön ojat ja lammikot
- Meren rantoja mm. Otanlahti, Syväraumanlahti, Unajan Lillonkari
- Järven rantoja mm. Bergströmin lampi, Kortelan Pitkäjärvi, Lapin Narvijärvi, Pyytjärvi, ”Pikku-Pärskä”
- Saaristokohteita mm. Kuuskajaskari, Kylmäpihlaja, Reksaari
- Rauman Vesitorni
- Rauman Vesi
- Merimuseo

Vinkkejä veden kulutuksen vähentämiseksi ja vesistöjen suojelemiseksi:

- Vanhat hanat ja wc-pöntöt kuluttavat usein vettä enemmän kuin uudet. Vanhan WC-pöntön vesisäiliöön **voi laittaa pullon, joka on täytetty hiekalla**. Huuhteluveden määrän tulisi olla kuitenkin n.5 l tukkeutumien estämiseksi.
- **Veden virtaamaa voi pienentää** asentamalla hanoihin esim. poresuuttimia tai veden painetta voi madaltaa. Rauman talotoimeen voi ottaa yhteyttä, jotta tarkistetaan, mikä on paras tapa (yhteystiedot liitteessä 1).
- **Vuotavat vesihanat kannattaa korjata heti** (hanan tiputtaessa pisaran sekunnissa, vettä kuluu turhaan vuodessa lähes 100 000 litraa) – lapset voivat toimia tarkkailijoina.
- **Keittiössä kuluu paljon vettä**. Käytetään tulppaa vesialtaassa eikä juoksuteta vettä turhaan esipesun aikana.
- Pidä **vesikannu jääkaapissa**, niin ei tarvitse lorottaa vettä turhaan kylmää vettä odotellessa.
- **Juo mieluummin kraanavettä** (pulloveden hiilijalanjälki on yli 600-kertainen vesijohtoveteen verrattuna)
- **Kukkien ja pihan kasteluun** sopii sadevesitynnyriin kerätty vesi. Kastelulle sopiva aika on illalla, jolloin vettä haihtuu vähemmän.
- **Pese täysiä koneellisia** astioita ja pyykkiä ja käytä ympäristömerkittyjä pesuaineita.
- **Käytä siivouksessa ympäristömerkittyjä pesuaineita tai etikkaa ja soodaa**. Esimerkiksi Pohjoismaisen ympäristömerkin eli Joutsenmerkin saaneiden tuotteiden ympäristövaikutukset on huomioitu tuotteen koko elinkaaren ajalta. Pesuaineet joutuvat käytön jälkeen vesistöön. Joutsenmerkityt tuotteet ovat vähän tai eivät lainkaan ympäristöä kuormittavia. Tuotteissa on vältetty vesieliöille myrkyllisiä tai heikosti vesiympäristöön hajoavia ainesosia.
- **Kun hankitaan uusia pesukoneita**, kannattaa valita pitkäikäisiä, korjattavia ja vettä säästäviä malleja.
- **WC:tä ei saa käyttää roskakorina**. Roskat viemäriässä aiheuttavat tukkeumia ja vaikeuttavat jäteveden puhdistamista. Myöskään liuottimia ei saa vetää vessasta alas. Vanhat lääkkeet kuuluu palauttaa apteekkiin, ei viemäriin!
- **Autot pitää pestä paikassa, jossa vesi viemäroidään öljyn erottimen läpi**. Kotipihalla ei autoja saisi pestä.

Kartoituksia vedestä:

- Toimintakauden alussa voidaan kartoittaa omia vedenkulutustottumuksia ja ehkä myös veteen liittyvää tietoa ja veden käyttöön liittyviä asenteita (liite 2). Mietitään tavoitteet ja tehdään suunnitelma niihin pääsemiseksi. Vesimittarin lukemaa on mukava käydä kirjaamassa ylös lasten kanssa esim. kuukausittain. Toimintakauden lopussa kartoitus toistetaan ja arvioidaan yhdessä tavoitteiden toteutumista. Hyvät opitut tavat kannattaa säilyttää ja opettaa aina uusille lapsille ja työntekijöille.

Lisävinkkejä:

<http://www.mappa.fi>

Polku merelle päin <https://peda.net/rauma/oppimateriaalia>

<http://www.ruokatieto.fi>

www.valonia.fi

[Vesiötökkäkortit kannustavat tutkimaan lähivesistöä – Valonia](#)

[Ekosysteempalveluautomaatti – Valonia](#)

www.vihrealippu.fi

Marttojen ekosiivouksen kultaiset säännöt: <https://www.martat.fi/marttakoulu/kodinhoito/siivous/>

Luonto-Liiton Itämeritietoutta:

<https://prezi.com/ntc660qvevpg/vedenalainen-luontopolku/>

<http://www.luontoliitto.fi/kouluille/Suomenlahti-materiaalit/Ihmeellinen-Itameri>

http://www.luontoliitto.fi/kouluille/Suomenlahti-materiaalit/merenranta_kutsuu_netti

<http://www.luontoliitto.fi/itameri/mita-tehda>

Energia

Lähes kaikki maapallon energia on lähtöisin auringosta. Suurin osa auringosta tulevasta säteilystä on valoa. Lisäksi aurinko tuottaa infrapuna- ja ultraviolettisäteilyä. Pieni määrä maapallolla olevasta energiasta syntyy kuun ja maan vetovoimasta (vuorovesi) ja maan kuumasta sisuksesta (geoterminen säteily).

Auringon ja maan välissä on ilmakehä, jonka lävitse auringon lähettämät säteet kulkevat matkalla maahan. Auringon säteilystä osa heijastuu takaisin ilmakehään ja avaruuteen, osa valaisee ja lämmittää maata. **Ilmakehä pitää maapallon lämpimänä ja sen otsonikerros suojelee maapalloa auringon haitalliselta ultraviolettisäteilyltä.**

Elämä maapallolla on täysin riippuvainen auringon tuottamasta energiasta. Auringon energia saa veden kiertämään merien haihduttaessa vettä. Aurinko saa merivirrat liikkeeseen ja tuulen puhaltamaan. Ainoastaan aurinko saa kasvit yhteyttämään.

Kasvit kykenevät käyttämään hyväkseen auringon valoenergiaa ja tuottamaan sen avulla vedestä ja hiilidioksidista sokereita. Nämä eri ravintoaineet taas muodostavat eläinten ja ihmisten ravinnon perustan. Kasvien yhteyttämisen seurauksena ilmakehään vapautuu myös happea.

Energia virtaa ekosysteemeissä **tuottajien kautta kuluttajiin ja hajottajiin** monenlaisia ravintoketjuja pitkin.

Kuva 9. Energia virtaa (<http://biologia3.blogspot.com/2013/08/1-ekologian-avulla-voidaan-ymmartaa.html>)

Maailmankaikkeudessa on ollut aina yhtä paljon energiaa. Energian säilymislain mukaan energiaa ei katoa tai synny lisää, se vain muuttaa muotoaan tai siirtyy. Ihminen vapauttaa energiaa esim. polttamalla hiiltä. Osa energiasta karkaa maailmankaikkeuteen, eikä ole enää uudelleen ihmisten hyödynnettävänä.

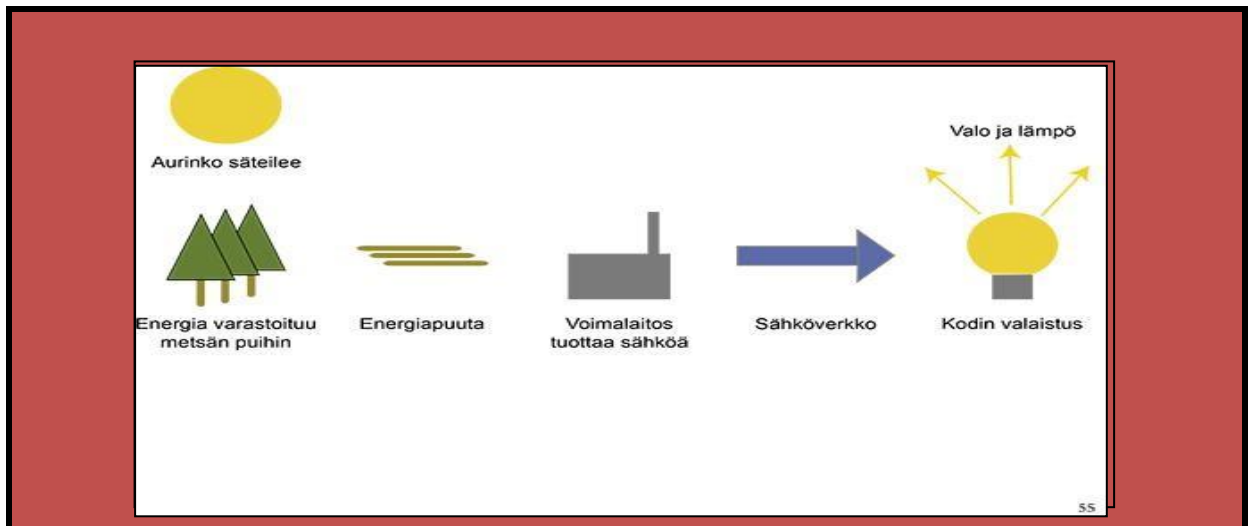
Energiaa on varastoituneena **uusiutumattomiin luonnonvaroihin**, ns. fossiilisiin polttoaineisiin: öljyyn, maakaasuun, kivihiileen ja ydinvoimaan (uraani). Nämä varannot kuluvat aikanaan loppuun eikä niitä saada uudelleen käyttöön. Ainoa ongelma ei ole fossiilisten polttoaineiden loppuminen, vaan niiden aiheuttamat päästöt ilmakehään. Luonnon kiertokulussa hiili on sitoutunut fossiilisiin energiavarantoihin vuosimiljardien aikana. Hiilen vapautuessa nopeasti ilmakehään, se aiheuttaa mm. ilmaston lämpenemistä –puhutaan kasvihuoneilmiöstä.

Uusiutuvat energiamuodot eivät loppu, vaan niitä saadaan koko ajan lisää, esim. tuuli-, aurinko-, aalto- ja vesivoima sekä biopolttoaineet.

MIKSI ENERGIAA PITÄÄ SÄÄSTÄÄ?

KAIKKI ENERGIAANTUOTANTO RASITTA YMPÄRISTÖÄ
JA SE MYÖS MAKSAA.

MITÄ VÄHEMMÄN ENERGIAA KULUTETAAN,
SITÄ VÄHEMMÄN SITÄ TÄYTYY TUOTTA.

Kuva 10. Auringon energia muuntuu valaisemaan ja lämmittämään kotia (www.pienikarhu.fi/energiakirja)

Energiaa tarvitaan kaikkien tuotteiden valmistuksessa. Sen vuoksi on tärkeää hankkia tavaroita vain tarpeeseen. Kannattaa miettiä myös tuotteen koko elinkaarta. Jos tuote on pitkään käytössä, sen hiilijalanjälki pienenee, samoin jos se on lopulta vielä uusiokäytettävissä tai kierrätettävissä.

Energiansäästö ja energiatehokkuus ovat keskeisimpiä toiminta-alueita Suomen ilmasto- ja energiapoliittisten tavoitteiden täyttämiseksi. Energiansäästö- ja tehokkuustoimet ovat usein taloudellisesti kannattavin ratkaisu päästöjen vähentämiseen. Energiankäytön tehostamisella on mahdollista saada aikaan 50 % globaalia kasvihuonekaasujen päästövähennystavoitteesta.

Valtioneuvoston ilmasto- ja energiastrategian tavoitteena on vähentää energian kokonaiskulutusta 37 terawattituntia vuoteen 2020 mennessä. Vuoteen 2050 mennessä energiankulutusta on edelleen vähennettävä kolmasosalla vuoden 2020 määrästä.

Rauma on sitoutunut **HINKU-hankkeeseen**, jonka tavoitteisiin kuuluu vähentää kasvihuonekaasupäästöjä 20% vuoteen 2020 mennessä.

Retkikohteita Raumalla ja lähiympäristössä:

- Soukaisten vanha mylly
- Uudenkaupungin tuulimyllymäki ja uudempi tuulivoimapuisto
- Olkiluodon ydinvoimala
- Rauman Energia

Käytännön vinkkejä energian säästämiseksi:

- Älä osta turhaa, mieti tuotteen koko elinkaarta
- Kierrätä tai lajittele jätteet
- Suosi lähipalveluita
- Älä heitä ruokaa pois
- Kävele tai pyöräile aina, kun se on mahdollista; suosi joukkoliikennettä
- Valot ja koneet pois päältä, kun ei tarvita (lapset voivat toimia salapoliiseina)
- Käytä sähkölaitteiden energiansäästöohjelmia
- Säädä huoneen lämpötila 18-22 asteeseen
- Huolehdi ovien ja ikkunoiden tiivistämisestä
- Tuuleta nopeasti ristivedolla
- Älä tuhlaa vettä, vuotavat hanat kannattaa korjata heti
- Sulata pakasteet jääkaapissa, näin säästyy jääkaapin kuluttamaa energiaa

Toimintaa lasten kanssa:

- **Pohditaan, mitä energia on.** Kaikki tekeminen tarvitsee energiaa. Ihminen ja koneet tarvitsevat energiaa toimiakseen.
- **Tutustutaan joihinkin energialajeihin.** Esimerkiksi liike-, lämpö- ja äänienergia ovat lasten helposti ymmärrettävissä.
- **Luonnon kiertokulun tutkiminen** havainnollistaa, mistä energiaa tulee maapallolle, miten se kiertää ja muuttaa muotoaan (kuva 9).
- **Mietitään oman energian käyttöä vaihtoehtona koneen käyttämiselle.** (kävely tai pyöräily/autoilu; käsivispilä/sähkövatkain; vasara/naulain...)
- **Havainnoidaan, miten erilaiset pinnat heijastavat eri tavalla auringon valoa.**
Kirkas pinta heijastaa paljon säteilyä. Kohteet näyttävät sitä kirkkaammilta, mitä enemmän ne heijastavat auringon valoa. Tästä syystä lumen pinta on auringon paisteella häikäisevän kirkas, mutta havumetsä näyttää tummalta. Ohessa on esimerkkejä siitä, miten paljon eri pinnat heijastavat säteilyä.
-havumetsät, vesistöt ja tumma maa 5-15%
-kuiva hiekka 35-40%
-uusi lumi 80-95%
- **Tutustutaan valaistustapoihin.** Luonnonvalo/keinovalo; miten saatiin valoa pimeään aikaan ennen sähkön keksimistä (kynttilät, päreet ym.)
- **Perehdytään eri energialähteisiin** keskustelemalla, kokeilemalla ja retkeilemällä. -
leijojen, tuulipyörien tai -pussien avulla saa tuntuman tuuleen; voi pitää esim. tuulipäiväkirjaa
-auringon lämmön tuntee laittamalla erilaisia materiaaleja aurinkoon ja vertailemalla niiden lämpötilaeroja
-vesimyllyn voi tehdä pieneenkin puroon ja pikkuveneen tai oksan voi laittaa purjehtimaan virtaavaan veteen
- Energia muutetaan voimalaitoksella generaattorin avulla sähköksi. **Sähkön siirtymistä voimalaitokselta kotiin voidaan havainnollistaa** patterilla, johdon pätkällä ja polttimolla. Patteri = voimalaitos, pala johtoa = sähköjohto ja polttimo = kodin valot. Lapsista on hienoa saada itse kokeilla valon sytyttämistä polttimoon.
- Sähköä ei yleensä voi nähdä. Ukkosella voi kuitenkin nähdä salamointia. Ukonilmassa on hankaussähköä eli staattista sähköä, joka syntyy pilvessä olevien lumihiuksien, rakeiden ja jääneulasten törmäillessä toisiinsa nousevan ja laskevan ilmavirtauksen rajapinnassa. **Staattista sähköä voi lasten kanssa synnyttää** hieromalla esim. ilmapalloa hiuksiin, jolloin hiukset nousevat pystyyn. Ilmapalloon saa tarttumaan esim. kevyitä paperinpalasia.
- **Keksitään lasten kanssa erilaisia tapoja säästää energiaa.** Isommat lapset voivat opettaa pienempiä (ja muistuttaa myös aikuisia!) neuvomalla ja piirtämällä ohjeita. Lapset voivat toimia salapoliiseina vakoilemalla, ovatko valot tai laitteet turhaan päällä.
- **Motivan** ideoima energiansäästöviikko on vuosittain aina vk:lla 41, netistä löytyy ideoita viikon toteuttamiseen
- Pohditaan lasten kanssa sähkön turvallisia käyttötapoja

Kartoituksia energiasta:

- Energiankulutusta on helpointa seurata tekemällä toimintakauden alussa **peruskartoituksen** valojen ja laitteiden päällä olosta, huoneiden sisälämpötiloista, tiivistysten tilasta, lasten ja aikuisten asenteista jne. Kannattaa tehdä mahdollisimman yksinkertainen ja selkeä lomake (liite 2). Samalla voi ottaa **sähkömittarin lukeman ylös** ja seurata sitä esimerkiksi kuukausittain, näin huomaa helposti, onko uusilla toimintatavoilla saatu tulosta. Toimintakauden lopussa kartoitus toistetaan samanlaisena. Jos kartoituksen tulos ei ole parantunut alkukartoituksesta, kannattaa pohtia, onko toiminta sittenkään tukenut energiansäästötavoitteita, onko tietoa saatu riittävästi, miksi väki ei ole motivoitunut asiasta. Luovuttaa ei kannata, vaan hioa toimintatapoja paremmiksi.

Lisävinkkejä:

<http://jippo.myscience.fi/teemat/tutki-ja-ihmettele-jipon-tuulitutkimus>

Hinku-tiedotuslehti 2014

<https://ilmasto-opas.fi/fi/ilmastonmuutos/hillinta/-/artikkeli/75ef09a7-01a2-489a-862e0dce463a8e1c/energiansaasto-ja-energiatehokkuus.html>

Kestävän kehityksen opas:

<https://www.kierratyskeskus.fi/4v->

[hanke/kasvattajille/keke_paivakodissa](#)

www.motiva.fi

Energia ja ilmasto <https://wwf.fi/opettajille/opetusmateriaalit/?language=suomi&age=4-6&theme=ilmasto>

<https://www.ruokatieto.fi/ruokakasvatus/ruokaketju-ruuan-matka-pelloilta-poytaan/luonto-ravinnon-lahteena/ilmasto/auringon-energia-yllapitaa-maapallon-elamaa>

<http://www.vihrealippu.fi/vl/materiaalitjalinkit>

<https://www.sahkola.fi/> STEK ry:n opettajille suunnattu sivusto (mm.ilmastotalkoot-pelit, tiedetehtäviä eskareille sekä sähköaiheisia animaatioita)

Liikenne

Kestävä liikennekulttuuri

Toimiva liikenne vaatii suuria maa-alueita, aiheuttaa melua, tuottaa ilmansaasteita, kuluttaa energiaa ja luonnonvaroja ja onkin siksi yksi suurimmista ympäristönkuormittajista. Omilla valinnoillamme voimme vaikuttaa liikkumisesta aiheutuviin ympäristöhaittoihin. Uutta autoa ostettaessa tulee miettiä kestävyys ja vähäpäästöisyys.

Kävely, juoksu ja pyöräily ovat ympäristöystävällisimmät tavat liikkua. Näin liikkuessamme edistämme ja ylläpidämme myös omaa terveyttämme. Kulkuneuvoista juna ja linja-auto kuormittavat ympäristöä vähemmän kuin lentokone ja henkilöauto.

Päivähoidon tavarankuljetus ja pihojen huoltotyöt tulisi sijoittaa ajallisesti ja paikallisesti siten, etteivät lapset ulkoile samaan aikaan raskaan liikenteen tai moottoriajoneuvojen kanssa.

Ideoita henkilökunnan ja perheiden aktivoimiseksi kestävään liikuntakulttuuriin:

- kannustetaan kimppakyyteihin (vanhempien viestit ilmoitustaululla ja sähköpostitse) ja joukkoliikenteen käyttöön
- järjestetään pyörällä kulkuviikkoja tai kimppakyytiviikkoja
- keksitään pyöräily- tai kävelyhaasteita ja kisoja
- varataan pyörille riittävästi paikkoja
- kannustetaan autottomiin päiviin
- pyydetään asiantuntija kertomaan vanhempainiltoihin (esim. *lapsi liikenteessä tai ulkoilu lapsen terveyden edistäjänä*)
- tiedotetaan liikenteen vaaranpaikoista lähiympäristössä ja auton tyhjäkäynnin haitoista
- järjestetään pyörien vaihto- /myyntipäiviä (tai mahdollisuus ilmoitella ilmoitustaululla)
- tiedotetaan, että *Suomen Latu vuokraa liikkumiseen ja retkeilyyn sopivia varusteita*

Lapsi autossa

Lapselle turvallisin paikka autossa on **takapenkillä oleva turvaistuin**. Ainakin kolmivuotiaaksi asti lapset matkustavat turvallisimmin selkä menosuuntaan turvaistuimessa tai -kaukalossa. Liikenneturva suosittelee plus-testin läpäisseitä turvaistuimia. Alle 135 cm pitkien lasten on käytettävä autossa painon mukaan määräytyvää turvalaitetta. Liikenneturva suosittelee myös, etteivät alle 140 cm pitkät lapset matkusta etupenkillä, jos auto on varustettu turvatyynyin. **Linjaautoissa lapsen on käytettävä istuinpaikalle asennettua turvavyötä tai turvalaitetta**. Autossa lasta ei saa kuljettaa sylissä.

Lapsi liikenteessä

Lapsen valmiudet liikenteessä toimimiseen kypsyvät ja kehittyvät vähitellen. Mitä pienempi lapsi on, sitä tärkeämpää on oikean mallin antaminen. Varhaiskasvatuksen liikennekasvatus tukee vanhempien antamaa liikennekasvatusta ja tuo siihen jatkuvuutta. Vanhemmat on hyvä sitouttaa lapsen liikennekasvatukseen.

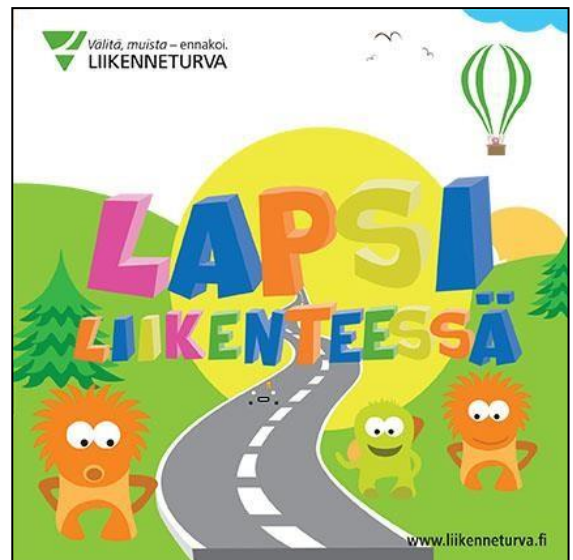
Lasten liikenneonnettomuuksista suuri osa tapahtuu tutussa ympäristössä: oman kodin, koulun tai päiväkodin lähistössä, leikkipuistossa tai pihatiellä. Yleisimmät vaaratilanteet tapahtuvat tietä ylitettäessä tai äkkiä tielle rynnätyessä. Turvallinen tien ylitys onkin yksi tärkeimmistä lapsille opetettavista asioista.

Koska lapsi ei välttämättä erota tai muista oikeaa ja vasenta, tulisi alle kouluikäistä lasta opetettaessa puhua vain molempiin suuntiin katsomisesta.

Liikennekasvatus varhaiskasvatuksessa on suurimmaksi osaksi turvallisten toimintatapojen omaksumista ja perusteiden oppimista. Lapsi havainnoi ja seuraa aikuisen toimintaa ja aikuisen merkitys roolimallina onkin erityisen tärkeä. Lapsen kasvaessa on hyvä tunnistaa erilaisia liikennetilanteita ja kerrata yhdessä, miten niissä tulee toimia.

Parasta opetusta on harjoittelu oikeissa liikennetilanteissa. Päiväkotikäisen lapsen itsenäisen turvallisen liikkumisen edellytykset ovat kuitenkin vielä heikot ja vastuu turallisesta liikkumisesta on aina aikuisella.

Liikennekasvatuksen jaottelua voi tehdä esimerkiksi vuodenaikojen mukaan: syksy ja talvi tuovat mukanaan pimeyden, liukkauden ja lumen. Keväällä taas liikkuminen liikenteessä lisääntyy ja aletaan liikkua myös polkupyörillä tai potkulaudoilla.

Toimintaa lasten kanssa (Liikenneturva):

- Heijastinkiikarointi. Kiinnitetään heijastimia kankaalle ja sammutetaan huoneesta valot. Heijastimet eivät näy pimeässä, mutta taskulampulla niitä voi bongailla. Otsalamppu toimii kuin auton valot. Näkyivätkö kaikki heijastimet yhtä hyvin? Heijastinbongauksen voi tehdä myös ulkona.
- *Huom! Liikenneturva ei suosittele omien heijastimien tekoa. Heijastimen tulee olla CE hyväksytty sekä näkyvyyden EN 13356 standardin mukainen ja Työterveyslaitoksen hyväksymä.*
- Suihkutetaan ikkuna hämäräksi ja osoitetaan, kuinka auton tuulilasin läpi nähdään esimerkiksi jalankulkija
- Yhdessä tehty kypärätesti kananmunalla
- Vinkkejä liikenneturvallisuuden harjoitteluun varhaiskasvatuksessa (mm. videoita, oppaita ja eläinsatuja) sekä liikennemerkit kuvina <https://www.liikenneturva.fi/opetusmateriaalit/>
- Värityskuvia liikennemerkeistä <https://www.liikenneturva.fi/opetusmateriaalit/varityskuvia-liikennemerkeista/>
- Äänten tunnistaminen
- Soittimien ja kapuloitten avulla harjoitellaan erilaisten äänien havaitsemista ja paikallistamista
- Tunnistetaan liikenteen ääniä (ihmiset, ajoneuvot)
- Motoriikan harjoittelua pyörällä tai potkupyörällä päiväkodin tai hoitopaikan pihassa, esim. taitoradalla tai pyöräilysuunnistuksella
- Pyöräretki esikouluikäisten kanssa
- Lasten pyörän kunnon tarkistaminen
- Leikitään linja-auto- ja junaleikkejä. Tehdään esim. pahvilaatikosta linja-auto. Se ajaa tiellä ja muut harjoittelevat turvallista tien ylitystä.
- Suunnistus, valokuvasuunnistus
- Liikenneaiheisia lauluja ja satuja (YouTube-linkit liikenneturvan nettisivuilla)
- Raumalla hyvä retkikohde on liikennepuisto (Kipparin puisto) □
- Muistetaan 112-päivä 1.12. tai 11.2. eri teemoin

Yleisohjeita päivähoidolle (Liikenneturva)

- Henkilökunta tietää päiväkodin tai hoitopaikan periaatteet ja säännöt turvallisesta liikkumisesta liikenteessä.
- Hoitosopimuksiin tehdään merkintä kuljetustavoista ja turvalaitteiden käytöstä.
- Päiväkodilla tai hoitopaikalla on kirjalliset ohjeet onnettomuuksia ja läheltä piti -tilanteita varten. Tällaisista tilanteista kerrotaan vanhemmille välittömästi niiden tapahduttua ja pohditaan, mitä voidaan parantaa jatkossa.
- Vanhempien kanssa keskustellaan aktiivisesti myös liikenteestä sekä päiväkodin säännöistä, liikennesäännöistä ja yhteisistä liikenneturvallisuuteen liittyvistä periaatteista. Monet vanhemmat kuljettavat lastaan autolla päiväkotiin tai kouluun, koska pitävät sitä turvallisimpana ratkaisuna. Osa lapsista kuitenkin kävelee hoito- tai koulumatkan vanhemman kanssa tai yksinään ja lisääntynyt liikenne päiväkodin tai koulun ympäristössä on turvallisuusriski. Kulikutapavalintoja tulisi kiinnittää kokonaisvaltaisesti.

Bussien käyttö Rauman varhaiskasvatuksessa

- koululaisten uimabussit ovat myös alle kouluikäisten käytettävissä (yhteystiedot liitteessä 1)
- paikallisliikenteen busseihin voi ostaa ja ladata matkoja matkahuollossa
- paikallisliikenteen bussivuoroon voi myös tehdä ilmoituksen lapsimäärästä ja saada laskun perässä (yhteystiedot liitteessä 1)

Opeta lapselle:

- Päiväkodin tai hoitopaikan rajat
- Liikennemerkkit, jotka koskettavat lasta
- Kävelijän paikka tien laidassa ja pyörätiellä
- Suojatien ylitys
- Heijastimen, heijastinliivin ja pyöräilykypärän käyttö
- Turvallinen pyöräilykulttuuri
- Lapsen paikka autossa

Lisävinkkejä:

Malti ja Valti; lyhyitä turvatietoiskuja <https://areena.yle.fi/1-50155656>

Pyöräillään: Opetellaan liikennesääntöjä <https://areena.yle.fi/1-4511593>

<https://www.liikenneturva.fi/opetusmateriaalit/>

Lähiluonto ja lähiympäristö

Lähiluonto

Suomen luonnonsuojeluliitto määrittelee lähiluonnon päivittäin kohdattavissa olevaksi arkiseksi kävelleen, pyörällä tai julkisilla ajoneuvoilla saavutettavaksi luonnoksi sekä luonnonsuojelualueeksi tai muuksi biologisesti arvokkaaksi viheralueeksi. Se on kaikkien saavutettavissa olevaa aitoa luontoa, joka näyttäytyy sellaisena kuin osaamme katsoa.

Luonto muuttuu jatkuvasti paitsi omien tapahtumaketjujensa johdosta, myös ihmisten toimintojen vuoksi. Lähiluonnon käyttö ja tutkiminen kannustavat lapsia osallistumaan, vaikuttamaan ja toimimaan oman lähiluontonsa hyväksi.

Luonto on leikkiympäristönä lapsen kasvua tukeva. Aikuisen kannustus ja ohjaus tukevat lapsen kiinnostusta luontoa kohtaan. Aikuisten tehtävänä on toimia motivoijana ja ohjaajana. Pitäisi huolehtia myös siitä, että päiväkotien ja koulujen läheisyydestä löytyisi myös riittävästi lähiluontoa ja metsää.

Lähiluonto voimaannuttajana voi tarjota lapselle niin tietoisien kuin tiedostamattoman paikan ja keinon tunteiden tasapainottamiseen.

Lähiympäristö

Lähiympäristö on kokonaisuus, joka sisältää niin rakennetun ympäristön kuin luonnonympäristön ja yksilön aktiivisen vuorovaikutuksen sekä näihin että hänen sosiaaliset suhteensa yhteisössä.

Lähiympäristö ei ole vain pihoja, metsiä ja rakennuksia, vaan myös ystäviä, yhteisiä käytäntöjä ja tapoja.

Lähiympäristön kehittämiseen ja ylläpitämiseen tulisi osallistaa lapsia yhä enemmän, jotteivät heidän mielipaikkansa jäisi aikuisten päättäjiä käsiin. Koska asemakaavat ovat julkisia ja asioihin voi suunnitteluvaiheessa vaikuttaa, myös lasten ehdotuksia tulisi kuunnella.

Lapsille on luontaista tutkia ympäristöään. Metsään ja lähiympäristöön mennään, mikäli siellä on totuttu käymään jo lapsena. Luonto tarjoaa lapselle rakennettua ympäristöä enemmän virikkeitä ja aistimuksia.

Luontosuhde

Luontosuhde on se vuorovaikutuskokonaisuus, joka syntyy yksilön tai yhteisön ja luonnon välille. Se on ennen kaikkea **tunneside**.

Omakohdaiset kokemukset ja elämykset synnyttävät lapsen luontosuhteen. Näitten kokemusten avulla lapsi oppii arvostamaan ja suojelemaan luontoa. Vain olemalla kosketuksissa luontoon lapsen luontosuhde vahvistuu, ja hän oppii suojelemaan sitä tuleville sukupolville. Hyvä luontosuhde on edellytys ympäristövastuulliselle aikuisuudelle. Lapsuuden luontokokemukset ovat merkityksellisiä myös hänen hyvinvoinnilleen ja valinnoilleen myöhemmässä elämässään. Lapsesta kasvaa ympäristöstään vastuuta kantava aikuinen, kun rakkaus luontoon on herätetty varhain.

Luontosuhteen muodostumisessa tunteet ovat keskeisellä sijalla. Ihminen kokee luontoa kaikkien aistiensa kautta. Luontokokemukset ja -elämykset voivat herättää ja lisätä voimakkaastikin mielenkiintoa luontoa kohtaan ja samalla ihminen omaksuu luontoon liittyviä arvoja ja asenteita.

Ympäristöherkkyys

Ympäristöherkkyys on yksilön kyky aistia ympäristöä ja muutoksia siinä. Se on tunnepitoinen, empaattinen suhde ympäristöä kohtaan ja se perustuu yksilön kokemuksiin ja havaintoihin.

YMPÄRISTÖVASTUULLISUUDEN PERUSTANA

ON HYVÄ LUONTOSUHDE, YMPÄRISTÖHERKKYYS JA OSALLISTUMINEN.

Ympäristötietoisuus

Ympäristötietoisuus on perustana niin kyvylle nähdä vuorovaikutussuhteet luonnon ja ihmisen välillä kuin luontosuhteen syntymiselle. Se syntyy omassa kasvuympäristössämme jo lapsuudessa. Osallistuminen vahvistaa paitsi luontosuhdetta myös tunnetta yhteisöön kuulumisesta.

Ympäristövastuullisen toiminnan kannalta keskeisiä ovat tunnepitoiset kokemukset eli ne jotka tuottavat hyvinvointia meille itsellekin. Myönteisten luontokokemusten kautta koemme yhteenkuuluvuutta luonnon kanssa. Siitä tulee ikään kuin toinen kotimme. Juuri siksi, olemme valmiit suojelemaan sitä.

Luonto oppimisympäristönä

Tutkiminen. Lapsen havaintoherkkyyttä voi harjoittaa omatoimisen tutkimisen ja oivallusten kautta. Havaitseminen edellyttää omaa aktiivisuutta. Aikuinen toimii lapsen havaintojen suuntaamisessa, sillä lapsi on kiinnostunut kaikesta ympärillään olevasta. Olennaisen tiedon poimiminen muuttuvassa maailmassa on haasteellista. Tiedon muuttuminen ymmärrykseksi vaatii monikanavaisia omia tekoja ja kokemuksia. Lasta tulisikin rohkaista kokeilemaan asioita itse. Lapsella on oikeus yrittää ja erehtyä. Pettymykset auttavat lasta selviämään tulevista vastoinkäymisistä.

Liikkuminen. Luonto houkuttaa liikkumaan yhdessä ja yksittäin. Luonto tarjoaa rajattomat mahdollisuudet liikunnantarpeen tyydyttämiseen. Liikunta puolestaan aktivoi aivojen toimintaa ja näin ollen helpottaa oppimista. Epätasaisessa maastossa kulkeminen, kiipeily ja hyppiminen harjoittavat motoriikkaa sekä parantavat koordinaatiota ja tasapainoa. Maasta poimiminen parantaa hienomotorisia taitoja sekä käden ja silmän yhteistyötä. Monet lapsen valmiudet kehittyvät metsässä kulkiessa. Luonnossa toimiminen kehittää ongelmanratkaisukykyä, mielikuvitusta ja syyseuraussuhteita. Se nostaa mielialaa ja vaikuttaa sosiaaliseen hyvinvointiin.

Leikkiminen. Luonnossa leikkimisellä on positiivinen vaikutus niin lapsen motoriseen, sosioemotionaaliseen kuin kognitionaliseen kehitykseen. Luonto vaikuttaa yksilöön terapeuttisesti ja elvyttävästi, mikäli ympäristö on tuttu ja tarkoin rajattu. Kun samassa paikassa käydään usein, se tarjoaa leikeille jatkumon ja turvallisuuden tunteen. Metsä ympäristönä ei ole koskaan läpi leikitty, vaan se tarjoaa aina uusia mahdollisuuksia. Luonnossa jokainen saa olla juuri sellainen kuin itse haluaa. Tunne hyväksymisestä ja riittävydestä kehittää yksilön myönteistä minäkuvaa. Aistit ohjaavat lapsen kokemuksellisuutta ja niinpä jokainen saa etsiä metsästä oman mielipaikkansa omien tunteidensa mukaisesti. Luonto tarjoaa myös tarvittaessa suojapaikan sitä etsivälle. Luontoleikit ovat monipuolisia ja pitkäkestoisia ja ne tarjoavat lapselle haasteita enemmän kuin leikit rakennetussa piha- tai sisäympäristössä. Siellä voi sekä leikkiä yhdessä että vetäytyä omaan rauhaansa. Siellä lapset eivät ole toistensa tiellä.

Kokemuksellisuus ja elämyksellisyys. Luontokasvatuksessa kokemuksellisuus ja elämyksellisyys ovat tärkeitä. Retkillä voidaan paitsi opetella hiljentymään keskittymällä luontoon ja sen ääniin myös havainnoimaan, tarkkailemaan ja aistimaan ympäristöä. Elämyksellisellä luontokasvatuksella voidaan vaikuttaa ympäristöä kunnioittavien asenteiden ja arvojen syntymiseen ja syventää luontosuhdetta. Voimme antaa mahdollisuuden luonnossa liikkumiseen ja elämyksiin. Aina siellä ei tarvitse opettaa, vaan siitä voi pelkästään nauttia. Jos luonnossa kulkeminen on liikuntarajoitteen vuoksi vaikeaa, kasvien viljely, luontopelit ja kirjat ovat hyvä tapa harrastaa luontoa sisätiloissa. Tärkeintä on antaa vastauksia lapsen kysymyksiin: pohtia niitä yhdessä ja opettaa häntä löytämään vastaukset itse.

Rauhoittuminen ja rentoutuminen. Luonnossa kulkiessaan lapselle tarjoutuu mahdollisuus rauhoittumiseen, rentoutumiseen, virkistymiseen, itsetunnon vahvistumiseen, minäkuvan selkiintymiseen ja stressioireiden helpottumiseen. Samalla se tarjoaa myös mahdollisuuden yksityisyyden ja yhteisöllisyyden säätelyyn. Lasten ja aikuistenkin mielipaikat ovat yleensä luonnonpaikkoja. Luonto tarjoaa mahdollisuuden oppia tuntemaan toiset nopeammin, sillä siellä syntyy enemmän kahdenkeskisiä kontakteja sekä ryhmän aikuisten että lasten välillä. Pienryhmät muodostuvat kuin itsekseen ja ryhmähenki vahvistuu.

Erilaiset oppijat. Luonnon koetaan sopivan oppimisympäristönä erilaisille oppijoille kokonaisvaltaisuutensa takia. Erityisesti ne lapset, jotka ovat kinesteettisiä sekä ne, joille vuorovaikutus on haasteellista, ovat metsässä kuin kotonaan. Arat lapset oppivat ottamaan luonnossa riskejä ja heidän itseluottamuksensa vahvistuu. Luonto on hyvä oppimispaikka myös maahanmuuttaja- ja monikulttuuriselle lapselle, koska siellä kielellinen kommunikaatio jää toiminnan varjoon. Luonto vaikuttaa ihmiseen myös alitajuisesti, sillä luonnossa kulkiessaan ihmisen keskittymiskyky paranee ja syke ja verenpaine laskevat - näin ollen stressi vähenee. Luonnon äänet ja luontonäkymät lievittävät ylivilkkauden oireita. Jo luonnon tuomisen sisätiloihin kasvien tai valokuvien muodossa on havaittu rentouttavan ihmisiä.

Integrointi kaikkiin orientaatioihin ja sisältöalueisiin

Luonnossa oppiminen on luontoympäristössä tapahtuvaa oppimista, joka perustuu John Deweyn learning by doing- filosofiaan. Sen mukaan oppimaan oppiminen tai uuden asian oppiminen saavat alkunsa elämyksistä, tekemisestä ja kokemuksista. Luonnossa oppimisen malleja on monia: mm. *Eheyttävä oppiminen*, *Case forest* (nyk. *DOP* eli *Design-suuntautunut pedagogiikka*), *Metsämörri-toiminta*, *Luonnossa kotonaan*, *Green care*, *Elämys- ja Seikkailupedagogiikka* sekä *Vihreä Lippu-ohjelma*. Lisäksi monet *metsäryhmät* toteuttavat erilaisia luonnossa oppimisen tapoja toiminnassaan (lisätietoa eri menetelmistä liitteessä 8).

Toimiminen ulkona, lapsen omassa lähiympäristössä, edistää hänen kokonaisvaltaista oppimistaan. Ollaanpa sitten metsässä tai rakennetussa ympäristössä, mahdollisuuksia oppimissuunnitelmien eri orientaatioiden ja sisältöalueiden käsittelemiseen on lukemattoman paljon.

Ekosysteempipalveluilla eli luonnon palveluilla

tarkoitetaan kaikkia ihmisen luonnosta saamia aineellisia ja aineettomia hyötyjä. Ne ovat luonnonvaroja kuten kasveja, puuta, lääkeaineita, ilmaa ja happea. Ne ovat myös luonnon toimintaa; kuten sadetta, pohjaveden puhdistumista, kasvien pölytystä, biologista tuholistorjuntaa ym. Luonnon palveluja ei kuitenkaan voi käyttää yli luonnon kestokyvyn. Luonto tarvitsee monimuotoisuutta toimiakseen tuottavasti. Kun luonto yksipuolistuu, heikkenee sen kyky tuottaa palveluita ja toipua häiriöistä. Haavoittuvuus ilmastomuutokselle ja luonnononnettomuuksille kasvaa.

Luonnon monimuotoisuudella eli biodiversiteetillä

tarkoitetaan elämän koko kirjoa; lajien sisäistä perinnöllistä muuntelua, lajien runsautta sekä niiden elinympäristöjen monimuotoisuutta.

Eheyttäminen antaa mahdollisuuden tarkastella ilmiöitä useiden sisältöalueiden ja orientaatioiden näkökulmasta.

Toimintaa lasten kanssa

- Tehdään havaintoja **luonnon monimuotoisuudesta** ja keskustellaan sen säilymisen tärkeydestä myös ihmislajin hyvinvoinnin kannalta.
- Tutustutaan **ekosysteemipalveluihin** ja esim. dramatisoidaan niitä. (*ekosysteemipalveluautomaatti –opas*)
- Perehdytään **luonnon kiertokulkuun** (mm. veden, energian ja hiilen kierto) ja ravintoketjuihin leikkien avulla.
- Mietitään **syy-seuraussuhteita** luonnossa ja ihmisen toiminnassa.
- Tutustutaan **jokamiehen oikeuksiin** (liite 9) ja noudatetaan niitä, mm. luonnonmateriaalien kerääminen!
- Kuunnellaan, haistellaan, maistellaan, kosketellaan ja katsellaan, jotta saadaan **monipuolisia havaintoja ympäristöstä**.
- **Tutkitaan** luupilla, suurennuslasilla, mikroskoopilla, peilien avulla... □ **Liikutaan ja leikitään** erilaisissa maastoissa.
- **Nimetään** oman luontopaikan kasveja ja eläimiä.
- Tunnistetaan lähiluonnon eläimiä esim. **jälkien, jätösten ja äänien** perusteella. (*kirjat: Mikä tästä meni? Linnut äänessä*)
- Opetellaan tuntemaan **sieniä ja marjoja**; kerätään, valmistetaan ruokia ja säilötään niitä.
- Tutkitaan ötököitä ja tehdään lajin määrittäksiä määrittyskaavioiden mukaan (*kirja: Iloa ja ihmettelyä*).
- Seurataan **vuodenaikojen vaihtelua luonnossa**; esim. *Luontoliiton kevätseurantalomake* <https://kevatseuranta.fi/tulostettava-lomake-lapsille/>
- Seurataan **sään vaihtelua** ja pidetään esim. sääpäiväkirjaa
- Kunnostetaan **kasvimaata**; kylvetään, istutetaan ja hoidetaan kasveja ja korjataan satoa. **Kasvatetaan kasveja myös sisällä.**
- **Rakennetaan** perhos-, lepakko- ja linnunpönttöjä; perustetaan perhosbaari ja ötökkähotelli.
- Kerätään luonnonkasveja ja **uutetaan niistä värejä.**
- Tehdään **matokompostori.**
- Järjestetään **lemmikkieläinvierailuja tai vierailaan itse esim. maatilalle.**
- Opetellaan pakkaamaan **retkievää** kestäviin rasioihin ja pulloihin kertakäyttöisten sijaan.

Luontokohteita Raumalla tai lähiympäristössä:

- Lähipuistot ja -metsiköt
- Lintutorneja mm. Kauklainen, Kodisjoki, Otajärvi, Rihtniemi ja Unaja
- Latumaja luontopolkuineen Tiilivuorella
- Omenapuumaan luonnonsuojelualue
- Lähdepellon, Maanpäännokan, Petäjäksen ja Pyytjärven ulkoilualueet
- Kotieläintiloja

Lisävinkkejä:

Akkanen, J. & Vuorento, K. 2012. Seitsemän hiiliveljestä. Suomen Metsäyhdistys ry. Paintek Pihlajamäki Oy. Helsinki.

Bang, P. & Dahlstrom, P. 2005. Mikä tästä meni? Eläinten jäljillä. WSOY. Tanska.

Ekosysteempipalveluautomaatti - luonnon ilmaista huolenpitoa; opaskirjanen pdf-muodossa
https://www.valonia.fi/wp-content/uploads/2020/03/Espa_esite_WEB.pdf

Karvinen, P. & Hinkkanen, J. & Nykänen, R. & Kinnunen, J. & Karhu, S. 1997. Luonnossa kotonaan. Luonto-opastuksen käsikirja. Rakennusalan kustantajat. Kirjapaino Raamattutalo. Pieksämäki.

[Kestävä tulevaisuus | Opetushallitus \(oph.fi\)](#) ; opas oppimisen, toimintakulttuurin ja arkikäytäntöjen kehittämiseen kasvatuksen ja koulutuksen maailmaassa

Kevätseurantalomake <https://kevatseuranta.fi/tulostettava-lomake-lapsille/>

Luontoleikit. 2009. Luonto-Liitto. Luonto-Liiton julkaisu.

Parikka-Nihti, M. & Suomela, L. 2014. Iloa ja ihmettelyä. Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa. Bookwell Oy. Juva.

Pedersen, J. & Svensson, L. 2012. Linnut äänessä. Imago. Kiina.

Rosenberg, T. Pienestä pitäen. Ympäristökasvatus ja päivähoidon ekologinen arki. 1993. Rak ja Suomen luonnonsuojeluliitto. Gummerus Kirjapaino. Jyväskylä.

Schofield, J. & Danks, F. 2013. Keppikirja. Tikuista asiaa –Mihin voi käyttää keppejä. Lastenkeskus. Kiina.

Suomen Luonnonsuojeluliitto <http://www.sll.fi/>

Suomen Metsäyhdistys ry. <http://www.smy.fi/materiaaliavainsana/varhaiskasvatus/>

Suosalo, A. & Tavasti, A. & Keeke, K. & Lehti, P. & Vannucchi, A. 2008. Lasten Aurinkovuosi. Opas ekologiseen lastenkulttuuriin. Sammakko. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Tampio, H. & Tampio, M. 2014. Ulos oppimaan. Sata ideaa ulko-opetukseen. PS-kustannus. Bookwell Oy. Juva.

Ympäristökasvatusmateriaaleja myös näiden linkkien takana:

<https://mappa.fi>; <http://www.valonia.fi>; https://www.kierratyskeskus.fi/4v-hanke/kasvattajille/keke_paivakodissa; <https://vihrealippu.fi/>

Kiuru ja koppakuoriainen. Päivähoidon ja alkuopetuksen ympäristökasvatusideoita. 2010. Vantaa 2.painos. <https://www.kierratyskeskus.fi/files/3204/kiurujakoppis.web.pdf>

Kulttuuriperintö ja monikulttuurisuus

Kulttuuriperintö

Kulttuuriperintö on historiallisesti kerrostunut ja muodostunut aineellisten ja aineettomien voimavarojen **kokonaisuus, joka pysyvästi kehittyy ja rikastuu**, ja jolle ihmiset yksilöinä ja yhteisöinä antavat merkityksiä ja joka ilmentää ja edustaa heille tärkeitä arvoja, uskomuksia, tietoja ja traditioita ja joiden halutaan välittyvän tuleville sukupolville.

Aineellinen kulttuuriperintö on sellaisten tuotteiden kuin rakennusten, asusteiden, työvälineiden, kotitaloustarvikkeiden, liikenne- ja kuljetusvälineiden muodostama kokonaisuus.

Aineeton kulttuuriperintö voi olla suullista perinnettä, esittävää taidetta, sosiaalisen elämän käytäntöjä, rituaaleja ja juhlamenoja. Se voi myös olla myös ilmaisuja, käytäntöjä, tietoja ja taitoja tai välineitä, esineitä sekä näihin liittyviä paikkoja. Aineettoman kulttuuriperinnön vaalimisen ja siihen liittyvän Unescon yleissopimuksen tavoitteena on säilyttää tavat tai ilmiöt elinvoimaisina.

KULTTUURIPERINTÖ
ON YHTEINEN MENNEISYYDESTÄ
SÄILYNYT AINEELLINEN JA
AINEETON KULTTUURI.

Kulttuuri

Kulttuuri on ihmisyyhteisön kaikkien opittujen tietojen ja taitojen kokonaisuus. On huomattava, että määritelmään ei sisälly arvostuksia, sillä **kaikki ihmisen luoma, olipa se jonkun mielestä hyvää tai huonoa, on osa kulttuuria.**

Kulttuuri-identiteetti

Kulttuuri-identiteetin hahmottuminen on **koko elämän kestävä prosessi**. Kulttuurisen identiteetin rajat eivät ole pysyviä, vaan toimintaympäristön muutokset synnyttävät alituisen uudenlaisia identiteettejä. Kulttuuri-identiteetti on aina sidoksissa aikaan ja persoonaan, joka pohtii suhdettaan menneeseen nykyhetkessä.

Kulttuuriperinnön perusta on maantieteellisissä olosuhteissa, ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksessa. **Kulttuuriperinnön tuntemus on kulttuuri-identiteetin muodostumisen perusta**. Tutustumalla tietyn kulttuurin perintöön ja sen erityispiirteisiin voidaan hahmottaa kulttuurisen identiteetin ja maailmankuvan rakennusaineita.

Kulttuuriperintö muuttuu koko ajan, sillä **ihminen valikoi ne asiat, jotka hänen mielestään ovat tärkeä osa eteenpäin välitettävää kulttuuriperintöä**. Samalla mukautuu myös mm. suomalainen kulttuuri-identiteetti.

Monikulttuurisuus

Monikulttuurisuus on eri kulttuurien kohtaamisesta ja molemminpuolisesta oppimisesta syntyvää **tasa-arvoista rinnakkaiseloä**.

Oma kulttuuri on **jokaisen ihmisoikeus**. Jokaisen tulisi siis saada elää henkilökohtaisten arvojensa ja uskomustensa mukaisesti. Jokaisella kulttuurilla on oma identiteettinsä, sisältönsä ja ilmiänsä, joita tulisi kunnioittaa. Jokaisella ihmisellä tulisi olla mahdollisuus oman kulttuurinsa, sanan ja ilmaisun vapauten sekä itsensä kehittämiseen.

Erilaisuuden sietokyky on osa kulttuurista sopeutumista. Monikulttuurisuus edellyttää moniarvoisuuden, sekulaarisuuden ja erilaisten kulttuurien sietämistä ja hyväksymistä. Kulttuuri voidaan määritellä kansallisista, kielellisistä, uskonnollisista tms. perusteista.

Monikulttuuristuvissa yhteiskunnissa on lisättävä **kulttuurienvälistä luottamusta ja kunnioitusta**. Eri kulttuureiden arvopohja, käsitykset yksilöllisyydestä ja yhteisöllisyydestä, suhtautuminen opetukseen, auktoriteetteihin ja oppimisympäristöön ovat huomattavan eriäviä. Suomalaiseen kasvatuskulttuuriin perinteisesti ominaiset piirteet oma-aloitteisuus, itseohjautuvuus ja aktiivisuus, hämmentävät muista kulttuureista tulleita. Esim. arviointi saatetaan nähdä pelkästään negatiivisena arvosteluna ja ryhmätöiden tekeminen saattaa tuntua omituiselta.

Valtakulttuuriin kuulumisen ei oikeuta syrjintään kansallisuuden, uskonnon eikä identiteetin perusteella. Myös valtaväestön on opittava ja sopeuduttava, ei ainoastaan muiden kulttuurien. Länsimainen elämäntapa ja arvomaailma eivät saa olla itsestäänselvyksiä. Koko ajan kansainvälistyvässä suomalaisessa yhteiskunnassa myös valtaväestön monikulttuurisuuteen liittyviä tietoja ja taitoja tulisi kehittää.

Henkilökohtaisen tuen tarpeen osalta monikulttuurisessa pedagogiikassa on **yhtenevyys erityispedagogiikkaan**. Monikulttuurinen kasvatus ymmärretään helposti koskemaan vain maahanmuuttajia. Erityisoppijat, saamelaiset, romanit ja muut vähemmistöryhmiemme edustajat, voidaan rinnastaa maahanmuuttajiin, sillä heidänkin kulttuuritaustansa ja kielensä eroavat ”kantaväestön” vastaavista.

KULTTUURIPERINTÖKASVATUS

ON PARHAIMMILLAAN PAIKALLISEN IDENTITEETIN VAHVISTAMISTA
SEKÄ SAMALLA GLOBAALIIN TIETOISUUTEEN JA VASTUUSEEN
KASVATTAMISTA.

Kulttuuriperintökasvatus

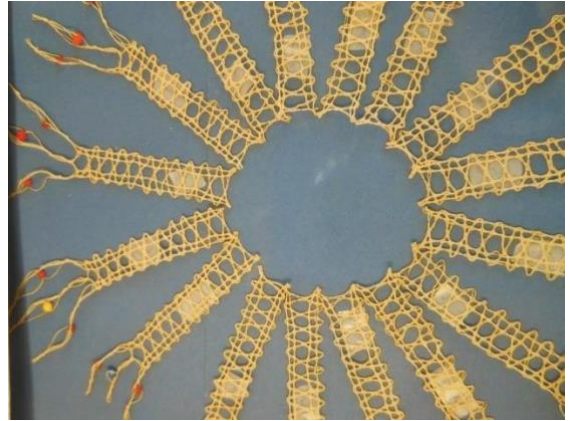
Kulttuuriperintökasvatus on **kasvatuksen osa-alue**, jonka avulla edistetään kulttuuriperintöön liittyvää osaamista sekä tuetaan kulttuuri-identiteetin muodostumista ja kulttuuristen oikeuksien toteutumista. Kulttuuriperintökasvatusta tarvitaan, jotta voitaisiin välittää eteenpäin Suomen historiaa ja kulttuuria ja täällä toimimista edistävien taitojen parantamista, itsetunnon vahvistamista, identiteetin muodostusta sekä hyvän toimintailmapiiirin ja yhteisöllisyyden rakentamista.

Mitä tiiviimpi monikulttuurinen kontakti luodaan, sitä voimakkaammaksi kehittyy kansallinen itsetunto ja osallisuus suomalaisuudesta. Aidon kulttuurienvälisen oppimisen lähtökohtana on oman ajattelun, havainnoinnin ja käyttäytymisen tiedostaminen. Silloin pystytään tunnistamaan paremmin ennakoasenteet ja ymmärtämään erilaisia näkökulmia. Ihmiselle kehittyy **kyky tarkastella omaa perinnettään ja identiteettiään osana kansainvälisiä ja maailmanlaajuisia toimintaympäristöjä**. Osa ihmisen omakuvaa on **sosiaalinen identiteetti**, joka luokittelee yksilön kuulumaan johonkin ryhmään.

Positiivinen samaistuminen omaan kulttuuriin auttaa lasta myöhemmin samaistumaan osaksi kansallista kulttuuria. Lähtökohta sille, että pystymme kunnioittamaan ja arvostamaan myös toisten juuria, on omien juurien tunteminen.

Gloaalissa todellisuudessa, johon tulisi pyrkiä, kulttuuriperintö on jatkuvasti muuttuvaa ja itsessään monimuotoista Kulttuuriperintökasvatuksella edistetään ajankäsitystä jatkumona menneisyydestä tulevaan. Tarkoituksena on löytää kulttuuriperinnön vaikutukset tähän päivään, herättää kiinnostus kulttuuriperinnön säilyttämiseksi ja eteenpäin viemiseksi sekä sen muokkaamiseksi. On tiedostettava, että jokaisella on oikeus omaan kieleen ja kulttuurin sekä se, että nykyhetkessä tekemämme ratkaisut (arkipäiväiset, poliittiset, yhteiskunnalliset, abstraktit), muokkaavat perintöämme.

Suurin osa maahanmuuttajista ja vähemmistöön kuuluvista ihmisistä omaksuu **kaksikulttuurisen identiteetin** pystyen toimimaan joustavasti kahdessa eri kulttuuriympäristössä.

Toimintaa lasten kanssa:

- Lapsi tutustutetaan sekä **suomalaiseen että raumalaiseen kulttuuriperintöön**. Lisäksi hänelle annetaan kokemuksia myös **muiden kansojen kulttuuriperinnöstä**.
- Kulttuuriperintö voi sisältää **tapoja, uskomuksia, juhlia, musiikkia, kirjallisuutta, esineitä, kuvataidetta, käsityötä, rakennuksia, leikkejä, muotoilua, liikuntaa, pelejä, ruokaa...**
- **Lasten oikeuksiin** tutustuminen auttaa ymmärtämään kaikkien oikeutta omaan kulttuuriseen taustaan, esim. Plan-aineisto
<http://globaalikoulu.plan.fi/opettajille/Download.ashx?id=1499&type=1>
- **Vietetään teemapäiviä tai –viikkoja** (Nälkäpäivä, Nenäpäivä, Unicef-kävely, YK:n ja Lapsen oikeuksien päivän vietto, jonkun maan kulttuuriin tutustuminen jne.).
- **Retket** kiinnostaviin kohteisiin ja **vierailijoiden kutsuminen** lasten luokse ovat hedelmällisiä tapoja kulttuuriperinteen siirtämiselle. Tutustuminen tapahtuu myös luontevasti jonkun jo **entudestaan tutun henkilön avulla** (esimerkiksi lapsen vanhemmat tai isovanhemmat). Lasten luontainen toiminnallisuus luo hyvät puitteet uusiin asioihin tutustumiselle. Jos lapset voivat itse olla toimijoina tapahtumassa, **kokemuksellisuus** auttaa tiedon omaksumisessa.
- **Vuosikalenterin seuraaminen** on yksi tapa tutustuttaa lapset suomalaisiin juhlapäiviin, historian merkkihenkilöihin ja merkittäviin kansainvälisiin juhlapäiviin (kalenteri liitteessä 10).
- Vietettäessä esim. jonkun **taiteilijan juhluvuotta**, on helppoa löytää aiheeseen liittyviä tietoja ja tapahtumia hyödynnettäviksi lasten kanssa.

KASVATTAJAN MUISTILISTA

EETTISET PERIAATTEET JA ARVOT ohjaavat kasvattajan toimintaa. Ihmisarvo, totuudellisuus, oikeudenmukaisuus sekä vastuu ja vapaus tulee näkyä pedagogiikan arjessa.

OMA KULTTUURI-IDENTITEETTI on tärkeä tiedostaa, jotta voi ymmärtää kulttuurien sisäisiä eroja.

SUOMALAISEN KULTTUURIPERINTEEN siirtäminen on tärkeää sekä kantaväestöön kuuluville lapsille, että maahanmuuttajille kotoutumisen tueksi.

KULTTUURISENSITIIVISYYS tarkoittaa herkkyyttä huomioida eri kulttuurien erityispiirteitä.

SYDÄMELLINEN UTELIAISUUS toisia uskontoja ja kulttuureja kohtaan höystettynä luovuudella, joustavuudella ja avoimuudella vähentää ennakkoluuloja ja suvaitsemattomuutta.

TOIMINNALLISUUS helpottaa monikulttuurisen arjen tilanteissa. Kasvattajan on puututtava heti tilanteisiin, jossa lapsi joutuu eristetyksi esim. Kielitaitonsa tai tapojensa vuoksi.

YHDESSÄ LEIKKIMINEN, HUOLEN PITÄMINEN JA VASTUUN KANTAMINEN luovat yhteisöllisyyttä ja auttavat maahanmuuttajalasta kotoutumisessa.

TUNTEIDEN JA KOKEMUSTEN JAKAMINEN on tärkeää yhteenkuuluvuuden lisääjänä. Ryhmän sisäinen positiivinen dynamiikka luo turvallisuuden tunnetta.

KONKREETTISUUS ja tarvittaessa **SELKOKIELISYYS** auttavat käytännön pulmissa.

TULKIN KÄYTTÄMINEN on tärkeää väärinkäsitysten välttämiseksi. Yleensä lähiomaisen käyttämistä tulkkina tulee välttää.

Lopuksi:

TUNNISTA OMAN AMMATTITAITOSI RAJAT ja pyydä apua työyhteisöltä tai esimieheltä lasten vaikeissa traumatisoitumistapauksissa.

Raumalaisia perinteitä ja kohteita (yhteystietoja liitteessä 1):

- **Vanha Rauma** kuuluu Unescon maailmanperintöluetteloon hyvin säilyneen puutaloalueensa ansiosta. Rauma on perustettu 1442 ja Rauma-päivää vietetään 17.4.
- **Kirkonlaattia** Lapin Sammallahdenmäellä on Rauman toinen maailmanperintökohde. Huiluvuoren muinaisjäännösalue on esihistorialliselta ajalta, pronssikaudelta (1500 - 500 eKr.) Noin kilometrin mittaisella alueella on monenlaisia hautaröykkiöitä. Tarinan mukaan *kristityt ja hiidet rupesivat kilvan kirkkoa rakentamaan. Oli sovittu, että ne, jotka ensin saavat kirkkonsa valmiiksi, soittavat kellolla. Ja niin ruvettiin työhön. Mutta kristityt nostivatkin kaksi pylvästä pystyyn, asettivat kellon niiden väliin ja rupesivat soittamaan. Kun hiidet kuulivat soiton, he vihastuivat ja jättivät työnsä kesken. Hiidet ehtivät rakentaa valmiiksi siis vasta kirkkonsa lattian.*
- **Käsityöperinteitä:**
Pitsin nypläys on aikoinaan työllistänyt suuren osan kaupunkilaisista. Menneinä aikoina lasten piti nyplätä kyynärä (n. 59 cm) ”kuuden parin utti” – nimistä välipitsiä, ennen kuin he pääsivät ulos leikkimään. Lasten kanssa voi tätä pitsiä tehdä paksusta langasta, niin nypläyksen periaate aukeaa helpommin kokemattomalle nyplääjälle.
Köysien käsittelyyn liittyvät työt kuuluivat erityisesti merimiesten käsityöperinteeseen. Tästä sovelluksena voi lasten kanssa tehdä pujottelutekniikalla erilaisia narutöitä, mm. pannunalusia tai avaimenperiä.
Tämän päivän käsityökulttuuriin pääsee tutustumaan esim. monessa Vanhan Rauman putiikissa.
- **Rauman murre;** Hj. Nortamon, T. Koskelan ja H. Heinon tuotanto (mm. Heinon Rauman Lasten Satukirja)
- **Merenkulku ja laivanrakennus** ovat vanhaa paikallista perinnettä. Vielä 1800-luvulla Raumalla oli Suomen suurin purjelaivojen kauppalaivasto. Vieläkin Rauman satama on suurimpia vientisatamiamme. Linja-autoajelulla voi tutustua satama-alueeseen. Ranta- ja saaristokohteita on lueteltu ”Vesi”-osiossa.
- **Rauman omat liikuntaseurat** tulevat mielellään kertomaan toiminnastaan, jakavat esitteitään ja houkuttelevat lapsia mukaan toimintaansa. Jääkiekko, jalkapallo ja pesäpallo ovat eritoten raumalaisten suosiossa.
- **Paikallisten taiteilijoiden työskentelyyn** voi päästä tutustumaan sopimalla työhuonevierailusta tai kutsumalla taiteilija esim. päiväkotiin.

- Raumalla toimii myös **RaumArs-yhdistys**, jonka taiteilijavierasohjelman tarkoituksena on edistää Satakunnan alueen kulttuuritoimintaa. Usein vierailevat taiteilijat toteuttavat myös taidekasvatusprojekteja, joihin alle kouluikäisetkin voivat osallistua.
- **Perinneruokia**; lapskoussi, pannkakko, topseilvellinki, Rauma-piparit (Ohje: https://www.rauma.fi/wp-content/uploads/2016/11/Varhaiskasvatussuunnitelma-Lapsi_kasvun_polulla_raumalla.pdf LIITE 2.).
Mm. Rauman Martat vaalivat paikallisia ruokaperinteitä.
- **Museoita ja muita kulttuurikohteita:**

Kaupunginkirjasto, Alfredinkatu 1., myös sivukirjastot ja kirjastoauto **Kaupungin talo**, Kanalinranta 3.

Kiikartorni, Syväraumanlahden rannalla

Kirsti, Merimiehen koti Vanhassa Raumassa, työnäytöksiä

Kitukrän, Suomen kapein katu

Marela, Laivanvarustajan talo, Kauppakatu 24.

Merimuseo, Kalliokatu 34.

Muina, Kotiseutumuseo, Vasarainen

Museo Vanhalla Raatihuoneella, Kauppakatu 13.

Pinnala, Rauman Taidemuseo, Kuninkaankatu 37.

Pyhän Kolminaisuuden Kirkon Rauniot (vanha puukirkko tuhoutui palossa v. 1640)

Pyhän Ristin Kirkko, Luostarinkatu 1. **Savenvalajan Versta**s Nummen alueella

Teatteri, Alfredinkatu 2.

□ Tapahtumia:

Blue Sea – elokuvajuhlat

Lasten kulttuuriviikko

Perts ja Kilu-päivät (Väinö Riikilä-seura järjestää parittomina vuosina)

Rauma Festivo (kamarimusiikkifestivaali)

Ns. lähetysnäyttelyt (ev-lut.srk) esittelevät toisen maan kulttuuria ja tapoineen ja esineistöineen

Kuva 11. Rauman Pyhän Ristin Kirkko

Lisävinkkejä:

Lapsen oikeudet: videoita, leikkejä ja peli lapsen oikeuksista. Plan International Suomi
<https://www.gloaalikoulu.net/varhaiskasvatus/>

Video lapsen oikeuksista. Unicef: <https://www.unicef.fi/koulut/ihmisoikeus-ja-gloaalikasvatusmateriaalit/videoot/video-lapsen-oikeuksista/>

Kulttuuriperintö.

<https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/mita-kulttuuriperinto>

<https://kulttuurinvuosikello.fi/category/varhaiskasvatus/>

Kuuden parin utti. http://www.raumalace.fi/?page_id=348

Laine, M. (toim.) Yhdessä oppimaan. Opas monikulttuurisen kulttuuriperinnön opettamiseen. 2007. Frenckellin kirjapaino Oy. Espoo.

Maailemankoulu. Varhaiskasvatus. Rauhankasvatus Instituutti. <https://maailmankoulu.fi/>

Metsänen, R. & Nisula, L. (toim.) 2013. Työkaluja oppilaitosten monikulttuuriseen arkeen. Mervan käsikirja. Tampereprint. Tampere.

Peltonen, L. (toim.) 2013. Suomen maailmanperintökohteet perusopetuksessa. 2013. Suomen kulttuuriperintökasvatusseuran julkaisuja 3.K-print. Tallinna.

Rauma. www.rauma.fi

Sammallahdenmäki. <https://www.sammallahdenmaki.fi/>

Suomen kulttuuriperintökasvatus www.kulttuuriperintokasvatus.fi/

Yhteinen maapallo <https://vihrealippu.fi/yhteinenmaapallo/>

5. LÄHTEET

Aartolahti, T. 2012. Miten metsä innostaa lasta- luonto esikouluikäisen leikki- ja oppimisympäristönä. Saimaan ammattikorkeakoulu. <https://publications.theseus.fi/handle/10024/53624> Viitattu 8.1.2015

Ainutlaatuinen Itämeri. 2006. Luonto-Liiton Itämeriopas. Luonto-Liitto ry. Painohäme Oy.

Animoidut artikkelit. Animaatioita ja tehtäviä lasten oikeuksista. Plan. Suomisäätiö.

Caldecott, J. 2009. Vesi, maailmanlaajuisen kriisin syyt, seuraukset ja kustannukset. Porvoo: WS BOOKWELL OY.

Case Forest pedagogiikka- pedagogiikka kohti kestävä kehitystä www.koulujaymparisto.fi/varhaiskasvatusseminaari/Parikka_Nihti.pdf. Viitattu 27.2.2015 (4.3.2022 ei enää saatavilla).

Case Forest www.smy.fi/opeta-opi/oppimiskokonaisuudet/case-forest/. Viitattu 27.2.2015 (4.3.2022 ei enää saatavilla). Lisätietoa <https://smy.fi/dop/>; <https://henriikkavartiainen.com/2016/02/09/design-suuntautunut-pedagogiikka-21-vuosisadan-osaamisen-ja-oppimisen-edistajana/>

Eettinen kuluttaminen. http://www.kuluttajaliitto.fi/materiaalipankki/eettinen_kuluttaminen. Viitattu 4.3.2015. (4.3.2022 ei saatavilla)

Vastaava linkki https://www.kuluttajaliitto.fi/tietopankki/?material_subject_tax=vastuullinen-kuluttaminen

Ekologinen kodin siivous <http://www.yhteishyva.fi/koti-ja-puutarha/kodinhoito/ekologinen-kodinsiivous/0218010-76803> Viitattu 8.3.2015. (4.3.2022 ei saatavilla)

Ekosysteempipalvelut <http://www.sll.fi/mita-me-teemme/ekosysteempipalvelut>. Viitattu 1.4.2015 (4.3.2022 ei saatavilla) Vastaavia linkkejä <https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/luovasti-luonnonvaroista/suomen-luonnonvarat/ekosysteempipalvelut>; <https://valonia.fi/materiaali/ekosysteempipalveluautomaatti/>

Energia virtaa. <http://www.biologiaa3.blogspot.com>. Viitattu 15.3.2015 (4.3.2022 uusi polku <http://biologiaa3.blogspot.com/2013/08/1-ekologian-avulla-voidaan-ymmartaa.html>)

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus 22.12.2014. Verkkojulkaisu: http://www.oph.fi/download/163781_esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf. Viitattu 20.2.2015 (4.3.2022 ei saatavilla. Uusin versio:

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. 3. muutettu painos. Tampere 2016 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Hakanpää Päivi. 2009. Rauma. kaupunkiarkeologinen inventointi. Museovirasto. <http://www.nba.fi/fi/File/708/rauma-raumo.pdf> Viitattu 29.3.2015 (4.3.2022 linkki ei toimi enää. Uusi linkki: <https://docplayer.fi/8320538-Rauma-raumo-rauman-kaupunkiarkeologinen-inventointi-kaupunkiarkeologinen-kaupunkiarkeologinen-inventointi-paivi-hakanpaa-2009.html>

Hakkola, K. & Virsu, M. 2000. Entäs jos... Laulava puu ja muita tarinoita teematyöskentelystä. Tampere: Tammi.

Harju-Autti & Neuvonen & Hakkarainen (toim.) 2011. Ympäristötietoisuus. Suomalaiset 2010-lukua tekemässä. Ympäristöministeriö. Helsinki: Rakennustieto Oy.

Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.) 2014. Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry.

Hinku- hankkeen tiedotuslehti. 2014.

Honkaniemi, H. 2012. CaseForest ja Metsissä Mahdollisuus-menetelmät lasten ja nuorten lasten ja nuorten metsäosaamisen lisäämiseksi.
<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/48648/caseforestlopputyö.pdf?sequence=1> Viitattu 25.2.2015

Houtsonen, L. 2005. Koulupiikan ja sen lähiympäristön hyödyntäminen opetuksessa. Teoksessa: L. Houtsonen & M. Åhlberg (toim.) Kestävän kehityksen edistäminen oppilaitoksissa. Opetushallitus. Helsinki: Hakapaino Oy. 99-105.

Ilmastomyönteinen ruoka. <https://ilmasto-opas.fi/fi/ilmastonmuutos/hillinta/-/artikkeli/ab196e68-c632-4bef86f3-18b5ce91d655/ilmastomyotainen-ruoka.html>. Viitattu 17.2.2015.

Isoaho-Alila, M. 2014. Näimme Hämeenkyrössä arvostetaan luontoa ja tykätää kierrättää. Kestävän kehityksen kasvatusta Hämeenkyrön varhaiskasvatuksessa.

Jantunen, T. & Lautela, R. (toim.) 2011. Lapsilähtöinen esiopetus. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Jippo. Luonnontieteitä, matematiikkaa ja teknologiaa lapsille <http://www.ejippo.fi/> Viitattu 18.2.2015. (4.3.2022 ei enää saatavilla)

Karlsson, L. 2014. Sadutus. Avain osallisuuden toimintakulttuuriin. Juva: Bookwell Oy.

Karvinen, P. & Mustonen, M-L. 1997. Luonnossa kotonaan. Pieksämäki: Kirjapaino Raamattutalo.

Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. Kiisaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa <https://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/af83f7c2f569518123319c4f357c1a16/1425199943/application/pdf/13271105/Kiisaamis%20ehk%C3%A4isy%20varhaiskasvatuksessa%20B5%20-%20www.pdf>. Viitattu 28.2.2015 (4.3.2022 linkki ei toimi) Uusi polku <https://dzmdrerwnq2zx.cloudfront.net/prod/2017/08/04185732/Kiisaamisen-ehk%C3%A4isy-varhaiskasvatuksessa-B5-www.pdf>

Kiisaavatko pienetkin lapset <https://mll-fibin.directo.fi/@Bin/a74a52e9bb3b9d492e896eecb0b10564/1425199889/application/pdf/12510731/Kiisaava%20pienetkin%20lapset.pdf> Viitattu 28.2.2015. (4.3.2022 linkki ei toimi. Uusi polku: <https://cdn.mll.fi/prod/2017/08/01174913/Kiisaavatko-pienetkin-lapset.pdf>)

Krämer, T. 2009. Välttämätön vesi, hyvinvointi-luonto-tulevaisuus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kulttuuri-identiteetti. <http://www.edu.fi/kulttuuri->

[identiteetti ja kansainvälisyys/aikapolku/keskeiset_kasitteet#kulttuuri_identiteetti](#) Viitattu 22.2.15 (4.3.2022 ei enää saatavilla. Vastaavaa sisältöä <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/mika-kulttuuri-identiteetti>)

Kultu, vähemmästä viisaammin -esite: <http://www.ym.fi/download/noname/%7B3446F9C5-617B-46B0B0ED-32E99653E955%7D/58317>. Viitattu 6.1.2015

Kuluttajan kalaopas: <http://www.fi.vaikuta-kanssamme/vastuullinen-elamantapa/opaat-ja-esitteet/kuluttajankalaopas/> Viitattu 12.3.2015

Kulttuuri-identiteetti & kasvatus. Kulttuuriperintökasvatus kotoutumisen tukena. 2012. Suomen kulttuuriperintökasvatuksen julkaisuja. <http://www.kulttuuriperintokasvatus.fi/kulttuuri-identiteetti-kasvatus%E2%88%92-kulttuuriperintokasvatus-kotoutumisen-tuena/> Viitattu 12.1.2015

Kuntalaki 365/1995. <https://www.finlex.fi/fi/> Viitattu 3.3.2015.

Kuuden parin utti. http://www.raumalace.fi/?page_id=348 Viitattu 26.3.2015

Laine, M. (toim.) 2007. Yhdessä oppimaan. Opas monikulttuurisen kulttuuriperinnön opettamiseen. Espoo: Frenckellin kirjapaino Oy.

Laine, M. & Toivanen, P. (toim.) 2013. Kestävä kasvatus- kulttuuria etsimässä. Suomen kulttuuriperintökasvatusseuran julkaisuja 6. Helsinki: Erweko Oy. Verkkojulkaisu: www.kulttuuriperintokasvatus.fi (4.3.2022 linkki ei toimi; uusi polku https://www.kulttuuriperintokasvatus.fi/wp-content/uploads/2015/04/Kestava_kasvatus.pdf)

Lapsen oikeuksien sopimus. 1989. Yhdistyneet kansakunnat. http://www.unicef.fi/Lapsen_oikeuksien_sopimus_koko. Viitattu 28.2.2015. (4.3.2022 linkki ei toimi; uusi polku <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>)

Lapsi esiopetuksessa Raumalla. <http://opspro.peda.net/rauma/viewer.php3?DB=IBdStUtFL0> Viitattu 10.3.2015. (4.3.2022 linkki ei toimi. Uusin esiopetussuunnitelma: Rauman kaupungin esiopetussuunnitelma 2016. <https://peda.net/rauma/ejptk/eos/e2/e2:file/download/8bd4be76ad8656811d0c0e56f29194583cb46937/ESIOPSRauma.pdf>)

Lastensuojelulaki 417/2007. <https://www.finlex.fi/fi/> Viitattu 3.3.2015.

Lelulaki. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20111154>. Viitattu 24.3.2015

Liikenneturva. <https://www.liikenneturva.fi/fi/opettajille/varhaiskasvatus> Viitattu 12.4.2015 (4.3.2022 ei saatavilla. Uusi vastaava <https://www.liikenneturva.fi/opetusmateriaalit/>)

Liikkuminen - Toimintapaketti kouluille ja päivähoidolle PDF www.valonia.fi, Viitattu 10.4.2015 (4.3.2022 ei saatavilla)

Luomi, A. & Paananen, J. & Viberg, K. & Virta, L. 2011. Keke päiväkodissa, Kestävän kehityksen opas. Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus Oy. 4V. Porvoo: Kirjapaino Uusimaa.

Luonnon monimuotoisuus

http://www.edu.fi/yleissivistava_koulutus/aihekokonaisuudet/kestava_kehitys/teemoja/monimuotoisuuden_vaaliminen/luonnon_monimuotoisuus_ja_sen_merkitys Viitattu 4.4.2015 (4.3.2022 ei saatavilla)

Luonnosta hyvinvointia lapsille ja nuorille. <http://www.sitra.fi/uutiset/luonto-ja-terveys/luonnostahyvinvointia-lapsille-ja-nuorille> Viitattu 23.3.2015

Maailmankoulu. Varhaiskasvatus. Rauhankasvatus Instituutti. <http://www.maailmankoulu.fi/node/41> Viitattu 13.3.2015 (4.3.2022 ei saatavilla)

Metsänen, R. & Nisula, L. (toim.) 2013. Työkaluja oppilaitosten monikulttuuriseen arkeen. Mervan käsikirja. Tampere: Tampereprint.

Muovikassien käytön vähentämisestä saatiin sopu EU:ssa www.ym.fi Viitattu 9.3.2015.

Mäkitalo, A-R. & Nevanen, S. & Ojala, M. & Tast, S. & Venninen, T. & Vilpas, B. (toim.) 2011. Löytöretkellä osallisuuteen. Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa. Soccan ja Heikki Waris instituutin julkaisusarja nro 26. Verkkojulkaisu: http://www.socca.fi/files/1373/Loytoretkella_osallisuuteen_kehittamista_ja_tutkimista_paivakodin_arjessa, (4.3.2022 linkki ei toimi; uusi polku: http://www.socca.fi/files/1373/Loytoretkella_osallisuuteen_kehittamista_ja_tutkimista_paivakodin_arjessa_I.pdf)

Oranen, M. 2015. Lasten osallisuus. Lastensuojelun käsikirja. Helsinki: THL (Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos). Verkkojulkaisu: <http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus> Viitattu 28.2.2015. (4.3.2022 linkki ei toimi. Vastaavaa sisältöä <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lapsen-osallisuus>)

Parikka-Nihti, M. 2011. Pieniä puroja. Kasvua kohti kestävä kehitystä. Saarijärvi: Lasten Keskus.

Parikka-Nihti, M. & Suomela, L. 2014. Iloa ja ihmettelyä. Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-kustannus. 47–54.

Paukkeri, K. Näkymiä lapsen luontosuhteeseen ja luonnon hyvinvointivaikutuksiin. Pro Gradu-tutkielma. Oulun yliopisto. <http://herkules.oulu.fi/thesis/nbnfioulu-201409051836.pdf> Viitattu 13.4.2015.

Peltonen L. (toim.) 2013. Suomen maailmanperintökohteet perusopetuksessa. Suomen kulttuuriperintökasvatusseuran julkaisuja 3. Tallinna: K-print.

Perusopetuslaki 628/1998. <https://www.finlex.fi/fi/> Viitattu 3.3.2015.

Perustuslaki 731/1999. <https://www.finlex.fi/fi/> Viitattu 3.3.2015.

Piironen, T. 2007. Ohjaajan opas lasten osallistavien ryhmien ohjaamiseen. Helsinki: Kuunnelkaa meitä – Lasten osallisuushanke 2006–2007/ Mun vuoro – Lasten osallisuushanke 2009–2011. Verkkojulkaisu: <http://www.munvuoro.fi/materiaalit/ohjaajan-materiaalit>. (4.3.2022 linkki johtaa väärään sivustoon. Uusi polku: <https://nuorisoseurat.fi/wp-content/uploads/2016/12/mun-vuoro-osallisuusopas.pdf>)

[Rauman kaupungin puhelinluettelo 2015. www.rauma.fi](http://www.rauma.fi) (4.3.2022 linkki ei toimi. Uusi luettelo: <https://www.rauma.fi/yhteystiedot/#/>)

Repo, L. 2013. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Juva: Bookwell OY.

Rinne, P. 2005. Lähiluonto. Toimintapaketti. Varsinais-Suomen Agenda 21.

Rintakorpi, K. 2014. Pedagoginen dokumentointi välineenä 1-3 –vuotiaiden osallisuuteen päivähoidon aloitusvaiheessa. Teoksessa Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.) Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry. 133-154

Ruokapalvelun elintarvikehankinnat. <http://www1.rauma.fi/keskusvirasto/Ruokapalvelu/default.htm> Viitattu 18.2.2015. (4.3.2022 linkki ei toimi)

www.ruokatieto.fi Viitattu 1.2.2015.

Saa syödä <http://www.saasyoda.fi/ruokah%C3%A4vikki-suomessa> Viitattu 9.3.2015.

Salonen, K. 2010. Mielen Luonto. Eko- ja ympäristöpsykologian näkökulma. Helsinki: Pakett AS. Green Spott.

Sammallahdenmäki. http://www.opinto.net/uskonto/timomuola/mp_sammallahdenmaki.html viitattu 26.3.2015

Sanasto. http://www03.edu.fi/aineistot/keke_paiv/yleistietoa/sanasto.htm Viitattu 8.3.2015

Siljamäki, T. 2015. Saako ope murtua. Lastentarhalehti 2/2015.

Suosalo, A. & Tavasti, A. & Keeke, K. & Lehti, P. & Vannucchi, A. 2008. Lasten Aurinkovuosi. Opas ekologiseen lastenkulttuuriin. Sammakko. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

www.tukes.fi Viitattu 24.3.2015

Tuomaala, T. & Myyryläinen, M. 2002. Luonto tutuksi. Jyväskylä: Gumerrus Kirjapaino.

Turja, L. 2011. Lapset osallisina – Kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. Suomen Varhaiskasvatus ry - verkkolehti VARHAISKASVATUS TÄNÄÄN. Verkkojulkaisu: <http://www.peda.net/img/lehti/facei/Turjatoukokuu2011.pdf>. Viitattu 28.2.2015

Turja, L. 2012. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa: Hujala, E. & Turja, L. (toim.) 2012. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 41-53.

Wahlström, R. 2008. Eheyttävä luonto. Vaasa: Ykkös-Offset Oy.

Varhaiskasvatussuunnitelma. Lapsi kasvun polulla Raumalla.
http://www1.rauma.fi/opetus/palvelut/varhaiskasvatus/paivahoito/VASU_Lapsi_kasvun_polulla_Raumalla.valmis.pdf Viitattu 10.3.2015.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Stakes. Oppaita 56. Verkkojulkaisu:

<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf?sequence=1>. Viitattu 15.3.2015.

VASU-asiakirja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2005. http://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-japerheet/lait_oppaat/varhaiskasvatus_ja_paivahoito/linjaavat_asiakirjat_ja_suunnitelmat/vasu-asiakirja Viitattu 10.3.2015.

Veden ominaisuuksia. <https://peda.net/oppimateriaalit/e-oppi/alakoulu/efyke5-6/3/18/movko> Viitattu 19.2.2015.

Venninen, T., Leinonen, J. & Ojala, M. 2010. ”Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi”-lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn työpapereita 2010:3. Verkkojulkaisu: http://www.socca.fi/kehittaminen/varhaiskasvatus_vkkmetro/julkaisuja_ja_materiaaleja/julkaisut/parasta_on_kun_yhteinen_kokemus_siirtyy_jaetuksi_iloksi_lapsen_osallisuus_paakaupunkiseudun_paivakodeissa.1491.shtml. Viitattu 24.2.2015

Verkka, K. Kaikki mukaan! Lasten osallisuus päiväkodissa. 4V-hanke 2008–2011. Verkkojulkaisu: http://www.4v.fi/files/4216/osallisuuskalvot_pk_pieni.pdf

Vesi on jatkuvassa liikkeessä.

<http://www.ruokatieto.fi/ruokafakta/ruokaketjunvastuullisuus/ymparistovastuu-kattaa-elinkaaren> Viitattu 18.2.2015

Vesipaketti päivähoidolle.

<http://www.valonia.fi/public/default.aspx?nodeid=14098&contentlan=1&culture=fi-FI> Viitattu 19.2.2015

4V-hanke 2008–2011. Verkkojulkaisu: <http://www.4v.fi/4v-hanke> Viitattu 17.1.2015

Uusi linkki: https://kierratyskeskus.fi/files/4939/Hyvät_käytännöt_koulu_4V-hanke.pdf

Vihreä Lippu. <http://www.vihrealippu.fi/vl/materiaalitjalinkit>. Viitattu 4.4.2015.

Vähemmästä viisaammin. Kestävän kulutuksen ja tuotannon ohjelman uudistus . 2012. Ympäristöministeriö Helsinki <http://www.ym.fi/download/noname/%7B8B5DC698-70AE-4547-83E17F5D49F8F205%7D/30375>. Viitattu 6.1.2015.

Yhteinen käsitys. Kestävän kehityksen kasvatuksen ja koulutuksen sanasto ja käytännöt. 2013. Pääkaupunkiseudun kierrätyskeskus Oy. Tallinna: K-print Oy.

Yhteinen maapallo. <http://www.ymparistokasvatus.fi/vl/materiaalitjalinkit/yhteinen-maapallo> . Viitattu 5.4.2015.

Älä heitä ruokaa pois <http://www.ruokatieto.fi/pikaopas/ala-heita-ruokaa-pois> Viitattu 18.2.2015.

Arokanto, C& Pihkala, P. 2022: Alle kouluikäisten lasten ympäristötunteet

<https://www.ymparistoahdistus.fi/artikkelit/alle-kouluikäisten-lasten-ymparistotunteet/> Viitattu 25.9.2022.

DOP: <https://blogs.helsinki.fi/novissima/2019/08/12/design-suuntautunut-pedagogiikka-ja-monialaiset-oppimiskokonaisuudet/> Viitattu 20.6.2022

Ekososiaalinen sivistys. Itä-Suomen yliopiston yhteiskunta- ja kauppatieteiden tiedekunnan professori Arto O. Salosen blogi <https://artosalonon.com/> Viitattu 28.2.2022

Fågel, R., Jussila, V. ja Sarkkinen, S. (toim.) 2021. Ilo kasvaa ulkona. Luontotoiminnan käsikirja. Verkkojulkaisu. Viitattu 28.3.2022 <https://ilokasvaauklona.fi/wp-content/uploads/2021/12/ilo-kasvaa-ulkona-luontotoiminnan-kasikirja.pdf>

Ilmastonmuutos. <https://wwf.fi/uhat/ilmastonmuutos/> Viitattu 28.3.2022

Ilmastokriisi. https://www.amnesty.fi/mita-amnesty-tekee/ilmastokriisi/?gclid=EAIaIQobChMIweeJ_s_o9gIV2IXVCh2nngcbEAAAYAiAAEgLGC_D_BwE Viitattu 28.3.2022.

IPPC:n raportti: Ilmastonmuutos on vaikuttanut vakavalla tavalla luontoon ja ihmisiin – vaikutukset jakautuvat epätasaisesti. Luonnonvarakeskus 28.2.2022. <https://www.luke.fi/uutinen/ipccn-raportti-ilmastonmuutos-on-vaikuttanut-vakavalla-tavalla-luontoon-ja-ihmisiin-vaikutukset-jakautuvat-epatasaisesti/> Viitattu 28.3.2022

Joutsenvirta, M. Uudistuvasta oppimisesta tulevaisuuden osaamiseen. Teoksessa Kestävä tulevaisuus (toim. Pohjonen, H., Korhonen, A., Mikkola, K., Liimatainen, A., Suvanto, S.). Opetushallituksen verkkosivut: <https://www.oph.fi/fi/kestava-tulevaisuus>. Julkaistu: 11.5.2021. Viitattu: 28.2.2022.

<https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/uudistuvasta-oppimisesta-tulevaisuuden-osaamiseen>

Lapsi kasvun polulla. Rauman kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma. 2022: <https://www.rauma.fi/wp-content/uploads/2022/06/Varhaiskasvatussuunnitelma-2022.pdf> Viitattu 25.9.2022

Mittaukset kertovat ilmaston muuttuvan. Ilmatieteen laitos. 20.3.2017 <https://ilmasto-opas.fi/fi/ilmastonmuutos/ilmio/-/artikkeli/60d35ca2-9874-406e-bb9f-608e5b60746d/mittaukset-kertovat-ilmaston-muuttuvan.html> Viitattu 28.3.2022

Nikodin, J., Kokkonen, A. ja Viberg, K. Yhteinen käsitys – Kestävän kehityksen kasvatuksen ja koulutuksen sanasto. Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus Oy 2013. Viitattu 28.2.2022.
https://www.kierratyskeskus.fi/files/15267/Yhteinen_Kasitys_a5_130620_VEDOS.pdf

Parikka-Nihti, M., Hilander, M., Kestävää tulevaisuutta tukeva pedagogiikka varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Teoksessa Kestävä tulevaisuus (toim. Pohjonen, H., Korhonen, A., Mikkola, K., Liimatainen, A., Suvanto, S.). Opetushallituksen verkkosivut: <https://www.oph.fi/fi/kestava-tulevaisuus>. Julkaistu: 11.5.2021 (jos päivitetty, päivityksen päivämäärä). Viitattu: 28.2.2022.

<https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/kestavaa-tulevaisuutta-tukeva-pedagogiikka-varhaiskasvatuksessa-ja>

Peltari, M. 3.3.2022: Luonnon monimuotoisuus tarkoittaa sitkeyttä ja terveyttä – myös ihmisille. Artikkel. <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/terveempi-maailma/luonnon-monimuotoisuus-tarkoittaa-sitkeytta-ja-terveytta-myos-ihmisille> Viitattu 20.6.2022

Pihkala, P. 2021: Lasten ja nuorten ympäristöahdistus tuoreen tutkimuksen valossa <https://www.ymparistoahdistus.fi/artikkelit/lasten-ja-nuorten-ymparistoahdistus-tuoreen-tutkimuksen-valossa/> Viitattu 25.9.2022

Rautiainen, A. 2021. Jokamiehen oikeudet mahdollistavat luontotoiminnan. Teoksessa Ilo kasvaa ulkona. Luontotoiminnan käsikirja (toim. Fågel, R., Jussila, V. ja Sarkkinen, S.) Verkkojulkaisu. Viitattu 28.3.2022. <https://ilokasvaaulkona.fi/wp-content/uploads/2021/12/ilo-kasvaa-ulkona-luontotoiminnan-kasikirja.pdf>

Saarinen, K. 19.5.2021: Luonnon monimuotoisuus on elinehtomme. Artikkel. <https://www.allergia.fi/blogi/luonnon-monimuotoisuus-on-elinehtomme/#9ec696ad> Viitattu 20.6.2022A

Tuunanen, P., Tarasti, M. ja Rautiainen, A. (toim.) Jokamiehen oikeudet ja toimiminen toisen alueella Lainsäädäntöä ja hyviä käytäntöjä. Suomen ympäristö 30/2012. Verkkojulkaisu. Viitattu 28.3.2022.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/38797/SY30_2012_Jokamiehen_oikeudet.pdf?sequence=1

Vairimaa, R. 20.10.2021: Luontokato uhkaa myös ihmistä: vaarassa ovat ruokaturva, talous, terveys ja elämänlaatu. Yliopistolehti. <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/luontokato/luontokato-uhkaa-myos-ihmista-vaarassa-ovat-ruokaturva-talous-terveys-ja-elamanlaatu> Viitattu 20.6.2022

6. LIITTEET

Liite 1.Yhteystiedot 2022

yhteistyötaho	toiminta	yhteyshenkilö	sähköposti tai linkki	puhelin
BUSSIT	mm. uima- bussien ja taksien kilpailutukset	TAVASTI JULIUS liikennesuunnittelija	julius.tavasti@rauma.fi	044 403 7934
Ensisijainen valinta	Ryhmäkuljetust en tilaukset ensisijaisesti	MIKAEL SAIVE	koulukuljetukset@rauma.fi	044 403 6666
	Uimabussi	KIRSI SALMINEN		044 793 3568
	paikallisliikenne	Koiviston auto –konserni/ Satakunnan liikenne	Ensisijaisesti sähköpostitse: riku.hakala@kabus.fi jukka.linkojarvi@kabus.fi jaana.solin@kabus.fi	Satakunnan liikenne: 010 820 6200
	tilausajoa	KEKÄLE MARTTI, yksityinen liikennöitsijä	mkekale@saunalahti.fi	040 502 1831
HANKINTA- ASIAT	kilpailutukset	TOMMINEN VESA, hankintapäällikkö	vesa.tomminen@rauma.fi	044 534 5256
JÄTEHUOLTO	jäteinfot, kaatopaikka- vierailut	KAISA TARUJOKI Jätehuoltoneuvoja	jateneuvonta@rauma.fi	044 403 6116
KIRJASTO, pääkirjasto	kirjavinkkaus, tutustumiset, ryhmäkäynnit		kirjastonkaytonopetus@rauma.fi	040 172 6134
KULTTUURI- JA VAPAA-AIKA KESKUS	lasten kulttuuriviikko ym.	TUUPPA SANNI, kulttuurintuottaja	sanni.tuuppa@rauma.fi	044 793 3527
LATUMAJA	majan varaukset	SUNDMAN CARL	http://raumanlatu.blogspot.com	050 313 2334
LIIKENNEPUISTO, Kipparipuisto			https://facebook.com/Kipparinpuisto	044 793 5145

Yhteistyötaho	Toiminta	Yhteyshenkilö	Sähköposti tai linkki	Puhelin
MARTAT		LEHTONEN REIJA, puheenjohtaja	raumanmarttayhdistys@gmail.com	040 701 7484
MUSEOT www.rauma.fi/museo	RAATIHUONE. KIRSTIN TALO	RAJAMÄKI SATU-MIIA museovirkailija	raatihuone@rauma.fi rauman.museo@rauma.fi satu-miia.rajamaki@rauma.fi	044 793 3532 044 567 9183 044 793 3532
	MARELA			044 567 9183
	MERIMUSEO		www.rmm.fi	02 822 4911
	MUINA	PALONEN JOUKO, Kotiseutuyhdistys Muina ry:n pj.	www.muina.fi	02 534 6056
NUORTEN TYÖPAJA	metalli puutyö, sisustus	BLOMROOS ARI RUUSURANTA ARI		044 793 4567 044 793 4566
PUHTAUS- PALVELU		KESKITALO SIRKE, ruoka- ja puhtauspalvelut; palvelupäällikkö sij. VIERTOLA MAARIT, palvelusuunnittelija	sirke.keskitalo@rauma.fi	050 564 9617
RAUMARS Taiteilijayhdistys ry.		KOLSIO HANNELE, toiminnanjohtaja	raumars@raumars.org	044 054 5419
ROKL		GRANÖ PÄIVI	paigra@utu.fi	029 450 2171
RUOKA- JA PUHTAUSPALVELU		VAINIO PIRJO, palvelujohtaja sij. KESKITALO SIRKE, PALVELUPÄÄLLIKKÖ	pirjo.vainio@rauma.fi	044 5341970
RUOKAPALVELU		ILTANEN RAMI, palvelupäällikkö, ateriatuotanto SIJ. LAIHINEN TUIJA, palveluesimies	rami.iltanen@rauma.fi	044 4037917
SAARISTO - KOhteet			www.kylmapihlaja.com www.kuuskajaskari.fi https://www.facebook.com/raumaareenkarttu/	

Yhteistyötaho	Toiminta	Yhteyshenkilö	Sähköposti tai linkki	Puhelin
SEMINAARIN PUUTARHA	tutustumiskäyn nit	KORTELAHTI MARKETTA, puutarhuri	marketta.kortelahti@utu.fi	050 341 8007
TAIDEMUSEO			taidemuseo@rauma.fi <a href="https://www.raumantaide
museum.fi">https://www.raumantaide museum.fi	02 822 4346
TILAPALVELUT	veden virtauksen sääätely, tiivisteet ym.	PENI JANNE, LVI-insinööri /oman alueen laitosmies tai palvelupyyntö Jemman kautta	janne.peni@rauma.fi	050 382 2007
TEATTERI			https://raumanteatteri.fi	02 8376 9900
VESI- JA VIEMÄRILAITOS RAUMAN VESI	vesilaitokseen tutustuminen	ERAMA JUHO, käyttöpäällikkö	<a href="mailto:juho-
pekka.erama@rauma.fi">juho- pekka.erama@rauma.fi	040 519 9637
WINNOVA	opiskelija- yhteistyö	AALTO TEIJA, opettaja	teija.aalto@winnova.fi	02 623 7100 (vaihe klo 9-15)
WIHERTOIMI		POHJALAINEN MARI, kaupunginpuutarhuri	mari.pohjalainen@rauma.fi	044 793 4678
YMPÄRISTÖN SUOJELU		HUUSKONEN RAIJA, ympäristönsuojelutarkastaja	raija.huuskonen@rauma.fi	050 3804515

Liite 2. Kartoitusehdotuksia

JÄTTEIDEN VÄHENTÄMINEN

Kun aloitetaan jätteiden vähentäminen, on hyvä kartoittaa entisiä tapoja. Tuntuu hyvältä, kun huomaa muutoksia, jotka vaikuttavat ympäristön tilaan. Jos kaikkia jätteitä ei ole aikaisemmin lajiteltu, kannattaa ottaa selvää, kuinka usein sekajäteastia tyhjennetään. Myöhemmin, kun kaikki jätteet lajitellaan, kaatopaikkajätteen osuus pienenee huomattavasti. Ympäristökuormituksen väheneminen on helppo todeta.

Ryhmän käytäntöjä voi kartoittaa syksyllä ja keväällä tehtävin helpoin kysymyksin, esim.:

- Lajitellaanko erikseen lasi/metalli/energiajäte/biojäte/paperi/pahvi/vaarallinen jäte ja sekajäte?
- Osaako henkilökunta jätteiden lajittelun?
- Osaavatko lapset lajitella jätteet?
- Käytetäänkö kertakäyttöastioita?
- Käytetäänkö tulostettaessa paperin molemmat puolet?
- Otetaanko ruokaa lautaselle vain sen verran kuin jaksetaan syödä?
- Käsitelläänkö lasten kanssa kaatopaikkojen täyttymisen ongelmaa ja luonnonvarojen rajallisuutta?

Lasten tiedoista voi tehdä myös joitakin kysymyksiä sekä toimintakauden alussa että sen lopussa, esim.:

- Mihin jätteet (roskat) kuuluu laittaa?
- Mitä jätteitä lajitellaan erikseen?
- Miksi jätteitä pitäisi lajitella?
- Mitä lajitelluille jätteille tapahtuu?
-

Lisää kartoituksia jätteen synnyn ehkäisystä, kierrätyksestä, kestävästä kulutuksesta ja kestävästä ruokavalinnoista: www.4v.fi/kekepaivakodissa

VESI

Jos valitaan kestävä kehityksen pääteemaksi vesi, voi olla mukavaa kartoittaa veteen liittyviä käytäntöjä ja tietojakin. Kun sama kartoitus tehdään syksyllä ja keväällä, saa hyvän kuvan toiminnan vaikuttavuudesta. Tavoitteet toiminnalle voi tehdä heti tai vasta kartoitusten vastausten perusteella. Jos tavoitteena on vähentää vedenkulutusta, voi kysyä talonmieheltä/talotoimesta, onko saatavilla vedenkulutus – raporttia esim. edelliseltä vuodelta. Siihen olisi helppo verrata tulevan vuoden vedenkulutusta. Jos raporttia ei ole saatavilla vesimittarin lukeman voi myös kirjata ylös esim. kuukausittain ja seurata, väheneekö veden kulutus uusien toimintatapojen myötä.

Vallitsevia toimintatapoja voi kartoittaa muutamilla yksinkertaisilla kysymyksillä, esim.:

- Kiinnitetäänkö veden kulutukseen huomiota?
- Onko lapsille opetettu säästäväisiä vedenkäyttötapoja?
- Onko hanojen vieressä ohjeet (kuvat), jotka muistuttavat veden säästöstä?
- Noudattaako henkilökunta säästäväisiä vedenkäyttötapoja?
- Käytetäänkö pyykinpesussa ympäristömerkittyjä pesuaineita?
- Käytetäänkö siivouksessa ympäristömerkittyjä pesuaineita?
- Pestäänkö pesukoneessa vain täysisiä koneellisia?
- Käsitelläänkö lasten kanssa veden kiertokulkua ja puhtaan veden merkitystä?

Myös lasten tietotasoa voidaan kartoittaa joillakin helpoilla kysymyksillä, esim.:

- Miksi vesi on tärkeää?
- Miksi vettä pitää säästää?
- Mitä Wc-pönttöön saa laittaa?

Lisää kartoituksia veden säästämisestä:

https://www.kierratyskeskus.fi/files/4679/Keke_paivakodissa.pdf

ENERGIA

Jos on saatavilla tietoja edellisvuoden energian kulutuksesta, se on hyvä vertailukohde, johon voi verrata meneillään olevan toimintavuoden kulutusta. Kartoitukset voivat sisältää myös arkikäytäntöjä ja tietotaitoa.

Kartoituskysymykset tavoista voivat olla esim.:

- Sammutetaanko valot aina huoneesta, jossa ei olla?
- Sammutetaanko sähkölaitteet, kun niitä ei käytetä?
- Onko huonelämpötila suositusten mukainen +21?
- Suoritetaanko tuuletus nopeasti ja tehokkaasti?
- Onko ovien ja ikkunoiden tiivisteet tarkistettu?
- Vietetäänkö energiansäästöviikkoa?
- Onko lasten kanssa keskusteltu energian merkityksestä?

Lasten tietoja voidaan kartoittaa esim. joillakin kysymyksillä:

- Mistä energiaa saadaan?
- Miksi energiaa kannattaa säästää?

Lisää kartoituksia energian säästämisestä:

https://www.kierratyskeskus.fi/files/4679/Keke_paivakodissa.pdf

Kartoitusmalleja turvallisuudesta, yhteisöllisyydestä, lähiympäristöstä, kulttuuriperinnöstä ja monikulttuurisuudesta löytyy niin ikään osoitteesta:

https://www.kierratyskeskus.fi/files/4679/Keke_paivakodissa.pdf. Kartoituksia on myös helppo keksiä itse oman ryhmän tilanteen mukaan.

Liite 3. Eettinen lelujen kuluttaja

1. Ompele, neulo tai veistä lelu itse. Itse tehty lelu on usein rakkaampi kuin ostettu lelu.
2. Mieti, ostatko turhaa tavaraa vai kehittävän lelun.
3. Tutki lelun sopivuus ja turvallisuus suhteessa lapsen ikään ja tarkista lelun suositusikä myyjältä
4. Mieti, voisiko esimerkiksi puukauha ja kattila korvata leikkirummun, aamutakin froteevyö kumikäärmeen ja saisiko keittiöpaperirullasta kaukoputken.
5. Tarkista, että tuotteesta löytyy tuoteinformaatio ja, että se on asiallinen: hoito, huolto, materiaalikoostumus, suositusikä, tiedot valmistajasta ja valmistusmaasta ja CE-merkintä.
6. Älä osta helposti rikkoutuvaa lelua. Varmista lelun kestävyys ja korjauskelpoisuus.
7. Tarkkaile materiaaleja ja valmistusmenetelmiä: laadukkaat, tutkitut raaka-aineet, myrkyttömät maalit, liimat ja pehmolelujen täytemateriaalit.
8. Suosi luonnonmateriaalien käyttöä: puuvillalelun voi pestä korkeassa lämpötilassa (hygieenisuus), ja rikkoutuneen puulelun voi korjata.
9. Pohdi lelun kierrätettävyyttä ja muunneltavuutta.
10. Vältä monikertaisesti pakattuja leluja. Lelun pakkaus on vauvoilla hygienian vuoksi tarpeellinen, mutta kaiken ei tarvitse olla moninkertaisissa kääreissä/muoveissa.
11. Varmista jo ostovaiheessa, miten loppusijoitat rikkoontuneen tai loppuun leikityn lelun.
12. Suosi leluja, joiden tuotanto, valmistusmenetelmät ja/tai materiaalit on sertifioitu.
13. Perehdy valmistuksen ympäristövaikutuksiin: käytetty energia, luonnon saastuttaminen ja valmistusjätteen muodostuminen. Puulelujen yhteydessä voit tiedustella käytetäänkö viljeltyä vai luonnontilaista puuta (eksoottiset puulajit, kumipuu jne.)
14. Suosi mahdollisimman lähellä tuotettuja leluja.
15. Varmista myyjältä, ettei tuotetta valmistettaessa on käytetty lapsityövoimaa tai muita epäeettisiä työvoiman muotoja.
16. Vältä leluja, joiden valmistukseen on käytetty eläinten osia kuten aitoa nahkaa, turkista ja luuta.
17. Mieti, onko suurin kustannustekijä leluissa valtaisa maailmanlaajuinen massamarkkinointi vai kotimaisen käsityön osuus.

Tuula Hepola

Ottobre oy

LÄHDE: Beurling, J. & Vainioranta, J. 2009. Eettisyys esiin! –eettisen kuluttajan käsikirja. Helsinki: Suomen kuluttajaliitto ry. 110-111.

Vastaava sisältö löytyy: <https://www.kuluttajaliitto.fi/materiaalit/vastuullinen-kuluttaminen-lasten-lelut/>

Liite 4. Ympäristömerkit

LÄHDE: Välimäki, Pauli (toim.): Eko-ostajan opas. Kuluttajavirasto. Helsinki: Kuluttajaliitto ry.

Pohjoismainen ympäristömerkki - Joutsenmerkki

Pohjoismainen ympäristömerkki, eli Joutsenmerkki", perustettiin vuonna 1989 lisäämään objektiivista tietoa hyödykkeiden ympäristövaikutuksista. Se on positiivinen, vapaaehtoinen ja puolueeton ympäristömerkki. Positiivisuus tarkoittaa ympäristön kannalta markkinoiden parhaiden tuotteiden merkitsemistä. Vapaaehtoisuus tarkoittaa sitä, että yritykset voivat hakea merkkiä tuotteille, jotka täyttävät kriteerit. Puolueettomuus tarkoittaa sitä, että merkin kriteerit on laadittu viranomaisten kokoamissa asiantuntijaryhmissä ja viranomaiset valvovat merkin käyttöä.

Standardisoimisliiton SFS-Ympäristömerkintä vastaa merkistä. Pohjoismainen ympäristömerkki on käytössä Suomen lisäksi Islannissa, Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa.

EU:n ympäristömerkki "EU-Kukka"

Euroopan Unionin ympäristömerkki on samalla tavalla puolueeton, vapaaehtoinen, määräaikainen ja positiivinen ympäristömerkki kuin Pohjoismainen ympäristömerkki. Suomessa EU:n ympäristömerkki on käytössä mm. eräissä maaleissa, hydraulioöljyissä ja tekstiileissä.

Merkintää hoitaa SFS-Ympäristömerkintä Oy.

Energiamerkki

Energiamerkki on pakollinen kylmälaitteissa, pyykinpesukoneissa, kuivausrummuissa, astianpesukoneissa, sähköuuneissa, lampuissa ja ilmanvaihtolaitteissa.

Energiamerkistä näkee, kuluttaako tuote sähköä keskitasoa vähemmän (A-Cluokat), keskimäärin (D-luokka) vai keskitasoa enemmän (E-G -luokat). Merkissä on myös laitteen sähkön kulutus kilowattitunteina ja mahdollisesti melutaso desibeleinä yms. tietoja.

Kylmälaitteissa on markkinoilla myös A ja A luokan laitteita, jotka kuluttavat vielä vähemmän sähköä kuin A-luokan kylmälaitteet.

Ekoenergia-merkki

on kansainvälinen ympäristömerkki sähkölle. EKOenergia-ympäristömerkityltä sähköltä vaaditaan uusiutuvuutta sekä tiukkoja ympäristövaatimuksia. Osalla myyntivoittoja rahoitetaan uusiutuvan energian hankkeita.

Ympäristömerkkiä hallinnoiva EKOenergia-verkosto on voittoa tavoittelematon. Ympäristömerkkiä koordinoi Suomen luonnonsuojeluliitto.

https://www.motiva.fi/koti_ja_asuminen/kestava_kuluttaminen_ja_hankinnat/ymparistomerkit

EKO

SUOMEN LUONNONSUOJELULIITON
SERTIFIOIMA EKOENERGIA

TCO

TCO on kansainvälinen kestävän kehityksen sertifikaatti IT-tuotteille. TCO-sertifikaatissa yhdistyvät tuotteita valmistavien laitosten sosiaaliset olot ja yhteiskuntavastuu, tuotteiden käyttöturvallisuus ja ergonominen muotoilu sekä tuotteen ympäristövaikutusten minimointi tuotteen valmistuksen ja koko sen elinkaaren

aikana.

https://www.motiva.fi/koti_ja_asuminen/kestava_kuluttaminen_ja_hankinnat/ymparistomerkit

Luomumerkki

Luonnonmukaisesti tuotettuja elintarvikkeita markkinoidaan usealla merkillä. Niistä oheinen **Luomu - valvottua tuotantoa –merkki***, **Aurinkomerkki** on vapaaehtoinen, Suomen oma kansallinen luomumerkki. Aurinkomerkillä varustetun tuotteen on täytettävä EU:n luomuasteuksen ehdot. Merkin omistaa maa- ja metsätalousministeriö ja sen käyttöoikeuden myöntää Ruokavirasto. Luomumerkki myönnetään tuotteelle, jonka raaka-aineista vähintään 95 % on valvotuilta luomutiloilta.

Jalostetuissa elintarvikkeissa maataloudesta peräisin olevista aineista tulee vähintään 70 % olla luomua. Tuote voi olla kotimainen tai ulkomainen. On huomioitava, että Aurinkomerkki ei siis ole suoraan kotimaisen raaka-aineen ja tuotannon merkki, vaikka se suomalaisesta viranomaisvalvonnasta kertoo. Aurinkomerkki ei korvaa pakollista EU:n luomutunnusta.

<https://www.luomuisasatakunta.fi/blogi/mitaluomumerkitkertovat/>

Ely keskuskeskukset valvovat luomutuotantoa <https://www.ely-keskus.fi/-/ely-keskukset-valvovat-luomutuotantoa-5-kysymyst%C3%A4-ja-vastausta-luomusta>

EU:n luomutunnus Lehtimerkki on pakollinen luomutunnus kaikissa pakatuissa luomuelintarvikkeissa, jotka on valmistettu EU:n alueella. Lehtimerkin käyttö edellyttää toimijan kuulumista viralliseen luomuvalvontaan. Merkki kertoo, että luomutuotteen tuotannossa on noudatettu EU:n luomusasetusta ja valmistuksessa käytetyistä maatalousperäisistä raaka-aineista vähintään 95 % on luomua (esim. vesi ja suola eivät ole maatalousperäisiä raaka-aineita). Maatalousperäisten ainesosien alkuperä pitää ilmoittaa Lehtimerkin yhteydessä, mutta merkintä ei kuitenkaan aina kerro yksiselitteisesti luomutuotteen alkuperämaata.

<https://www.luomuwiki.fi/doku.php?id=luomuwiki:luomumerkit>

Leppäkerttumerkki on Luomuliiton myöntämä luomumerkki. Leppäkerttumerkin saaneet tuotteet täyttävät viralliset luomutuotannon ehdot sekä Luomuliiton tuotantoehdot. Merkki voidaan myöntää vain kotimaiselle luomutuotteelle.

<https://www.luomuwiki.fi/doku.php?id=luomuwiki:luomumerkit>

Demeter-merkkiä saa käyttää tuotteissa, jonka ainesosista 90 % on Biodynaamisen yhdistyksen tuotantoehtojen mukaisesti tuotettuja. Biodynaamiset tuotteet täyttävät EU:n luomusasetukset ehdot ja lisäksi Biodynaamisen yhdistykset omat vaatimukset.

<https://www.luomuwiki.fi/doku.php?id=luomuwiki:luomumerkit>

Metsäalan merkit

FSC (Forest Stewardship Council) on kansainvälinen järjestö, joka sertifioi ekologisesti kestävästi hoidettuja metsiä ja myös niissä kasvaneesta puusta tehtyjä tuotteita. FSC-sertifikaatti on perustettu vuonna 1993 ja se on levinnyt trooppisten metsien maista Pohjois-Amerikkaan, Keski-Eurooppaan ja Pohjoismaihin. Suomessa ympäristöjärjestöt tukevat FSC-merkintää.

PEFC (Programme for the Endorsement of Forest Certification schemes) on kansallisesti ja alueellisesti kehitettyjen metsäsertifiointijärjestelmien kansainvälinen yhteiselin. Suomen metsistä noin 95 % on sertifioitu PEFC-järjestelmän mukaan. PEFC edistää metsien hyvää hoitoa ja vastuullista puunhankintaa. Puu- ja paperituotteissa oleva PEFC-merkki kertoo, että tuote sisältää sertifioidusta metsästä peräisin olevaa puuta. Suomessa PEFC:tä edustaa

Suomen Metsäsertifiointi ry.

Pakkausmerkit

Kansainvälinen kierrätysmerkki tarkoittaa, että pakkaus soveltuu kierrätykseen tai että se sisältää kierrätyskuitua. Merkki ei kuitenkaan takaa, että kierrätys on käytännössä järjestetty.

Lasinkeräyksen tunnus. Kirkas ja värillinen lasi sopivat lasinkeräykseen. Lasi toimitetaan Suomen Uusioaines Oy:lle uusiokäyttöä varten Raumalta

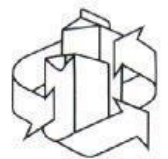
<https://www.rauma.fi/raumanseudunjatehuoltolaitos/jatteiden-lajittelu/lasi-2/> .

Mehu- ja maitotölkkien ja muiden **nestekartonkipakkausten kierrätyksestä** vastaavat NP-kierrätys Oy:n merkki.

Raumalta paperit, kartongit ja pahvit toimitetaan Encore Ympäristöpalvelut Oy:lle uusiokäyttöä varten*

<https://www.rauma.fi/raumanseudunjatehuoltolaitos/jatteiden-lajittelu/kartonki/>

Pantillisten juomatölkkien kierrätyksestä vastaavan Suomen Palautuspakkaus Oy:n merkki.

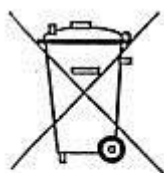

<https://www.palpa.fi/>

Metallipakkausten kierrätyksestä vastaavan tuottajayhteisön Mepak-Kierrätys Oy:n merkki.

<https://www.mepak.fi/fi/>

Muita pakkausmerkkejä

Ongelmajätteeksi luokiteltavat paristot ja akut merkitään tällä tunnuksella, joka osoittaa, että tuote ei kuulu kotitalousjätteen joukkoon

Suomen muoviteollisuusliiton merkki, joka osoittaa että muovi voidaan hävittää polttamalla

Tietoa muovien merkinnöistä

Muovin nimi ja lyhenne	Esimerkkejä käyttökohteista
Polyetyleenitereftalaatti (PET)	isot virvoitusjuomapullot, tekstiilit
Polyeteeni high-density (PE-HD)	mehupullot, muoviämpärit, virvoitusjuomakorit
Polyvinyylidikloridi (PVC)	putket, letkut, rakennusmateriaalit
Polyeteeni low-density (PE-LD)	muovikassit ja -pussit, muovikalvot
Polypropeeni (PP)	narut, rasiat, laitteiden osat
Polystyreeni (PS)	rasiat, purkit, muki, styrox
Muut muovit ja sekoitemateriaalit	

Alkuperämerkit

Alkuperämerkistä tunnistat kotimaisen tuotteen. Alkuperämerkin myöntämiskriteerit vaihtelevat merkeittäin. Alkuperämerkkeihin ei yleensä liity ympäristökriteerejä (poikkeuksena kotimaiset kasvukset -merkki). Monesti toki kotimaisten tuotteiden suosiminen on myös ympäristön kannalta perusteltua, esimerkiksi koska se vähentää kuljetusmatkoja.

Hyvää Suomesta-merkki* on Ruokatieto Yhdistys ry:n myöntämä merkki elintarvikkeille, jotka on valmistettu Suomessa ja valtaosin (vähintään 75 %) suomalaisista raaka-aineista. Lihan, kalan, kananmunien ja maidon on oltava kokonaan suomalaista. Merkin käyttäjäksi tullaan siten, että haetaan Ruokatieto Yhdistys ry:n jäsenyyttä ja samalla ilmoitetaan tuotteet, joihin toivotaan Hyvää Suomesta -merkki. <https://www.hyvaasuomesta.fi/>

Kotimaiset kasvikset ry:n myöntämä merkki suomalaisille kasviksille, joiden laatua valvotaan. Merkin edellytyksenä on mm. ykkösluokan laatu ja torjuntaaineiden käytön huolellisuus.

Avainlippu on Suomalaisen työn liiton myöntämä merkki Suomessa ja pääasiassa suomalaisista raaka-aineista tehdyille tuotteille. Raaka-aineiden kotimaisuusaste täytyy olla vähintään 50 %.

Kalan ympäristömerkit:

LÄHDE: Kalaopas: <https://wwf.fi/ruoka/kalaopas/kalan-ymparistomerkit/>

MSC-merkki (Marine Stewardship Council) kertoo kuluttajalle, että kyseisen kalan alkuperä tunnetaan ja se on pyydetty MSC-sertifikaatin asettamien kestävyyskriteerien mukaisesti. Sertifikaatin tavoitteena on varmistaa, että kalastusta säädellään, etteivät kalakannat romahda pyynnin seurauksena eikä muuta meriluontoa vahingoiteta. Aikaisemmin tehdyissä vertailevissa

tutkimuksissa MSC on osoittautunut luotettavimmaksi pyydetyn kalan ympäristömerkiksi ja se ohjaa sertifioitavaa kalastusta kohti kestävämpiä toimintatapoja.

ASC-sertifikaatin (Aquaculture Stewardship Council) tavoitteena on pienentää kalankasvatuksen haitallisia ympäristövaikutuksia.

WWF on pitkään suositellut kaikkea MSC- ja ASC-merkittyä kalaa kestäväenä ja vastuullisena valintana. Viime vuosina sertifioinnin piiriin on kuitenkin tullut yhä enemmän sellaisia kaloja ja mereneläviä, joiden sertifiointia WWF ei ole voinut tukea. Tästä johtuen WWF on luopunut MSC- ja ASC-sertifikaattien automaattisesta suositelusta ”vihreällä liikennevalolla” Kalaoppaassa.

Reilun kaupan merkki

<https://www.kuluttajaliitto.fi/materiaalit/ruoan-pakkausmerkinnat/>

(Fair trade -merkki) tarkoittaa, että tuote tai raaka-aine täyttää kansainvälisesti sovitut Reilun kaupan sosiaaliset, taloudelliset ja ympäristöön liittyvät kriteerit. Reilun kaupan merkistä on erilaisia versioita, jotka kertovat tuotteen sisältävän joko kokonaan tai sovittujen sääntöjen mukaisesti osittain Reilun kaupan sertifioimia vastuullisia raaka-aineita. Reilun kaupan järjestelmä on luotu parantamaan kehitysmaiden pienviljelijöiden ja suurtilojen työntekijöiden asemaa kansainvälisessä kaupankäynnissä.

Ulkomaisia merkkejä

LÄHDE: Välimäki, Pauli (toim.): Eko-ostajan opas. Kuluttajavirasto. Helsinki: Kuluttajaliitto ry.

Tässä esitellään eräitä ulkomaisia ympäristömerkkejä tai vastaavia, joihin saattaa törmätä Suomessakin pakkausten kyljessä.

Blauer Engel, Saksan Sininen enkeli perustettiin jo vuonna 1977. Se on ollut esikuva monen maan virallisille ympäristömerkeille.

Bra Miljöval on Ruotsin luonnonsuojeluyhdistyksen myöntämä merkki. Kriteerit ovat samantyyppisiä kuin virallisissa ympäristömerkeissä.

Energy Star on USA:n ympäristöviraston EPA:n energiansäästömerkki. Merkityt laitteet alittavat vaaditun energiankulutustason.

Ulkomaisia luomumerkkejä: **Bioland** ja **Naturland** ovat Saksan luomutuottajien merkkejä.

Debio on Norjan luomumerkki

KRAV-merkkiä, näkyy myös Suomessa myytävissä tuotteissa. Se on ruotsalaisten viljelijöiden hallitsema luomumerkki. Merkki on IFOAMin akkreditoima eli kansainvälisesti hyväksytty.

<https://www.luomuwiki.fi/doku.php?id=luomuwiki:luomumerkit>

GOTS eli Global Organic Textile Standard on tekstiilin ekologisuuden ja eettisyyden sertifikaatti. Sertifikaatti huomioi raaka-aineen viljelyn jälkeiset vaiheet, luomupuuvillan prosessoinnista aina lopputuotteeseen asti. Sertifikaattia valvoo ulkopuolinen riippumaton tahon.

GOTS-sertifikaatti ei salli esimerkiksi formaldehydien, kloorin tai raskasmetallien käyttöä.

Ympäristöystävälliset väriaineet ovat sallittuja. GOTS kriteereissä huomioidaan lisäksi eläinten ja ihmisten hyvinvointi. GOTS-sertifikaatin hakijan tulee täyttää ILO:n vähimmäiskriteerit (mm. järjestäytymisoikeus, palkka, työsopimus, työturvallisuus..). Lapsityövoima on kiellettyä.

Sertifikaatti myönnetään ainoastaan luonnonmukaisesti viljellyille luonnonkuiduille (luomu).

Vaatteen ei kuitenkaan tarvitse olla kokonaan valmistettu luonnonkuidusta, vaan

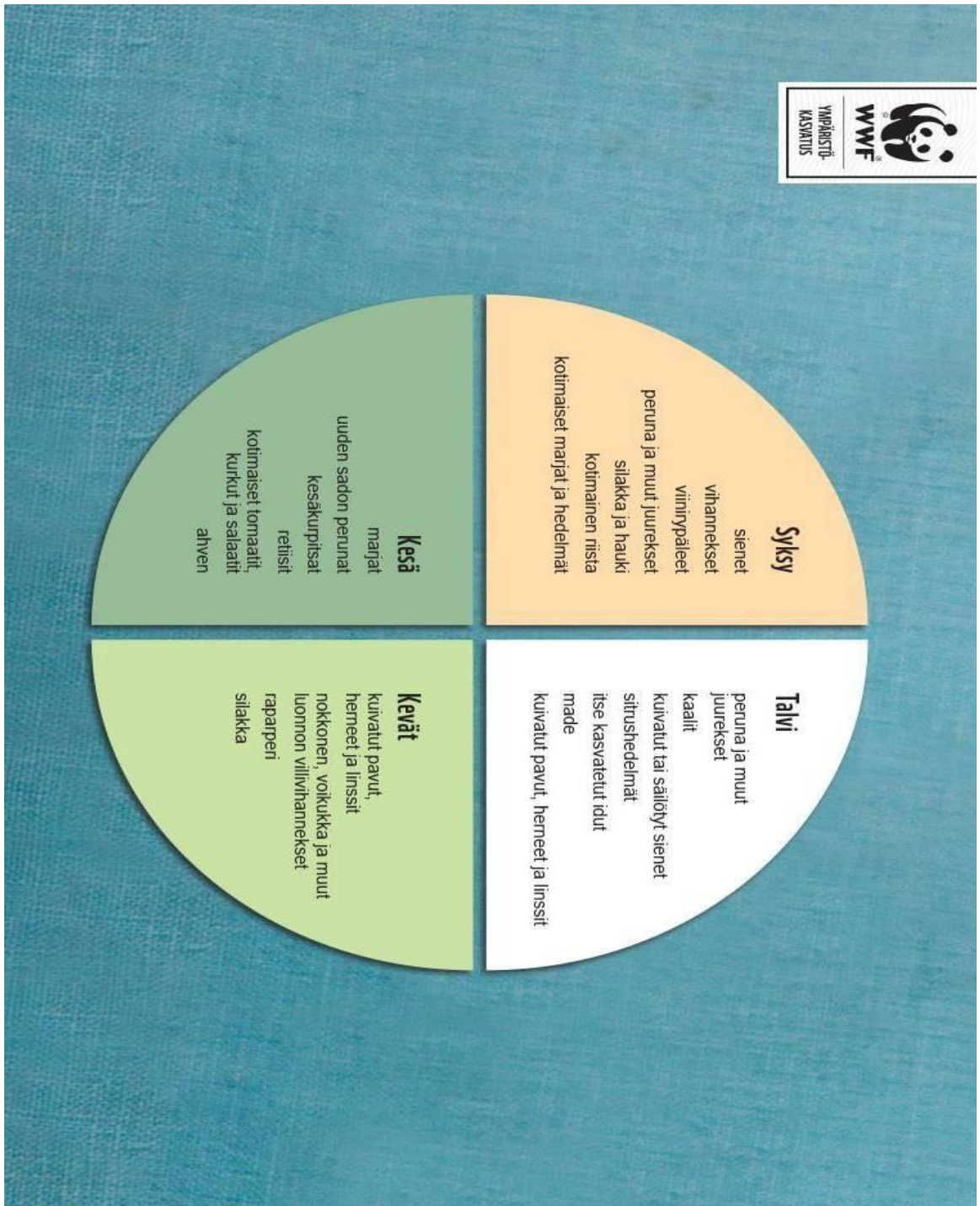
luonnonmukaisesti viljeltyä kuitua pitää olla 70-95% tai 95-100% tuotteesta. GOTS-sertifikaattia on siis saatavilla kahdella eri merkinnällä:

<https://ekohelsinki.fi/fi/content/11-vaatteiden-sertifikaatit-ja-ympaeristoemerkit-abc>

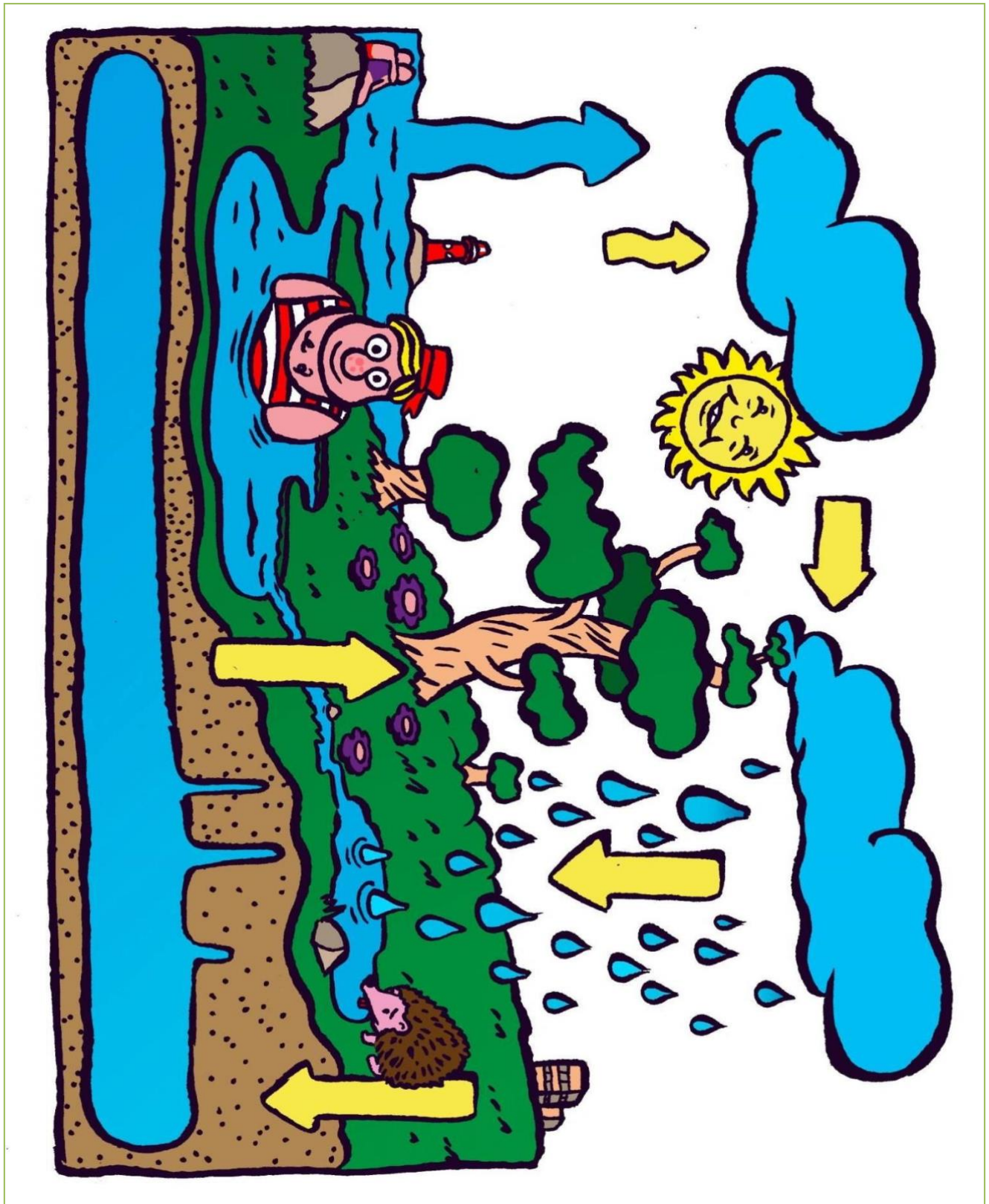

Öko-Tex-merkki on Keski-Euroopassa yleistynyt tuoteturvallisuusmerkki, joka myönnetään tekstiileille, joissa ei ole raskasmetallitorjunta-aine-, formaldehydi- tms. jäämiä eikä myrkyllisiä tai allergiaa aiheuttavia väriaineita. Merkki on käytössä Suomessakin eräillä tekstiiliyrityksillä.

Liite 5. Sesongin mukainen ruoka

Liite 6. Veden kiertokulku

Liite 7. Toimintaideoita

- **Leväviljelykoe**

Kokeeseen tarvitaan samankokoisia kannellisia lasipurkkeja, lähivesistön vettä sekä fosfaattipitoista pyykinpesuainetta. Puhtaisiin lasipurkkeihin laitetaan vettä. Tämän jälkeen purkkeihin lisätään eri määriä fosfaattipitoista pyykinpesuainetta (ensimmäiseen purkkiin yksi teelusikallinen, toiseen kaksi jne.). Yhteen purkeista voi laittaa ympäristömerkittyä pesuainetta. Yksi purkki jätetään vertailukohteeksi, jossa on pelkästään vettä. Suljetaan purkit kannella ja merkitään huolellisesti sisältö. Purkkien tulee olla lämpimässä ja valoisassa paikassa, jotta niissä alkaa tapahtua levien kasvua. Odotellaan muutama päivä ja tarkkaillaan, mitä tapahtui. Onko leväkasvustojen määrissä ja ulkonäöissä eroja? Haistellaan purkkeja: jos purkin pohja haisee mädälle kananmunalle, on vedestä loppunut happi ja sinne on muodostunut rikkivetyä.

Lähde: www.valonia/vesipakettipaivahoidolle (linkki ei enää avaudu 14.6.2022)

- **Levätaidetta**

Levätaiteen tavoitteena on tutustua leviin. Lähtekää ulos retkelle vesistön ääreen ja kerätkää vihreitä leviä. Laittakaa päiväkodissa laakeaan astiaan vettä ja lisätkää sinne yksi levä kerrallaan. Asettakaa tukeva paperi veteen levän alle ja nostakaa hitaasti niin, että levän voi samalla asetella haluamaansa paikkaan ja asentoon. Levän näyttäessä hyvältä paperin voi nostaa vedestä, jolloin levä tarttuu paperille itsestään. Paperi laitetaan kuivumaan: hieno levätaulu on valmis!

Lähde: www.valonia/vesipakettipaivahoidolle (linkki ei enää avaudu 14.6.2022)

- **Veden olomuotojen tutkiminen**

Veden eri olemukset lapset havaitsevat jäädyttämis-, sulamis- ja haihtumiskokeilla. Jäädytyskokeessa jäädytetään vettä erimuotoisissa astioissa pakastimessa. Tarkkailkaa, miten vesi jäätyy. Onko se keskittynyt pintaan, pohjaan vai reunoille? Kuinka kauan jäätymiseen kuluu aikaa? Entä jäätyykö vesi erimuotoisissa astioissa eri vauhdilla? Seuraavaksi voidaan tutkia jään sulamista. Miltä jää tuntuu ja näyttää eri sulamisvaiheissa? Tapahtuuko sulaminen nopeammin vai hitaammin kuin jäätyminen? Vesi on liuotin eli siihen liukenevat monenlaiset aineet. Asiaa tutkitaan lisäämällä esim. sokeria, suolaa, perunajauhoja, ruokaöljyä, hiekkaa tai kaakaota veteen ja tarkkaillaan miten eri aineet käyttäytyvät vedessä. Liukeneeko jokin aine nopeammin kuin muut? Onko mukana sellaista ainetta, jolle ei tapahdu paljon mitään vai liukenevatko kaikki aineet veteen? Lähde:

www.valonia/vesipakettipaivahoidolle (linkki ei avaudu enää 14.6.2022)

Paljon ideoita löytyy täältä: <https://mappa.fi/reppu/192> 14.6.2022

- **Veden suodattaminen maaperän läpi**

Kun sadevesi valuu hitaasti erilaisten maaperän kerrosten läpi, se puhdistuu ja siitä muodostuu uutta pohjavettä. Voit itse tutkia maaperän suodatusominaisuuksia. Kokeeseen tarvitset:

- läpinäkyviä muovimukeja, joiden pohjassa on reikiä
- läpinäkyviä, ehjiä muovimukeja

- erilaisia maaperän materiaaleja, kuten hiekkaa, soraa, sammalta, savea, kariketta jne.

1. Valmista reikäpohjaisiin muovimukeihin suodattimia erilaisista maaperän materiaaleista.

2. Kaada likaista luonnonvettä (esim. sadevesi, rantavesi tai purovesi) suodattimien läpi toiseen, reiättömään muovimukiin.

3. Kokeile ensin suodattaa vettä kunkin suodattimen läpi erikseen. Mistä materiaalista valmistettu suodatin on tehokkain vedenpuhdistaja? Mitkä suodattimen ominaisuudet vaikuttavat suodatustehoon?

4. Kokeile tämän jälkeen yhdistää suodattimet päällekkäin. Näin voit mallintaa paremmin vettä, joka valuu erilaisten maakerrosten läpi muodostaen lopuksi pohjavettä. Oliko yhdistetyn suodattimen teho parempi kuin yksittäisten? Jääkö veteen vielä jotain suodattamisen jälkeen? Millainen on paras suodatin?

Suodatukseen vaikuttavat suodatinmateriaali, materiaalikerroksen paksuus ja siinä olevien reikien koko (huokoskoko). Myös suodatettavan veden virtausnopeus vaikuttaa.

Vesi suodattuu parhaiten, jos suodatinmateriaalikerros on paksu ja siinä olevat reiät pieniä. Tällöin vesi virtaa suodattimen läpi hitaammin ja suodattuu tehokkaammin.

Suodatus ei kuitenkaan puhdistaa vettä kemiallisesti, toisin sanoen suodatus poistaa vedestä hiekkaa, soraa ja mutaa, muttei bakteereja tai muita pieneliöitä. Itse suodatettua luonnonvettä ei saa juoda, vaikka se näyttäisikin puhtaalta.

Lähde: <http://www.ejippo.fi/teemat/tutki-ja-ihmettele-vedensuodatin-luonnonmateriaaleista> (linkki ei avaudu enää 14.6.2022)

Vastaava esim. <https://blogs.helsinki.fi/pikku-jipot/2017/10/27/vedensuodatin-luonnonmateriaaleista/> 14.6.2022

- **Kasvien kasvattaminen**

Herätä herne! Kokeeseen tarvitaan kuivia herneitä, astia, vettä, pieniä ruukkuja tai esim. jogurttipurkkeja, multaa, ruukunsirpaleita tai kiviä. Aluksi herneet liotetaan eli laitetaan astiaan, jossa on vettä. Odotetaan pari päivää, jotta alkeisjuuri ilmestyy. Liottamisen jälkeen herneet istutetaan ruukkuihin tai jugurttipurkkeihin. Purkkiin laitetaan salaojitukseksi ruukunsirpaleita tai kiviä, lisätään multaa ja herne istutetaan mullan joukkoon. Purkkia tulee tietenkin kastella jotta herneen verso alkaisi kasvaa. Herneen varret ovat maistuvia leivän päällä tai salaatin joukossa.

Lähde: 4h-liiton TOP-tehtäväpankki <http://www.4h-liitto.fi/p/-48/1880> (linkki ei avaudu enää 14.6.2022)

Vinkkiä voi löytää vaikka täältä: <https://lastenkulttuuri.fi/wp-content/uploads/2016/04/Sagalund-Menetelmaopas-suomi.pdf> 14.6.2022

- **Maisemalaatikko** eli veden kiertokulku-malli

Veden kiertoa maapallolla voi havainnollistaa rakentamalla maisemalaatikon.

Maisemalaatikon tekemiseen tarvitaan vedenpitävä läpinäkyvä astia tai vati (pieni akvaario on myös hyvä), pikkukiviä, hiekkaa, multaa, kasveja, läpinäkyvä putki ja läpinäkyvää kelmua. Astian (tai akvaarion) pohjalle laitetaan maaperää havainnollistavia kiviä, hiekkaa, multaa ja kasveja. Läpinäkyvän putken toiseen päähän tehdään pieniä reikiä, minkä jälkeen putki tökätään maaperään lähelle laatikon reunaa esittämään kaivoa. Putken ehjän pään tulee olla maanpinnan yläpuolella. Halutessanne voitte laittaa maanpinnalle talojen ja puiden pienoismalleja. Laatikon valmistumisen jälkeen kaadetaan vettä maanpinnan päälle siten, että kivikerroksen välit täyttyvät vedellä. Astia peitetään muovikelmulla ja se laitetaan aurinkoisen ikkunan lähelle. Tarkkaillkaa, mitä vedelle tapahtuu astiassa. Vesi haihtuu maaperästä, tiivistyy muovikelmun pintaan (tämä havainnollistaa pilviä). Vesihöyryn riittävän suuri määrä saa sen putoamaan maahan sateena, joka kastelee kasvit ja maan. Maaperän kerrosten läpi valuessaan vesi puhdistuu pohjavedeksi. Lähde:

www.valonia/vesipakettipaivahoidolle (linkki ei avaudu enää)

Vastaava esim. <https://www.toptehtavat.fi/task/view/14440/maisemalaatikko> 14.6.2022

Liite 8. Luonnossa oppimisen menetelmät

- **Eheyttävä oppiminen** Lähtökohtana ovat kunkin lapsen henkilökohtaiset vahvuudet ja kehittämistarpeet. Sen mukaan kasvatus on osa elämää. Lapsen mielenkiinto toimii hänen oppimisensa motivoijana. Lapsi oppii oman tekemisen kautta vuorovaikutuksessa toisiin lapsiin ja aikuisiin. Oppimisessa keskeisellä sijalla ovat lapsen omakohtaiset kokemukset. Eheyttävä oppiminen on lapsilähtöistä ja vaatii opettajalta toiminnan tarkkaa suunnittelua ja arviointia. Tässä menetelmässä opettajan on hallittava opetussuunnitelman kokonaisuus, ei vain irrallisia osa-alueita. Tämä työtapo sopii varsin hyvin alle kouluikäisten opetukseen.
- **Design-suuntautunut pedagogiikka*** (ent. Case forest) eli DOP (Design-oriented pedagogy) on tutkivan ja osallistavan oppimisen menetelmä, joka perustuu lasten kiinnostuksen aiheisiin sekä heidän omiin kysymyksiinsä. DOP-oppimismenetelmä motivoi ja innostaa lapsia yhdessä tutkimaan ja pohtimaan asioita ihmetellen. Oppimisprosessi innostaa ja sitouttaa oppimaan. Yhteistyössä toisten kanssa tutkiminen lisää yhteisvastuuta oppimisesta. Menetelmä mahdollistaa myös eri-ikäisten lasten yhteistyön ja osallisuuden; sitä voidaan käyttää ikätasoa vastaavalla tavalla. Design-suuntautunut pedagogiikka on luonteva tapa lähestyä mm. monialaisia oppimiskokonaisuuksia. DOP-menetelmässä keskeistä on opettaa lapsi pohtimaan millainen maailman tulisi olla myös tulevaisuudessa, ei sitä millainen se on nyt.

<https://blogs.helsinki.fi/novissima/2019/08/12/design-suuntautunut-pedagogiikka-ja-monialaiset-oppimiskokonaisuudet/> Päivitetty 20.6.2022)

- **Metsämörri-toiminta**
Lähtökohtana on koko toiminnan ajan samana pysyvä niin kutsuttu mörripaikka eli retkipaikka, joka tulee noin kerran viikossa tehtävien retkien myötä tutuksi ja turvalliseksi. Toiminnassa yhdistetään luonnontietoa ja satua Metsämörri-hahmon ja hänen ystäviensä avulla. Lapset oppivat myös huolehtimaan mörripaikasta, omista tavaroistaan ja säähän sopivista varusteista.
- **Luonnossa kotonaan** –metodissa tavoitellaan työskentelytapaa, jossa haetaan elämyksiä ja kokemuksia elämäntavan avulla, läheisessä kosketuksessa luontoon ja pienen ryhmän vuorovaikutuksessa. Nämä elämykset ja kokemukset tehdään tietoisiksi ryhmäkeskustelujen avulla. Keskustelut antavat pohjaa retkien suunnittelulle ym:lle.

- **Green care**

Ekopsykologia muodostaa keskeisen perustan kaikelle Green Care-toiminnalle. Se on alkujaan Yhdysvalloissa kehitetty psykologisen teorian ja käytännön haara, jossa ihminen nähdään osana muuta luontoa. Tällöin myös ihmisen ja luonnon hyvinvointi (tai pahoinvointi) kulkevat käsi kädessä. Laajempaan tavoitteena on ehkäistä ihmisen vieraantumista luonnosta ja auttaa rakentamaan kestävän kehityksen mukaista elämäntapaa. Luonnon monimuotoisuus tukee kulttuurien monimuotoisuutta ja ihmisen joustavuutta ongelmatilanteissa.

- **Elämyspedagogiikka** on kokonaisvaltaista ihmisen kasvun ja oppimisen mahdollistamista elämysten kautta. Elämyspedagogiikassa yksilöille tarjotaan haasteita, joiden voittamisen avulla ihmisellä on mahdollisuus oppia ja kehittyä. Usein luonto toimii elämyspedagogisena oppimisympäristönä.
- **Seikkailupedagogiikka** pyrkii löytämään yksilössä piileviä voimavaroja, auttaa ottamaan niitä käyttöönsä niin, että niiden avulla selviytyy uusista tilanteista. Sen tavoitteena on luoda myönteisiä käyttäytymismalleja ja suhtautumista eri tilanteisiin. Yksilön tunnistessa omat fyysiset ja psyykkiset voimavaransa myös hänen itsetuntemuksensa ja –luottamuksensa lisääntyvät.
- **Vihreä Lippu** perustuu kansainväliseen Eco School- ympäristöohjelmaan. Keskeisiä perusteita ovat kestävän kehityksen mukainen toiminta, lasten vahva osallistuminen, ympäristökuormituksen vähentäminen ja vuosittain vaihtuvat teemat.
- **Metsäryhmissä** toimitaan hyvin kirjavalla tavalla. Osa toimii Metsämörrin, osa luonnossa kotonaan, osa elämys ja osa seikkailupedagogiikan mukaan. Yhteistä kaikissa näissä pedagogiikoissa on luonnossa toimiminen sekä oppiminen oman toiminnan ja omien kokemustensa kautta. Ne myönteiset kokemukset ja muistot, jotka syntyvät yhteisöllisesti kaikkien aistikanavien kautta, ovat mieleenpainuvia ja merkityksellisiä. Metsässä voi yhteisöllisyyden lisäksi kokea myös yksityisiä rauhan ja lohdun hetkiä. Metsä siis tarjoaa suojapaikan jossa voi olla oma itsensä.
- **Myötätuntopedagogiikassa*** keskeistä on lasten aktiivinen toimijuus, osallisuus ja toisiin suuntautuva vastuullisuus. Myötätuntopedagogiikka vahvistaa myönteistä ympäristösuhdetta sekä ihmisiin ja luontoon suuntautuvan myötätunnon kehittymistä. Myötätuntoinen suhde luontoon edistää kestävien toimintatapojen oppimista. Myötätuntopedagogiikka tarjoaa keinoja valoisaan tulevaisuusnäkymään kasvatuksessa ja opetuksessa
<https://feesuomi.fi/wp-content/uploads/Teema-VALMIS-2020.pdf>
- Koulutuksesta: <https://feesuomi.fi/myotatunto/>

Liite 9. Jokamiehen oikeudet

Jokamiehenoikeudet tarkoittavat jokaisen oikeutta liikkua Suomen luonnossa siitä riippumatta, kuka alueen omistaa. Esimerkiksi metsässä kävelyyn ei siis tarvita maanomistajan lupaa. Jokamiehenoikeuksien nojalla ei kuitenkaan saa aiheuttaa haittaa tai häiriötä.

Jokamiehenoikeudet lyhyesti:

Saat

- liikkua luonnossa jalan, hiihtäen tai pyöräillen muualla kuin pihamaalla tai kasvavilla viljelyksillä
- leiriytyä tilapäisesti alueilla, joilla liikkuminenkin on sallittua
- poimia luonnonmarjoja, rauhoittamattomia sieniä sekä ruohovartisia kasveja ja kukkia
- onkia ja pilkkiä
- veneillä ja uida vesistöissä sekä kulkea jäällä

Et saa

- aiheuttaa häiriötä tai haittaa toisille ihmisille
- häiritä tai vahingoittaa eläimiä
- kaataa tai vahingoittaa kasvavia puita (esimerkiksi repiä tuohta tai katkoa oksia)
- kerätä sammalta, jäkälää tai puuvartisia kasveja (esim. mustikan varvut)
- tehdä avotulta toisen maalle ilman pakottavaa tarvetta
- roskata ympäristöä
- ajaa moottoriajoneuvolla (esimerkiksi mönkijällä) maastossa
- Luonnonsuojelualueilla ja kansallispuistoissa on omat säännöt. Siellä jokamiehenoikeudet eivät ole voimassa.

Lähde:

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/38797/SY30_2012_Jokamiehenoikeudet.pdf?sequence=1

Jokamiehen oikeudet ja luontotoiminnan paikan valinta

Metsään ja luontokohteisiin saa mennä jokamiehenoikeuksien nojalla yksin tai ryhmän kanssa niin usein kun omiin tarpeisiin sopii. Luontoa ja maanomistajan omaisuutta ei kuitenkaan saa vahingoittaa. Lukuvuoden ajan samalla paikalla retkeilystä jää jo selvät jäljet mm. pohjakasvillisuuteen. Myös sään ja vuodenaikojen vaihtelun vaikutukset kulumiseen on syytä huomioida. Säännöllistä metsäretkikohdetta valitessa kannattaa olla yhteydessä maanomistajaan ja sopia pelisäännöistä. Myös kunnan omistaman maa-alueen käytöstä kannattaa sopia; teille tärkeä metsäalue saattaa näin säästyä esim. hakkuilta.

Lähde ja lisätietoa:

Rautiainen, A. 2021. Jokamiehenoikeudet mahdollistavat luontotoiminnan. Teoksessa Ilo kasvaa ulkona. Luontotoiminnan käsikirja (toim. Fågel, R., Jussila, V. ja Sarkkinen, S.) Verkkojulkaisu. Viitattu 28.3.2022. <https://ilokasvaaukuna.fi/wp-content/uploads/2021/12/ilo-kasvaa-ulkona-luontotoiminnan-kasikirja.pdf>

<https://ilokasvaaukuna.fi/wp-content/uploads/2021/11/vilinjaveeranjmo.pdf>

Jaana Jääskeläinen: Luontopolkutaulut jokamiehenoikeuksista

Liite 10. Vuosikalenteri

KUUKAUSI	LIPUTUSPÄIVÄT JA MUUTEN VUOSITTAIN TOISTUVAT PÄIVÄT / VIIKOT
TAMMIKUU	Uudenvuoden pv 1.1. Loppiainen 6.1. Nuutin pv 13.1. Kansainvälinen koulutuksen pv 24.1. Vainojen uhrien muistopv 27.1.
HELMIKUU	Vihreän Lipun pv 2.2. Alvar ja Aino Aallon sekä suomalaisen muotoilun pv 3.2. Runebergin pv 5.2. + Saamelaisten kansallispv 6.2. Lainan pv 8.2. 112-pv 11.2. Ystävän pv 14.2. Kalevalan pv 28.2. + Laskiaissunnuntai (7 viikkoa ennen pääsiäistä) Laskiaistiistai
MAALISKUU	Syrjinnän vastainen pv 1.3. Kansainvälinen naistenpv 8.3. Minna Canthin ja tasa-arvonpv 19.3. + Kevätpäivän tasaus ja maailman metsäpv 21.3. Maailman vesipv 22.3. Earth Hour klo 20.30-21.30 lauantaina maaliskuun lopussa
HUHTIKUU	Pääsiäinen maaliskuu-huhtikuussa Romanian kansallispv 8.4. Mikael Agricolan ja suomen kielen pv 9.4. + Nuukuusviikko viikolla 16 tai 17 Kansallinen veteraanipv 27.4. +
TOUKOKUU	Vappu ja suomalaisen työn pv 1.5. + Eurooppa-pv 9.5. + Äitienpv toukokuun toinen sunnuntai J.V. Snellmanin ja suomalaisuuden pv 12.5. + Kansainvälinen perheiden päivä 15.5. Helatorstai (39 päivää pääsiäisestä) Kaatuneiden muistopv 17.5. + Kansainvälinen homofobian vastainen pv 17.5. Maailman mehiläispv 20.5. Kansainvälinen kulttuurisen monimuotoisuuden pv 21.5. Luonnon monimuotoisuuden pv 22.5. Helluntaipv (50 päivää pääsiäisestä) Euroopan kestävän kehityksen viikko
KESÄKUU	Maailman polkupyörä pv 3.6. Puolustusvoimain lippujuhlan pv 4.6. + Maailman ympäristön pv 5.6. Maailman merien pv 8.6. Juhannus ja Suomen lipun pv (kesäkuun 19. pv:n jälkeinen lauantai) + Kesäpäivänseisaus 21.6.

KUUKAUSI	LIPUTUSPÄIVÄT TAI MUUTEN VUOSITTAIN TOISTUVAT PÄIVÄT / VIIKOT
HEINÄKUU	Eino Leinon, runon ja suven pv 6.7. + Unikeon pv 27.7.
ELOKUU	Tove Janssonin ja suomalaisen taiteen pv 9.8. Suomen luonnon pv elokuun viimeinen lauantai
SYYSKUU	Kansainvälinen lukutaitopv 8.9. Liikkujan viikko 16.-22.9. Auton vapaapäivä 22.9. Kansainvälinen Rauhan pv 21.9. Syyspäiväntasaus 23.9. Puun istutus pv 27.9. Kansainvälinen pv ruokajätteen ja -hävikin tietoisuuden lisäämiseksi 29.9.
LOKAKUU	Maailman kasvisruokapv 1.10. Miina Sillanpään ja kansalaisvaikuttamisen pv 1.10. Kansainvälinen opettajien pv 5.10. Energiansäästövk vk 41 Aleksis Kiven pv, suomalaisen kirjallisuuden pv 10.10. + Kansainvälinen tyttöjen pv 11.10. Sadun pv 18.10. YK:n pv 24.10. +
MARRASKUU	Ruotsalaisuuden pv, Kustaa Aadolfin pv 6.11. + Isänpv marraskuun toinen sunnuntai + Suvaitsevaisuuden pv 16.11. Lapsen oikeuksien pv 20.11. Euroopan jätteiden vähentämisen viikko vk 47 Älä osta mitään pv (marraskuun viimeinen perjantai) 1. Adventtisunnuntai (neljä viikkoa ennen joulua)
JOULUKUU	Suomen itsenäisyyspv 6.12. + Jean Sibeliuksen pv, suomalaisen musiikin pv 8.12. + Talvipäivänseisaus 22.12. Joulu 24.-26.12.

Liite 11. Ilmastonmuutos, luontokato ja ympäristötunteet

Ilmastonmuutos

Ilmastonmuutoksella tarkoitetaan maapallon keskilämpötilan muuttumista pitkällä aikavälillä. Ilmastonmuutosta on tapahtunut koko maapallon olemassaolon aikana; kylmät ja lämpimät jaksot ovat seuranneet toisiaan.

Maapalloa lämmittävä kasvihuoneilmiö on elämälle välttämätön; ilmakehän kaasut estävät auringon lämpöä karkaamasta avaruuteen. Ihmisen toiminnan seurauksena, sinänsä hyödyllisten, kasvihuonekaasujen määrä ilmakehässä on lisääntynyt. Lämpökuormaa jää ilmakehään aiempaa enemmän: maapallon keskilämpötila onkin jo noussut 0,85 astetta vuodesta 1880 lähtien 2010 – luvun alkuun. Jo 1,5, celsiusasteen nousu keskilämpötilassa aiheuttaa vakavia seurauksia ihmiselle ja muulle luonnolle. Ihmisen ja muun luonnon sopeutuminen lämpötilan muutokseen on hyvin hidasta.

Ilmaston lämpenemisen nopeutuminen ihmisen toiminnan seurauksena on suurin meitä kohdannut kriisi. Ilmastokriisi uhkaa elämän perusedellytyksiä; vaarassa on mm. ekosysteemipalveluiden tasapainon järkkymisestä ja sään ääri-ilmiöistä johtuvat ruoantuotannon ongelmat, tautien leviäminen, asuinympäristöjen tuhoutuminen, vesiturvallisuuden heikentyminen ja luonnonkatastrofien lisääntyminen. Ilmastokriisi on myös ihmisoikeuskysymys; se ei kohtelee maapallon asukkaita tasa-arvoisesti.

Ilmastonmuutoksen etenemisen estäminen on tärkein tehtävämme. Nykyiset sopeutusmistoimet eivät riitä, jos ilmasto lämpenee enemmän kuin 1,5 asteen kehityskululla. Luonnon monimuotoisuuden ja ekosysteemien turvaaminen on ensiarvoista ilmastokestävän kehityksen kannalta. Tässä työssä keskeinen rooli on valtioilla ja yrityksillä. Mitä jää tavalliselle kansalaiselle, varhaiskasvattajille ja lapsille tehtäväksi? Kaikilta vaaditaan mullistavaa ajattelutavan muutosta; toimintamallien ja rakenteiden muutosta.

MITÄ VOIN TEHDÄ YKSILÖNÄ, VARHAISKASVATUKSEN TYÖNTEKIJÄNÄ, AIKUISENA?

Selvitä hiilijalanjälkesi ja pienennä sitä. <https://elamantapatesti.sitra.fi/>
Vaihda uusiutuvaan sähkөөn
Vaikuta oman kuntasi ilmastotyöhön
Vähennä työpaikkasi ilmastokuormitusta
Suomen luonnonsuojeluliitto: <https://www.sll.fi/mita-me-voimme/ilmaasta/ain-vait>

Käytännön ilmastotekoja kouluille ja päiväkodeille

Pieni ilmasto-opas

Tärkeimmät ilmastovastuulliset arjen teot liittyvät kiinteistöjen energiaratkaisuihin, ruokaan, liikkumiseen ja kuluttamiseen:

- Energiankulutuksen seuranta ja fiksut energiatavat
- Siirtyminen uusiutuvaan energiaan
- Enemmän kasvisruokaa, vähemmän lihaa ja muita eläinperäisiä tuotteita
- Ruokahävikin minimointi
- Päiväkotiin/kouluun pyörällä tai kävellen
- Hankintojen vähentäminen
- Tarpeellisten tavaroiden hankkiminen käytettynä tai kestävästi valmistettuja tuotteita suosien

Lisätietoa:

Aivot - yhdessä käyttöön hankkeen tuottamaa materiaalia 2018–2025

Ilmastonmuutos. <https://maistericloud.com/mod/hvp/view.php?id=9466>

Kasvihuoneilmiö. <https://www.youtube.com/watch?v=WfE4-PpqvIY>

Ilmastonmuutos ja 1,5 asteen raja. 2018. Ilmatieteenlaitos

<https://www.youtube.com/watch?v=mXc7BSAY27s>

Ilmastonmuutos muuttaa Suomen luontoa. WWF. <https://wwf.fi/ilmastonmuutos-suomessa/>

Kuva-animaatiot todennäköisistä muutoksista metsissä, tuntureilla ja Itämeressä.

<https://vakanilmasto-opas.fi/>

Luontokato

Ihmisen toiminnallaan aiheuttama luonnon monimuotoisuuden, elonkirjon romahdus. Elonkirjon heikentyessä vähenee yksilöiden määrä sekä geneettinen monimuotoisuus. Myös ekosysteemit, elinympäristöt köyhtyvät. Käynnissä on maapallon historian kuudes sukupuuttoaalto. Muutos on niin nopeaa, ettei evoluutio pysy perässä.

Monimuotoinen luonto on joustava ja sopeutumiskykyinen. Haavoittuvuus ei koske pelkästään luonnon ekosysteemejä, vaan vaarassa on myös ruokaturvallisuus. Pölyttäjien elinolojen kaventuessa, vähenee pölyttäjien määrä sekä lajikirjo. Ilman pölyttäjiä ei ole hedelmiä, marjoja, viljaa tai vihanneksia.

Luontokadolla on suoria vaikutuksia myös ihmisten kehitykseen, mielenterveyteen sekä fyysiseen hyvinvointiin. Allergiat, astma, immuunihäiriöt, tulehdukselliset suolistosairaudet, lasten diabetes ja masennus ovat lisääntyneet samaa tahtia kaupungistumisen ja luontokontaktien vähentymisen kanssa. Kehittyäkseen immuunipuolustuksemme tarvitsee oikeanlaisia opettajia; monimuotoisen mikrobimaailman. Olemme joka solullamme osa luontoa. Ekosysteemien köyhtyessä emme vielä edes tiedä, mitä kaikkea niiden mukana menetetään.

Luontokadon keskeisimpiä syitä ovat ilmastonmuutos, elinympäristöjen tuhoutuminen mm. rakentamisen seurauksena, saasteet ja metsästys. Yhden lajin tai systeemin kadotessa menetämme tai heikennämme seurannaisvaikutuksena satojen lajien olosuhteita. Samalla katoavat puskurit ihmisen ja meille vaarallisten eliölajien väliltä; näin sai alkunsa mm. koronaepidemia.

Aiheesta lisää:

Lapsille terveyttä leikkipaikoilta ja päiväkotit- ja koulupihoilta

<https://www.vyl.fi/viherymparisto/lehdet/jutut/vy-1-2022/lapsille-terveytta-leikkipaikoilta-ja-paivakoti-ja-koulupihoilta/>

Ympäristötunteet

Luontoon liittyvät tunteet liitetään usein pieneten lasten kohdalla myönteiseen luontosuhteeseen, voimaantumiseen ja nauttimiseen. Alle kouluikäisetkin lapset kokevat ympäristöön ja luontoon liittyviä vaikeita, ikäviä tunteita. Lapset havainnoivat ympäristöään aistein, tarkkailevat lähipiirin toimintaa ja käytöstä sekä kuuntelevat puheita. Lapset näkevät myös esimerkiksi uutisvirrassa ihmisten ja eläinten hätää ympäristökriisien keskellä. Lapsen kehitysvaiheesta, herkkyydestä ja kyvyistä riippuu, miten hän reagoi näihin havaintoihinsa. Lapsi voi kokea surua lähimetsän kaatamisesta tai lumettomasta talvesta. Muutokset voivat herättää myös harmin, suuttumuksen tai vihan tunteita.

Ympäristöhuolien tullessa vuosi vuodelta lähemmäs lasten arkea, myös tarve lasten ympäristötunteiden kohtaamiseen ja tukemiseen kasvaa. VASU:ssa ei puhuta ympäristötunteista vaan tunteista yleensä. Varhaiskasvatuksessa tulee luoda lapsille tilaisuuksia ilmaista tunteitaan ja harjoitella niitä turvallisessa, hyväksyvässä ilmapiirissä. Erilaisille tunteille pitää antaa tilaa näkyä ja kuulua. Pienellä lapsella ei vielä ole kykyjä tai taitoja käsitellä tunteitaan; hän tarvitsee aikuisen apua ja ohjausta. Kasvattajien tunnetaitoja tutkittaessa, on huomattu, että aikuisilla on kahdenlaista tapaa suhtautua lasten tunteisiin - joko lapsen tunteet ohitetaan tai lähestytään asiaa valmentavalla otteella. Ruotsalaisten opettajien tunnetaitoja kartoittavassa tutkimuksessa havaittiin, että osa opettajista suhtautui melko kielteisesti tunteisiin. Osa taas pyrki vahvistamaan myönteisiä tunteita. Lopputuloksena, että hyvin harva opettaja käsitteli vaikeita tunteita opetuksessaan. Australialaistutkimuksessa havaittiin, että vanhemmat odottavat opettajien käsittelevän ympäristötunteita koulussa ja opettajat taas ajattelivat sen olevan kotien tehtävä.

VASU (2022) muistuttaa, että on tärkeä huolehtia siitä, että lapset kokevat voivansa omilla teoillaan vaikuttaa kestäväan elämäntapaan. VASU:n mukaan lapsia tulisi kuitenkin suojella tunteelta, että heidän tarvitsee kantaa lapsina liian suurta vastuuta kestäväan elämäntavan ylläpitämisestä. Lasten aloitteisiin ja kysymyksiin reagoidaan ikätasoon sopivalla tavalla. Tämä edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä herkkyyttä, lasten yksilöllistä tuntemista sekä käsitystä omista tunteistaan ja tunnetaidoistaan.

Ilmastomuutoksen, luontokadon ja ympäristötunteiden käsittelystä lasten kanssa*

Ilmastomuutos ja luontokato ovat aiheita, joihin liittyy vahvoja tunteita. Niiden taustalla on latautuneita eettisiä ongelmia ja arvoja. Moni miettii, miten paljon niistä edes kannattaa puhua pienille lapsille. Miten ylläpitää toivoa ja luottamusta tulevaisuuteen näiden asioiden äärellä?

Ilmastokasvatuksen tavoitteet varhaiskasvatuksessa

Chantal Arokanto: <https://vakanilmasto-opas.fi/> Viitattu 25.9.2022

- Vahvistaa lasten luontosuhdetta
- Toteuttaa ilmastokasvatusta lapsen ikätasoon soveltuvien keinoin
- Ylläpitää myönteistä, turvallista ja toiveikasta ilmapiiriä ilmastoaiheita käsitellessä
- Osallistaa lapset ilmastotoimiin konkreettisen tekemisen kautta
- Vastata lasten kysymyksiin ja etsiä yhdessä tietoa ilmastomuutokseen liittyen
- Edistää kestävää elämäntapaa ja arvomaailmaa
- Luoda yhdessä kestävää ja ilmastoystävällistä toimintakulttuuria
- Etsiä yhdessä keinoja vaikuttaa ja tehdä ilmastotekoja
- Kannustaa lapsia ajattelemaan ja kysymään
- Tarjota keskustelumahdollisuuksia lapsille ja käsitellä herääviä ympäristötunteita
- Kannustaa pohtimaan erilaisia tulevaisuuskuvia myönteisessä hengessä

Ensimmäinen askel on selvittää itselleen varhaiskasvattajana oma suhde ja näkemys tulevaisuudessa ja jo nyt toteutuviin ympäristön muutoksiin. Vaikka ei olisikaan suunnitelmissa nostaa aiheita omassa varhaiskasvatusryhmässä esiin, on hyvä valmiiksi miettiä, miten asiaa käsittelee ja vastaa lasten mahdollisiin kysymyksiin. Lapset elävät kaiken tietotulvan keskellä – näkevät ja kuulevat. Asiat, joille ei itse löydä selitystä, alkavat vaivata. Lapsia ei saa jättää yksin näiden kysymysten ja tunteiden kanssa. Aikuisten tehtävä on tuoda toivoa ja turvaa, riittävän tiedon kannattelemana. Jos itse et koe osaavasi keskustella tai käsitellä lapsen asiaa, ohjaa lapsi toisen aikuisen luokse. Älä jätä lasta yksin, vaikka asia ei olisi sinusta tärkeä.

Kestävän elämäntavan tutkiminen ja toteuttaminen luo pohjaa luottamukselle. Luottamus omiin mahdollisuuksiin vaikuttaa maailman tilaan. Luottamus muihin ihmisiin, toimimassa yhteisen tavoitteen eteen. Luottamus, ettei kukaan jää yksin.

Tietoa, toimintatapoja (vain pieni otos):

Ilmastokasvatusta varhaiskasvatuksessa on käsitelty laajasti Varhaiskasvatuksen ilmasto-oppaassa. Oppaan on kirjoittanut ympäristökasvattaja ja varhaiskasvatuksen opettaja Chantal Arokanto.

<https://vakanilmasto-opas.fi/>

10+1 työkalua ympäristöasioista puhumiseen lasten ja nuorten kanssa

<https://haltia.com/wp-content/uploads/2020/07/101-tyoekalua-Haltia-SUOMI.pdf>

Monimuotoinen metsä -teemareppu

<https://mappa.fi/teemareput/monimuotoinen-metsa/>

Myötätuntoreppu: videoita ja projektiesimerkkejä myötätuntokasvatuksesta

<https://mappa.fi/teemareput/myotatatuntoreppu/>

Pieni opas ilmastokasvatukseen

https://vihrealippu.fi/wp-content/uploads/2019/09/ilmasto-opas_netiti_v2.pdf

Toivon näkökulma ilmastokasvatuksessa

<https://mappa.fi/teemareput/toivon-nakokulma-ilmastokasvatuksessa/>

Yhteinen maapallo. Kuinka minä liityn maailmaan? Opas varhaiskasvatukseen

https://vihrealippu.fi/wp-content/uploads/2018/01/maapallo_vaka_web.pdf

Lastenkirjoja aihepiiriin:

<https://www.kirjasampo.fi/fi/sivupiiri-lasten-ja-nuortenkirjoja-ilmastonmuutoksesta>

